

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE İLETİŞİM ANABİLİM DALI
MEDYA VE İLETİŞİM SİSTEMLERİ BİLİM DALI

**TÜRK DİZİLERİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE
TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN KADININ SUNUMU:
1975 VE 2008 YILLARINDA YAYINLANAN AŞK-I MEMNU
DİZİSİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Dilek UĞUR

İstanbul, 2020

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE İLETİŞİM ANABİLİM DALI
MEDYA VE İLETİŞİM SİSTEMLERİ BİLİM DALI

**TÜRK DİZİLERİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE
TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN KADININ SUNUMU:
1975 VE 2008 YILLARINDA YAYINLANAN AŞK-I MEMNU
DİZİSİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Dilek UĞUR

Öğrenci No:

17550950013

Orcid : 0000-0002-7519-1230

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Tebrike KAYA

İstanbul, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk Dizilerinde Toplumsal Değişim ve Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadının Sunumu: 1975 ve 2008 Yıllarında Yayınlanan Aşk-ı Memnu Dizisi Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 27 / 12 /2020

Dilek UĞUR

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

27.11.2020

Enstitümüz *Medya ve İletişim* Anabilim Dalı *Medya ve İletişim Sistemleri* Programı Yüksek Lisans öğrencilerinden **17550950013** numaralı **Dilek UĞUR'un** “Beykent Üniversitesi Eğitim-Öğretim Yönetmeliği”nin ilgili maddesine göre hazırlayarak Enstitümüze teslim ettiği **“Türk Dizilerinde Toplumsal Değişim ve Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadının Sunumu: 1975 ve 2008 Yıllarında Yayınlanan Aşk-I Memnu Dizisi Örneği”** konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 27/10/2020 tarih ve 2020/30 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (45) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında **“OYBİRLİĞİYLE”** ile **“KABUL”** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Tebrike KAYA
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Doç. Dr. Üyesi Mine DEMİRTAŞ
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Doç. Dr. Gözde ÖYMEN
(İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Dilek UĞUR
Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Tebrike KAYA
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2020
Alanı : Medya ve İletişim
Anahtar Kelimeler : Kadın, Televizyon, Yerli diziler, Toplumsal değişim, Toplumsal cinsiyet

ÖZ

TÜRK DİZİLERİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN KADININ SUNUMU: 1975 VE 2008 YILLARINDA YAYINLANAN AŞK-I MEMNU DİZİSİ ÖRNEĞİ

Tarih öncesi çağlardan beri gerçekleşen doğal afetler, göçler, nüfus-artışı azalışı ve teknolojik ilerlemeler gibi faktörler toplumsal değişimin önünü açmıştır. Değişen toplum, kadınında toplum içindeki konumunda köklü değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte modernleşen Türkiye'de kadın, toplumsal değişimin simgesi haline gelmiştir. Toplumu değiştirme ve şekillendirmede en etkili araçlardan biri olan televizyon da meta olarak kadını kullanmıştır. Televizyon, toplumun kültür ve ideolojisini değiştirerek yeniden üretmiştir. Ataerkil anlayışı ortadan kaldırıp kadın-erkek eşitliğini savunan yayınlar yapması beklenirken tam tersi ataerkil anlayışı devam ettirmiştir. Medyanın ataerkil ideolojiyi destekler nitelikte sürdürdüğü çalışmalar, kadının sömürülmesine ve cinselliği ile gündeme gelmesini normalleştirmiştir. Araştırmanın konusunu belirleyen Aşk-ı Memnu dizisi 1899 yılında yayınlanan romanın televizyona uyarlanmasıdır. Çalışmada 1975 ve 2008 yılında yayınlanan Aşk-ı Memnu dizisinin kadın karakterleri söylem analizi yöntemiyle incelenmiş, kadına karşı toplumsal cinsiyet algısının korunduğu sonucuna varılmıştır.

Name and Surname : Dilek UĞUR

Supervisor : Dr. Lecturer Tebrike KAYA

Degree and Date : Master, 2020.

Major : Media and Communication

Keywords : Woman, Television, Domestic TV Series, Social Change, Gender

ABSTRACT

PRESENTATION OF WOMEN IN TURKISH TV SERIES IN TERMS OF SOCIAL CHANGE AND GENDER: EXAMPLE OF AŞK-I MEMNU SERIES PUBLISHED IN 1975 AND 2008

Since prehistoric times factors such as natural disasters, migrations, population growth-decline and technological advances have paved the way for social change. The changing society has caused radical changes in the position of women in society. In Turkey, modernizing with the declaration of the Republic, women has become the symbol of social change. Television, one of the most effective tools in changing and formalizing society, also used women as a commodity. Television has reproduced the society by changing its culture and ideology. While it was expected to broadcast advocating the equality of women and men, eliminating the patriarchal approach, on the contrary, it sustained the patriarchal approach. The studies carried out by the media in support of the patriarchal ideology have normalized the exploitation of women and their sexuality. The series Aşk-ı Memnu, which determines the subject of the research, is the adaptation of the novel published in 1899 to television. In the study, the female characters of the TV series Aşk-ı Memnu, published in 1975 and 2008, were analyzed using discourse analysis method and it was concluded that gender perception towards women was preserved.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ	i
ABSTRACT	ii
TABLolar LİSTESİ	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE TÜRK TOPLUMUNDA KADIN

1. TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR	4
1.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı	6
1.1.1. Toplumda Cinsiyetin Rolü	9
1.1.2. Kadın ve Erkekten Beklenen Toplumsal Roller	10
1.1.3. Aile İçinde ve Toplumda Kadın	11
1.1.4. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	15
1.2. Feminizm ve Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımları	17
2. TARİH BOYUNCA KADIN VE TOPLUMDAKİ YERİ	19
2.1. Eski Türk Toplumlarda Kadın	23
2.2. Osmanlı Dönemi’nde Kadın	26
2.3. Cumhuriyet Döneminde Kadın	30

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİNDE MEDYA VE KADIN

1. TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM	34
1.1. Toplumsal Değişim Kavramı	35
1.2. Toplumsal Değişimi Açıklayan Yaklaşımlar	36
1.2.1. Büyük Boy Modeller (Macrosociological Theories)	38
1.2.2. Orta Boy Modeller (Middle Range Theories)	39
1.2.3. Küçük Boy Modeller	39
1.3. Toplumsal Değişimi Etkileyen Etmenler	39
1.3.1. İç Etmenler	40

1.3.2. Dış Etmenler	42
1.4. Türkiye’de Tanzimat’tan Günümüze Toplumsal Değişim	43
2. MEDYADA KADIN TEMSİLİ	44
2.1. Televizyon Haberlerinde Kadın.....	47
2.2. Gündüz Kuşağı Programlarında Kadın.....	49
2.3. Eğlence Programlarında Kadın.....	51
2.4. Reklamlarda Kadın	52
2.5. Televizyon Dizilerinde Kadın	55
3. TELEVİZYON DİZİLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ.....	56
3.1. Televizyon Dizilerinin Öykü Türleri ve Özellikleri	59
3.2. Televizyon Dizilerinin Türk Toplumı Üzerindeki Etkileri.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1975 VE 2008 YILLARINDA YAYINLANAN AŞK-I MEMNU DİZİSİNDE KADININ SUNUMU

1. ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ	62
2. AŞK-I MEMNU DİZİSİNİN İNCELENMESİ	67
2.1. 1975 Yılında Yayınlanan Aşk-ı Memnu Dizisinin Özeti	67
2.2. 2008 Yılında Yayınlanan Aşk-ı Memnu Dizisinin Özeti	68
2.3. 1975 Yılına Ait Aşk-ı Memnu Dizisinin Yapısal Özellikleri.....	72
2.4. 2008 Yılına Ait Aşk-ı Memnu Dizisinin Yapısal Özellikleri.....	72
2.5. 1975 Yılı Aşk-ı Memnu Dizisinin Toplumsal Değişim ve Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi	72
2.6. 2008 Yılı Aşk-ı Memnu Dizisinin Toplumsal Değişim ve Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi	74
2.7. Dizinin Kadın Karakterlerinin İncelenmesi.....	77
2.7.1. Bihter Yöreoğlu	78
2.7.2. Nihal Ziyagil	79
2.7.3. Firdevs Yöreoğlu	80
2.7.4. Deniz Decourton (Matmazel).....	81
2.7.5. Peyker Yöreoğlu	82
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	88

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Dizinin Modernlik ve Geleneksellik Açısından Değerlendirilmesi.....	77
Tablo 2. Kadının Kadın Karakterlerinin Karşılaştırması	77

KISALTMALAR

a.g.e : Adı Geçen Makale

a.g.k : Adı Geçen Kitap

akt. : Aktaran

bkz : Bakınız

diğ. : Diğerleri

FBE : Fen Bilimleri Enstitüsü

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

GİRİŞ

Kadın yaratılıştan itibaren erkeğin karşısında sorumlu bir varlık gibi yaşamını sürdürmüştür. Kadının ikinci planda oluşu Hz Âdem ve Havva'nın yaratılışına kadar dayanmaktadır. Havva'nın Hz Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmış olmasına inanılması kadını hep erkeğe muhtaç gösterilmesine sebep olmuştur. Kadın, bireysel olarak toplumda kendine yer edinememiş, ancak bir erkekle tam sayılmıştır. Yüzyıllar boyunca kadına sınırlar çizilmiş, değişen toplum kadının sınırlarını aşmasına yardımcı olamamıştır. 18. yüzyıldan itibaren savaşlarla erkek nüfusunun azalması, teknolojinin gelişmesi ile üretimde insan gücüne artan önemi gibi sebeplerle kadınlara bir takım haklar tanınmaya başlanmıştır. Bu haklar mecburi olarak verildiği gibi bazen de kadınların protestoları sayesinde verilmiştir.

Türkiye'de kadının hak sahibi olması ve daha önemlisi "birey" sayılabilmesi batıya göre daha geç olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile kadınlar somut kazanımlar elde etmiş, eğitim hakları sayesinde toplumda yer edinme şansını yakalamışlardır. Ancak 1950'li yıllar sonrası Türkiye'de başlayan kentleşme ve sanayi kentlere göçü başlatmış, göç ile kente gelen aileler batılılaşmanın etkisinde olan kentlere uyum sağlamakta zorlanmışlardır. Göçler geleneksel yapıyla modernlik arasında kalan bireylerin adapte olmalarını engellemiş, psikolojik yıkımlara yol açmıştır.

Medya bir toplumun kadına verdiği değeri ve kadının toplumdaki konumunu anlamak açısından iyi bir araçtır. Bu nedenle bu çalışma kadını anlamlandırmak için medyadaki gösterilme şekillerini ele alıp değerlendirmektedir. Türk televizyonlarında üretilen yayınların toplumdan alıp topluma yansıttıkları ile kadın arasındaki ilişkiler incelenmiş, Cumhuriyet'le gelen kazanımlar araştırılmıştır.

Ulaşılan birey sayısı ve izlenimlere göre en etkin kitle iletişim aracı olan televizyonun verdiği mesajlarla kitleleri harekete geçirdiği ve yaşam tarzı sunduğu için araştırmalara konu olmuştur. Artan kanal sayısı ile başlayan ticari yayıncılık televizyon dizileriyle hız kazanmış bu da Türkiye'de en çok izlenen yayınların dizi olmasına neden olmuştur. Televizyon dizileri toplumsal yaşamı ve değişimi konu alan hikâyelerin yayınlanmasıdır. Bir yandan değişimi konu alan diziler diğer yandan da değişime yol açmaktadır. Televizyonun en çok talep gören formatı olan diziler yayınlanan toplumdan birçok iz taşımaktadır. Toplumun gelenek göreneklerini ve deneyimlerini dizileri izleyerek anlamak mümkündür. Çok kanallı hayatın başlamasıyla dizi türlerinde artış başlamış, bununla birlikte rekabette başlamıştır. Bu dönem itibarıyla kadının da televizyon piyasası için değeri artmıştır. Hem izleyici hem izlenilen olması açısından kadın

önemli bir konumdadır. Çoğunlukla kadına yönelik hazırlanan yayınlar kadını konu almakta ve kadın geleneksel rollerde gösterilmektedir. Çoğunlukla ev işleriyle meşgul olan ve erkeğe kendini beğendirmeye çalışan kadın ekranda öne çıkmaktadır. Kadın ve erkek dizinin her bölümünde yeniden üretilmekte ve her defasında kadının pozisyonu korunmaktadır. Diziler kadına yönelik birçok olumsuz içermektedir.

Televizyon, günümüzde birçok uyarlama diziye yer vermektedir. Roman'dan diziye uyarlanan izlenme rekorları kıran birçok yayın vardır. İzlenmenin çok oluşu yapımcıların da dikkatini çekmiş, rekabette ileride olmak için uyarlamaya yönelmişlerdir. Bu uyarlama dizilerden ilk akla geleni şüphesiz aşk-ı memnu dizisidir. Uyarlanan ilk televizyon dizisi olması açısından oldukça önemlidir. İlk olarak 1975 yılında TRT'de yayınlanmak için uyarlanan dizi 2008 yılında yeniden uyarlanarak Kanal D'de yayınlanmıştır. Dizin ilk yayınlanmadan 33 yıl sonra yeniden yayınlanmış olması izlenmesini azaltmamış aksine rekabetin bol olduğu dönemde diğer kanalların yayınlarını geçerek zirveye oturmuştur. Dizi her iki yayınında da romana ana hatları ile sadık kalmış, toplumsal değişimin de etkisiyle yaşadığı döneme uygun hale getirilmiştir. Dizide ekonomik, sosyal ve kültürel birçok konuda değişim fark edilmektedir. Dizi, hırs ve ihtirasa ekonomik gücü ve saygınlığı konu alırken ahlaki çöküşü ve çöküşün kadınlarda gerçekleştiğini göstermektedir. Bu çerçevede birçok araştırmaya konu olmaktadır.

Çalışma Türkiye'de 2 kez yayınlanan Aşk-ı Memnu dizisindeki kadın karakterleri toplumsal cinsiyet ve toplumsal değişim açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Kadının değişen imgesi ve konumu ona araştırma konusudur. Ayrıca araştırmada her iki dizide Cumhuriyet dönemine ait olsa da aralarındaki farkları ve örtüşmeleri saptamak amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek amaçlı şu sorulara yanıt aranır:

- Halit Ziya Uşaklıgil'in Osmanlı döneminde yazdığı Roman Cumhuriyetin ilk yıllarında ve Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında hangi değişimlere yer vererek yayınlanmıştır?
- Türk kadını 1975 yılında ve 2008 yılında ne gibi değişiklikler yaşamıştır?
- Aşk-ı Memnu dizisi kadının imgesel yeniden üretimini nasıl yapmıştır?
- Kadın karakterler sosyokültürel haklarından nasıl yararlanmaktadır. 33 yıl arayla çekilen dizi de kadın hakları değişime uğramış mıdır?

Aşk-ı Memnu dizi halinde iki kez yayınlanmış ve büyük izlenme oranlarına sahiptir. Özellikle final sahnesi ile uzun süre akıllardan çıkmamış olması toplum üzerindeki etkisini

gözler önüne sermektedir. Dizide ataerkillik hâkim gibi görülse de olayların kadın karakterlerin etrafında dönmesi ve konuya yön vermeleri dizinin kadın karakterlerinin incelenmesi açısından araştırmaya önem katmaktadır.

Araştırma Türk televizyonlarında yayınlanan yerli bir diziyi konu edinmektedir. Bu sebeple çoğunluğu yerli dizi olan kaynaklardan yararlanılmış, öncelikle toplumsal değişimin Türkiye'deki yansımalarına yer verilip Türk dizilerindeki kadının bu değişimlerden nasıl etkilendiğine bakılmıştır.

Araştırmanın bir bölümünde kadın-erkek farklarının oluşmasının temeli olan cinsiyetin toplumdaki yeri incelenmiş, Türk toplumunda tarihsel süreçte kadın konusuna inilmiştir. Ayrıca cinsiyet üzerine geliştirilen yaklaşımlarda kadın geniş açıda değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ise toplumsal değişim konu edinilmiş ve bu değişimin medyaya nasıl yansıdığı incelenmiştir. Değişim toplumun değişen medyaya ve medyayı en yakından takip eden kadına etkileri bu çalışmada sunulmaktadır. Kadının hem medyaya izleyici olarak hem de malzeme olarak yakın olması medya ve kadını ayrılmaz ikili yapmaktadır. Kadının medya ile olan uyumu temsil şekilleri ile araştırmada yer almaktadır.

Araştırmanın son bölümünde ise Aşk-ı Memnu dizisinin 1975 ve 2008 uyarlamalarında kadını nasıl sunduğu ve toplumsal yapıya uyumu tartışılmıştır. Tüm bunlarla birlikte bu çalışma toplumsal değişime rağmen değişim göstermeyen kadının, toplumdaki yerini gerekli hukuki düzenlemeler ve geleneksel, kültürel değişimler kabul görmedikçe değişmeyeceği görüşünü savunmaktadır. Ayrıca geleneksel kadın rollerinin ısrarla medyada yer alması da kadının erkeğin hegemonyasından çıkmasına izin verilmediğini göstermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE TÜRK TOPLUMUNDA KADIN

1. TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Son dönemlerde yaşanan toplumsal değişim ve yeni hak arayışları sonucunda kadınlar sadece erkeklere özgü diye nitelendirilen bazı duygu düşünce ve davranış kalıplarına sahip olmuştur. Aynı şekilde kadınların haklarından haberdar olması ile değişen toplum yapısı erkeklerin kadına atfedilen bazı özellikleri yapmaları gerektiği düşüncesine itmiştir. Böylece Erkekler kadınlara karşı daha duyarlı ve hoşgörülü olmaları gerektiğini anlamıştır.

Modern Hayat toplumsal cinsiyeti oluşturmuş ve bundan her iki cinste etkilenmiştir. Bu değişim oldukça zor ve uzun zamana yayılmış halde hayatımıza girmektedir. Kadın hareketleri yalnızca kadınların hayatını etkilemekle kalmamış beraberinde erkek yaşam tarzını da etkisi altına almıştır. Değişimden etkilenmemeye çalışan erkek nüfusu eski ve yeni yaşam tarzı arasında kalmaya mahkûmdur. Yaşanan bu değişimden rahatsız olan erkekler çoğunlukla içinde bulundukları durumu dışarıya sözel ve fiziksel şiddet göstererek anlatmaya çalışmışlardır. Bu konuyla ilgili erkek kimliği hakkında araştırma yapmak şiddetin önüne geçebilmek için bir yöntemdir.

Erkeklerin de en az kadınlar kadar toplumda kendilerine yer edinemediğini düşünmeleri üzerine kendilerini üstün göstermek adına birçok davranış sergiledi görülmektedir (Kuruoğlu, 2016: 1-2).

Kadın ve erkek içinde doğulan ve yaşanan kültürün özelliklerini taşır. Kadın ve erkek rolleri cinsiyeti öğrenildiği anda şekillenmeye başlar. Kadınlar toplumun güçsüz yanını erkekler ise toplumu ayakta tutan sağlam tarafı belirtir. Fiziki, maddi ve cinsel yönlerden güçsüz olan erkek önemsiz sayılırken, ev işlerinde ve çocuk bakımında yetersiz olan kadın da önemsiz sayılır. Tüm bu özellikler erkek ve kadının doğal yapısını oluşturmaktadır (Döne, 1998: 63-64).

Toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik cinsiyetten farklı değil ve aynı zamanda birebirde değildir. Biyolojik cinsiyetten çok daha öte bir kavramdır toplumsal cinsiyet. Toplumsal cinsiyet statü ve rol terimi ile ilişki içindedir. Statü toplumsal görevlerden meydana gelir. Rol ise toplumun bireye verdiği tanımıdır (Özkan, 2016).

Ataerkil toplumlar erkeği öne çıkarır. Erkek, biyolojik olarak sahip olduğu cinsiyetle toplumun ona yüklediği rolleri gerçekleştirir (Atay, 2004: 14). Kadınlar ise birey olma özelliklerinden yoksun bırakılırlar. Kadının yaşamı aile kurmak, eş ve çocuk etrafında döner. Kadının varoluşu babaya, ağabeye, kocaya bağlıyken, erkeğin varoluşu güç ve iktidardır. Cinsiyetler doğal halde topluma sunulur, toplum ve kültür değişime uğratır ve cinsiyetler yeniden üretilir (Döne, 1998: 65).

Erkek çocuğa soyu devam ettiren, yaşlanınca aile üyelerine bakan ve ekonomik sorumluluk alan olarak bakıldığından kız çocuktan üstün tutulmaktadır. Baba geleceğini gördüğü erkek çocuğuyla daha sıkı ilişki içinde olur. Çoğunlukla Türk aileleri erkek çocuklarının olmasını ister. Erkek çocuk Soyun ve soyadın devamı için baba tarafından istense de aslında anne de aile içinde statü kazanmak için saygı görmek için kız çocuktan daha önce erkek çocuğun olmasını istemektedir. Ailenin yeni üyesi olan gelin statü için buna ihtiyaç duyar (Merter, 1990: 66).

Türkiye'de gelenek-görenekler tarihsel olarak geç değişmektedir. Bu sebeple her ne kadar kadın eşitliği ile ilgili çalışmalar yapılsa da Ataerkil yapı tam anlamıyla değişmemiştir. Türkiye'de erkek üstünlüğü, kadın ise düşük konumu ifade eder (Öztürk, 2000: 24).

Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyet sahibi bireye toplumun atfettiği sosyal değerlerdir. Biyolojik kimlik sahibi kişilere roller toplum tarafından verilir. Kadın ve erkek kültürel ortamda dini, siyasi, ekonomik vb. faktörleri kazanır (Soykan, 2004: 55).

Toplumsal cinsiyet kavramının akademik anlamda tartışma konuları arasına taşınması 2. dalga feministler tarafından kadının toplum içindeki geri kalmışlığını araştırmaya itilmiştir (Baştürk Akça, Tönel 2011: 16).

Erkeklik ve kadınlık birbiriyle ilişkili olan toplumun yeniden üretimidir (Baştürk Akça, Ergül, 2014). Toplumsal cinsiyet ise, öğrenilen yaparak ve tekrarlarla sahip olunan kazanımdır. Dışarıdan öğrenilen toplumsal cinsiyet zamanla ortaya çıktığı için değişime de açıktır.

Toplumsal cinsiyet kuramlarına göre kadınlık; dişiliği evine olan ilgisi ve hane bireylerine olan hizmetine göre değerlendirilirken, erkeklik; şiddet, fiziksel güç, iktidar ve kadına karşı önyargı olarak tanımlanmaktadır (Görgün-Baran, 2012: 422). Erkekler için duygusal ilişkiler hoş karşılanmaktadır. Erkek için duygusallık değil, kadın üzerinde kurulan

hâkimiyet önemlidir. Aksi halde erkek, erkeklik özelliğine zarar geleceği endişesine kapılmaktadır.

Erkeğin toplum tarafından istenen baskın olma hali ev içinde de sürdürülmeye çalışılmakta, bu da evde kadın ve çocuğa şiddeti meşrulaştırmaktadır. Ataerkilliğin getirdiği bu düzen kadın rollerinin evle sınırlı kalmasına yol açmaktadır (Aktaş, 2013). Kendisine atfedilen rollerin dışına çıkmak isteyen kadınlar ise cadılık, büyücülük gibi aşağılayıcı suçlarla dışlanmışlardır (Aktaran Gökkaya, 2015: 240).

Kurumlar kendi içinde birçok çelişkiyi de barındırmaktadır. Erkeğin evin koruyucu reisi olarak tanınmasının (Görgün-Baran, 2010: 241) yanında aynı zamanda evin şiddet uygulayıcısı olarak da bilinmesi buna örnek olarak verilebilir. Erkek, eşini tehlikelerden korumak yerine tehlike oluşturmakta, sosyo-ekonomik baskı yapmakta ve aşağılayıp küçük görerek duygusal şiddete maruz bırakmaktadır. Kuramlar hakkında bilgi sahibi olmak toplumsal cinsiyeti anlamak için oldukça önemlidir.

1.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Döneme ve içinde yaşanılan ortama göre değişen ve şekillenen biyolojik farklılıklar kişi sosyalleştikçe yeniden yorumlanır. Toplum, bu değişen ortama göre kadın ve erkeğe farklı özellik ve sorumluluklar yükler. Fiziksel özelliklerine göre kadınlara genellikle evde kalması gerekiyor gibi muamele yapılmaktadır. Ekonomik anlamda ise erkek ön plana çıkmaktadır. Kadının kamu yaşamına dahil olmasıyla ancak bu eşitsizlik giderilmeye başlanır. Kadının sosyal düzen içindeki konumunu belirlemek açısından toplumsal cinsiyet kavramına değinmek önemlidir.

Cinsiyet terimi kadın ve erkeği birbirinden ayıran biyolojik yönü ifade eder. Toplumsal cinsiyet terimiye toplumun kadın ve erkeğe yüklediği özellikleri tanımlamak için kullanılır. Bu özellikler aynı zamanda bireyin psikolojik özelliklerini de göstermektedir.

Yüzyıllar boyunca çabalayan kadınlar temel hak ve özgürlükleri elde ettiklerinde bunu olağan karşılayan yeni nesille karşılaştılar. Bu yeni nesil büyükannelerinin verdiği uzun ve zahmetli tarihsel mücadeleden habersizdi. Erilliğin verdiği iktidara sahip erkekler ise hep aynı haklara sahip olduklarını düşünüyorlardı. Toplumsal değişimin getirdiği yeni argümanlar ise kadınları yeniden mücadeleye sürüklenmeye başladı. Kadınlar tarih boyunca olduğu gibi tekrar hak arayışı içinde buldular kendini. Bu araştırma erkeklerin iktidarı nasıl elinde tuttuğunu, süreç

içindeki tutumunu inceleyerek toplumsal cinsiyetin nasıl şekillendiğini anlamak için önemlidir (Uçan, 2016: 160).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimleri her ne kadar aynı anlama geliyor gibi düşünülse de aslında farklı anlamlar taşımaktadır. Cinsiyet (sex), toplumun bireylerini fizyolojik, biyolojik ve genetik olarak ayırırken, toplumsal cinsiyet (gender) toplumun bu ayrılan bireylere yüklediği anlamları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet topluma ayak uydurarak sürekli değişmekte ve gelişmektedir. Siyasi, ekonomi ve psikiyatri birimleri her defasında toplumsal cinsiyet kavramını farklı taraflarıyla araştırmış ve yeniden açıklamıştır. Bu açıklamayla kadın istihdamının artış ve azalışının yegâne sebebinin aile içi ilişkilere dayalı olduğu anlatılmıştır. (Bora, 2011: 40). Buna göre kadının toplumsal cinsiyet açısından ele alınması için aile içi ilişkilerin incelenmesi gerekmektedir.

MacKinnon (2015: 187) toplumsal cinsiyetin iktidarı bölen bir sistem olduğunu belirtir. Erkekler kadınların karşısında avantajlıdır ve bu avantaj sürekli dir. Kadınlar tarih boyunca aşağılanmış, annelik dışında hiçbir hakka sahip olamamış, eşya sayılmış, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Kadınların karşılaştığı tüm bu durumlardan etkilenmeyen erkeğin destekçisi sadece erkek olmaktadır.

Toplumsal anlamda cinsiyet, biyolojik cinsiyetin sosyalleşmesi ve şekil değiştirmesidir (Cevizci, 2012: 424). Yani, toplumsal cinsiyet doğuştan gelen biyolojik cinsiyetten farklıdır (Titley, Ohana, 2014: 31).

Kadın ve erkek feminist kuramlarında kabul ettiği gibi farklı yaratılmışlardır. Bu açıdan eşit olmadıkları ortadadır ama kadın ve erkek arasındaki sınıf farklılığını oluşturan sebep bu doğuştan gelen sebep değildir. İki cins arasındaki fark ilk olarak üreme farklılığından çıkmıştır. Aradaki bu üreme farklı iş paylaşımının nasıl olması gerektiği konusunda tartışmaya yol açmış, sınıflandırmayı meydana getirmiştir (Firestone, 1993: 19-21).

Toplumsal cinsiyet doğum gerçekleştiği andan itibaren çevre kültürüyle başlar (Titley, Ohana, 2014: 19). Toplumsal cinsiyet ayrımının başlaması için doğum anı bile geç sayılabilir. Anne baba doğacak çocuklarının biyolojik cinsiyetlerini öğrendiğinde cinsiyet üzerine kodlamalar başlar. Dünyaya gelecek olan bebek için tasarlanan odanın renginden alınan oyuncaklara kadar farklılıklar gözlemlenir. Erkek çocuğa yiğitlik, güç, kudret, cesaret aşılanırken, kız çocuğa annelik, duygusallık, hizmet ve ahlaki konular aşılanır. Bu şekilde büyüyen çocuklar yetişkinlikte öğretilen davranışları olağan bulur ve bir sonraki nesle

aktarımını sağlar (Bayrakdar, 2018: 5). Yani birey, bebeklikten aldığı eğitimle sadece edilgen kalmaz, aynı şekilde aktararak etken duruma da geçer (Zaidman, 2015: 117).

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ilk olarak Robert Stoller tarafından biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin birbirinden farklı olduğunu anlatmak için “sex and gender” adlı eserinde kullanılmıştır (İmançer, 2006: 1).

Toplumsal cinsiyet kavramı küçük-büyük farketmeksizin tüm toplumsal birimlerle bağlantılıdır. Buna bağlı olarak kadın ve erkek üremeye dayalı farklılıklar gösterir (Connel, 1998: 190).

A.Schlegel, Connel’den farklı olarak toplumsal cinsiyeti toplumsal yaşamdaki gelenek, görenek, mit ve diğer tüm üyelerle ilişkilendirir. Kültürün toplumsal cinsiyeti şekillendirdiğini ifade eder (Yüksel, 1999: 71).

Ataerkil yapı toplumsal baskı ile kadına empoze edilmiş, bu eril yapıyı reddeden kadınlar toplumdışına itilmiş, kınanmış ve ötekileştirilmiştir.

TDK “cinsiyet” kelimesini bireye üremeye katılan farklılık olarak açıklamıştır. Erkeklerle kadını ayırt ettiren özellik cinsiyet olarak açıklanır (TDK, 2020). Toplumsal cinsiyet toplum içindeki kadın ve erkeğin sosyolojik halini ifade eder. Bireyin içinde yaşadığı kültür davranışlarını ve düşünme biçimini etkiler. Psikolojik olarak uyum sağlamaya çalışan kadın ve erkek beklentilerini yaşadığı toplumun kültürüne göre yönlendirir (Terzioğlu ve Taşkın, 2008: 63).

Biyolojik ve doğuştan kazanılan bir kavram olan cinsiyet değiştirilemez. Ancak toplumsal cinsiyet kavramı gelişen ve değişen kültürel yapıyla birlikte değişim gösterebilir (Tunç, 2014). Kişinin biyolojik cinsiyeti, toplumsal işleyiş açısından oldukça önemlidir. Toplumsal cinsiyet ise yaşanan döneme ve topluma göre farklı değerlendirilir (Bingöl, 2014: 108).

Kadın ve erkek arasındaki doğuştan başlayan ayrım toplumsal düzeni ve kişilerarası ilişkileri belirlemektedir. Bu toplumsal düzen eşitliksiz, baskıcı ve düzensiz bir kategoriye ifade eder. Aynı zamanda bu düzensiz toplum kişileri psikolojik olarak da etkilemektedir. Bu sebeple toplumsal cinsiyet kavramını toplumun tüm aşamalarında değerlendirmek gerekir(Cangöz, 2013: 46).

Wharton'a göre cinsiyetler arasındaki farklı özellikler *sosyal uygulamalar sistemini* meydana getirmektedir. Bu sisteme göre toplumsal cinsiyet hem sabit bir kavram hem de değişim içerisindedir. Cinsiyet sürekli üretilir. Toplumsal cinsiyet halkın tüm aşamalarında etkilidir. Son değerlendirme noktası ise toplumsal cinsiyetin eşit olmayan ilişkileri düzenlediği üzerinedir (Aktaran Özdemir, Batga, Uçar, 2019).

Kadınlık ve erkeklik birbirine zıt ve birbirini dışlayacak biçimdedir. Bu karşıtlığa göre bir taraf diğer tarafa üstünlük sağlayabilir. Erkek gücü ve akıllı temsil ettiğinden kadına göre daha üstün bir varlık olarak görülür. Kadın ise bedeni ve duygusal-hassas oluşu sebebiyle doğayı temsil eder. Bu varsayıma göre kadın bedeniyle söz ettirir, madde ve doğaya indirgenir. Kadın ve erkek arasındaki bu ayrım tarih boyunca süregelmektedir (Berktaş, 2004: 3).

Cinsiyet kadın olmak ya da erkek olmak olarak gösterilen biyolojik özellikken, toplumsal cinsiyet toplumun kadın ve erkeğe verdiği görevler, roller ve toplum tarafından bireyin görülme şekli olarak tanımlanabilir (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008). Diğer bir anlatımla cinsiyet biyolojik, toplumsal cinsiyet kültürel yapıyı belirtir (Dökmen, 2004).

Feminist gruplar toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramlarını 1970'li yıllarda tanımlamışlardır. Feministler biyolojinin kader olduğunu kabul etmezler. Kader demek yerine cinsiyeti (sex) kadın ve erkek arasındaki değiştirilemeyen farklılıklar olarak ifade ederler. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramını ise toplum tarafından biçilen roller olarak tanımlar ve siyasi temelli olduğunu söylerler (Heywood, 2010).

1.1.1. Toplumda Cinsiyetin Rolü

Toplum içinde kadının değer kazanmasının en önemli yolu çocuk sahibi olmaktır. Kadın biyolojik görevini yerine getirerek toplumda kendine yer edinir. Çocukla birlikte toplumda ilahi bir yer edinen kadın, kendini çocuklarına ve eşine adar. Kadının tüm bu kendisine yüklenen görevleri eksiksiz yapması da aslında durumdan memnun olduğunu göstermektedir. Kadını kadın yapan özelliğin ev içini temsil etmesi savı kadını evine bağlı hale getirmekte, kadın kendini bu şekilde daha değerli hissetmektedir. Kadının bu durumdan kurtulup kendi kendini yönetebilmesi de emeğine değer biçilip, üretken olması ve gelir elde ederek ekonomik bağımsızlığına kavuşmasıyla erkeklere bireysel olma açısından yaklaşabilir (Fidan, Yılmaz, 2008: 9-11).

Yapısı gereği sorumluluk alan, sarıp sarmalayan kadın; çalışma hayatını da yarıda kesebilmekte, yeniden evde erkek egemenliği altına girebilmektedir. Çalışma hayatları çoğunlukla evlilik ve doğumla sekteye uğrayan kadın, ikilem yaşamakta ve bir tercih yapmak zorunda bırakılmaktadır. Doğum ve evlilikten sonra kadının sigortasının ödenmesi ya da tazminatla işten ayrılması gibi kanunlar kadını destekliyor gibi görünse de aslında çalışma hayatından uzak tutmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsünün kaynaklarına göre evli kadınların çalışma hayatı bekâr ya da evlenip ayrılmış kadınların çalışma hayatındaki yerine göre daha azdır (İşçi, 2008: 19). Buna göre evlenmeden önce çalışan kadın evlilikle birlikte ekonomik özgürlükten vazgeçmektedir. Aynı şekilde boşanan kadın da yeniden çalışma hayatına dönmektedir. Evli kadınların ise ekonomik bağımsızlığı eşlerinin iznine bağımlı kalmaktadır.

1.1.2. Kadın ve Erkekten Beklenen Toplumsal Roller

Kadın ve erkek sadece biyolojik cinsiyet açısından birbirinden farklı olmasına rağmen yüzyıllardır süregelen gelenek, görenek ve mitler kadını hep erkeğin gerisinde kalmaya zorlamıştır. Zamanla arada oluşan bu fark kadın ve erkeğin toplumda farklı roller edinmesine yol açmıştır. Uzun bir dönem kadının işi ve erkeğin işi gibi tanımlanan ayrımlar topluma hâkim olmuştur. Erkek ve kadına ayrı ayrı yüklenen bu rollerin ortaya çıkışı ve neye göre görev dağılımı yapılmış öğrenmek için cinsel kimlik ve roller hakkında bilgi sahibi olmamız gerekmektedir.

Cinsel kimlik, bireyin doğuştan sahip olduğu cinsiyetinin farkında olma durumudur. Bu farkındalık çocuklarda iki yaş civarı oluşur. İki yaşına gelen çocuk, bilinen iki cinsiyetten birine ait olduğunu bilir ve çevresindekilerinde cinsiyetlerini ayırt edebilir hale gelir. Çocuk ilk olarak iki cinsiyetin arasındaki farkı kavrayarak birbirinden ayırt etmeyi öğrenir. Kılık kıyafet, saç, ses tonu gibi özellikler çocuk için ayırt edici olur. İkinci olarak da ideal erkek ya da kadın nasıl olunur, topluma ayak uydurmak için nasıl davranılması gerekir gözlemlemeye başlar (Vatandaş, 2011).

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve erkeğin toplum içindeki cinsiyetlerine göre üstlenmesi gereken görevleri, sergilemesi gereken davranışları ve tutumları sahiplenmesi şeklinde tanımlanabilir (Eser, 2017: 50).

Toplumsal rolü açıklayan tanımların hemen hemen hepsinde toplumun bireyden istediği davranışlardan bahsedilir. Bu da gösteriyor ki rol bir yandan bireyi diğer yandan ise toplumu ifade etmektedir (Evrin, 1972: 102).

Genel rol teorisine göre rollerin öğrenilmesi *toplumsallaşma* ve *içselleştirme*yle olur. Bu teori öğrenmeyi temel alır. Çocuk önce cinsiyet olarak kendine yakın olan anne-babayı örnek alır. Aksi halde anne-baba tarafından yönlendirilir hatta ceza yöntemi uygulanır. Erkek çocuğunun oyuncak kamyonla oynaması; kız çocuğunun oyuncak bebekle oynaması karşısında aile üyelerinin gülümsemesi buna örnek olarak gösterilebilir. İsteyerek ya da istemeyerek çocuk cinsiyetini gösteren oyuncacı seçer (Vatandaş, 2011).

Çok küçük yaşlardan itibaren oyuncak seçimiyle başlayan bu süreç, yetişkinlikte seçilecek meslek ve yaşam tarzına da yansır. Kadınlar saatleri belli aralıklar içinde olan öğretmenlik, hemşirelik gibi mesleklere yönelirken; erkekler güç gerektiren, saatleri belirsiz ve girişimciliği ön plana çıkan meslekleri tercih eder (Eser, 2017: 47-48).

Bilişsel kurama göre ise rol seçimi ve gelişimi çocuklarda belli bir gelişimi tamamladıktan sonra başlar. Çocuklar ilk olarak kendilerini çözümler. Kendi bilişsel süreçlerini tamamlayan çocuk çevresindekileri inceler ve kalıplaşan rolleri görev edinir (Vatandaş, 2011).

Kadına ve erkeğe farklı şekillerde biçilen roller erkeğe yönetmeyi, kadına ise yönetilmeyi atfeder. Bu yaklaşımlar sebebiyle kadın sosyo-ekonomik ve politik açıdan geri bırakılır. Evin reisi olsa, mirası yönetme, iş kurma hakları da erkeğe verilir (Baş ve Akalın, 2018: 114).

Doğduğu andan itibaren belli görev ve cinsiyetini ayırt edici özellikler yüklenen çocuk, yetişkin hale geldiğinde edindiği tecrübelerle yaşamını sürdürür.

1.1.3. Aile İçinde ve Toplumda Kadın

Ev işleri durmaksızın kendini yenileyen, her gün organize gerektiren eylemlerden oluşmaktadır. Kirlenen çamaşırların yıkanması, kurutulması, ütülenmesi, yemek yapmak, yemek sonrası bulaşık işleri derken ev işleri takibi gerektiren önemli işler arasına girer. Tüm bu işleri yapmak için teknolojiden yararlanılıyor olsa bile organize etmek için yine birine ihtiyaç vardır. Bu ev ve evle ilgili tüm işler toplumsal cinsiyet açısından kadına verilmiş durumdadır. Aile ihtiyaçlarını gidermek doğal bir iş gibi görünür dolayısıyla doğallaştırılır (Acar Savran ve Demiryontan, 2016: 11). Buradan da anlaşıldığı üzere ev ve eve dair işler kadın ve erkek arasındaki ayrımın başladığı yerdir (Bora, 2018: 63).

Kadınların, karşılıksız ve ücretsiz olarak sorumluluklarını aldığı iş yükleri ücretli bir işe girmelerinde karşılıklarına çıkan en büyük engel haline gelmekteydi. Ücretli işin sosyal yurttaşlık

ve hak imkânlarından yararlanmanın ilk koşulu olan kapitalist toplumlarda ücretsiz emek harcayan kadınlar hiçbir haktan yararlanamaz durumdaydı. Toplumsal cinsiyetin kadın ve erkeğe evin içi ve dışını idare etme görevlerini yüklemesi ücret eşitsizliğini, hiyerarşiyi, ekonomik düzen içinde kadın ve erkeğin farklı konumlanmasını ve ayrımcılığı dayatmaktaydı. Kadının evin içinde eş ve anne olarak kaldığı, erkeğin ise eve para getiren ekonomiyi elinde tutan figür haline gelmesini meşrulaştırmıştır. Karşılıksız ev emeğini günlük hayatıyla iç içe yaşayan kadın zamanla bu işi görev edinir ve tüm sorumluluğu alır (Urhan, 2016: 22). Mevlana'ya göre ise, kadın ve erkek birbirinden ayrılmayan, her açıdan eşit haklara sahip birer bireydir. Birbirine denk olan kadın-erkek sağlıklı bir aileyi oluşturur. Mevlana, ruhun cinsiyetinin olmadığını ve cinsiyetin bir üstünlük olmadığını söylemektedir (Terzioğlu, 2007: 29-41). Evlilik içerisinde kadından belli fedakârlıklar yapması beklenir. Kadından evlilikten önceki hayatını terk etmesi istenirken erkekler önceki hayatlarının üzerine ekleme yapmaya devam eder (Kalyoncu, 2017: 22).

Kadın, toplumda önemli bir yere sahiptir. Kültürün öğrettiği tüm bilgileri gelecek nesillere aktaran kadın, toplum içindeki görevlerini yerine getirmiş olmaktadır. Bunun yanı sıra eşinin de ihtiyaçlarına koşmakla sorumlu olan kadın aile içinde çok fonksiyonluydu (Erkal, 1998: 352). Kadın aile ve toplum arasında köprü görevi görmektedir. İyi eğitim alan kadın aile üyelerini topluma katmakta iyi olabileceği gibi toplum içinde doğrudan etkilidir. Bireyin doğuştan itibaren almaya başladığı eğitim bu konuda oldukça önemlidir. Yaşamının ilk 6 yılında alınan aile eğitimi gelecekte okulunu, işini ve diğer bireylerle olan ilişkisini etkiler. Çocuk bu 6 yılı ne kadar iyi eğitimle tamamlarsa sosyal çevresine de o kadar iyi adapte olur (Erkal, 1978: 12-15).

Kadın çocuğu ve eşinin sorumlulukları yanında ev ekonomisinden de sorumludur. Ailenin istikrarlı yürümesi kadının ev içine verdiği önemle anlaşılabilir. İsrar ve gösterişten kaçan, maddi manevi dengeyi kurabilen, tutumlu kadın aileyi ayakta tutar. Toplumun en küçük birimi olan ailenin yükselişi toplumunda yükselmesine önyak olur. Buradan da anlaşılacağı gibi kadın hem ailenin hem de toplumun temel parçasıdır.

Toplumun sürekliliği aile bütünlüğüne bağlıdır. Aileyi yok sayan toplum gelişimini ve büyümeyi durdurur. Aile, toplumun içinde sosyalleşmeyi de etkiler. Aile içinde sevgi, saygı, yardımlaşma ve iş bölümü temel gereksinimdir. Yapısal olarak değişime uğramış olsa bile aile, toplumun vazgeçilmez eşi olmayan birimdir. Bazı düşünürlerin ailenin sanayileşme ve kentleşme ile yok olduğunu iddia etmesi herhangi bir kanıta dayanmamaktadır. Bir başka

açından iddiada bulunan düşünörlere göre ise kapitalist burjuva gidip yerine komünist toplum gelince ailenin ortadan kalkacağıydı. Bu iddiada havada kalmıştır. Tüm bu sosyal değışimlerin aileye ortadan kaldıramaması ailenin ne kadar güçlü bir müessese olduğunu göstermektedir. Ailenin öneminden bahsetmek kadının öneminden bahsetmek ile eşdeğerdir. Nasıl ki ailesiz toplum düşünölemez, kadınsız bir toplumda düşünölemez. Kadının ailenin tüm sorumluluğunu üstlenmesi, bir yerde tüm toplumun sorumluluğunu üstlenmesi anlamına gelir. Kadının fert olarak kabul görmesi bu açıdan oldukça önemlidir.

Kadının toplumun ilerlemesinde doğrudan yararlı olması için erkeklerle eşit haklara sahip olması gerekmektedir. Erkeklerle eşit sayılan kadın, istediğı alanda eğitimini alan kadındır. Cinsiyet verimle alakalı olmayan bir kriterdir. Eğitim cinsiyete göre değil, zekâ ve yeteneğe göre verilmelidir. Türkiye gibi üretim gücü az olan ölkelerde cinsiyet ayrımı değil, kabiliyet ayrımı yapılmalıdır (Erkal, 1998: 353-354).

Toplumun gelişiminin önemli kabul edilmesi kırsal alanlarda kız çocukların eğitimlerinin devamını sağlamıştır (Erdentuğ, 1977: 21).

Kadının aile içindeki etkinliğinin artması, erkeğin etkinliğini azaltmamış, aksine aileyi genişleten etkiler sağlamıştır. Kadına olan saygının artmasının yanında, ailedeki erkeğe bağıllık ve sevgi ile devam etmiştir. Türk aile yapısı kendine has birçok özelliğı içinde barındırmaktadır. Her iki cinsiyette aile için önemlidir. Erkek eş ve baba geri plana atılamaz. Bu da gösterir ki kadının etkisini arttırmak, erkeğin etkisini azaltmak ile olamaz (Erkal, 1998: 357). Aile kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyet dışında toplumdan önce farklılaştığı yerdir. Aile içinde gerçekleşen ayrım topluma yansır. Kadın kendini önce aile içinde erkeğe uygun hale getirmeyi öğrenir. Ataerkillik toplumsal ve ekonomik yapıyı oluşturur. Kapitalizm kavramını ekonomik güç güçlendirir. Ataerkillik kapitalizm içinde var olur.

Göçlerde Türk aile yapısını etkilemiştir. Köyden kente göçün yaşandığı bölgelerde aile bireyleri göç ettiği bölgenin kültürüne ayak uydurmaya çalışmış zamanla değışimi uğramışlardır. Göç eden aile uzun süre adaptasyon sorunu yaşamış, ancak bu kez de ne geldi yere nede geline yere ait olabilmıştır. Kırsal bölgede yaşayan ailenin yönetim kolaylığı erkeğı zorlamazken, kente yapılan göç erkeğin artan sorumluluklar karşısında kadınla ortaklaşa kararlar almasına neden olmuştur. Göçle birlikte ataerkillik yumuşamaya başlamıştır. Kadın erkekle tam olarak eşit hale gelmese de kırsala oranla olduğundan daha iyi duruma geldiğı söylenebilir. Kentleşmenin en derin etkileri aile içindedir. Bir yandan ekonomik anlamda kentin

zorlaması, diğer yandan sanayileşme, kadının toplumda sosyalleşmesinin önünü açmıştır. Kadının ev dışında zaman geçirmeye başlaması aileyi etkilemiştir. Geleneksel yapıda kadın yalnızca eşe, eve çocuğa aitken, modernleşen yapıda kadın dışarıya açılmış, aile dışında da bir kişiliğe sahip olmuştur (Özkan, 2016: 121-145).

Her ne kadar aile denince ilk akla kadın gelse de merkezdeki kişi yine erkektir. Atatürk “*Erkeğe ilk öğüt ve eğitimi veren, ona ilk anne telkininde bulunan kadındır*” demiştir (Arat,1998: 54). Buna göre kadının konumu evidir.

Kadının ezilmesi ve geri kalmışlığının sebeplerinden biri de Freud’un “*anatominin kader olduğu*” nu açıklamasıyla alakalıdır. Bu biyolojik determinizmi kadınlar ne kadar reddetse de eşitliksiz durumu ifade etmekte zorlanmaktadırlar. Aile ve toplum içindeki eşitsizliği açıklamak amacıyla “*doğa*” terimi de sıklıkla kullanılır. Kadının yapmakla sorumlu tutulduğu ev işleri, çocukla ilgilenmek, fizyolojik olarak uygun olmalarından, çocuk doğurmaları ise doğanın onlara bahsettiği bir özellikte, rahime sahip olmaktan dolayı olduğu kabul edilir. Hamilelik sancıları da dâhil kadının çektiği zahmet yine de kadını birey yapmaz aksine bir bitki ve hayvan gibi bilinçsizce süregelen bir eylemi gerçekleştiren, kontrol sahibi olmayan doğaya ait bir hareket olarak görülür. Bu kabullenişe göre erkek insanoğlunun, kadın ise doğanın himayesindedir.

Kadınlar doğuştan sahip oldukları rahim dolayısıyla çocuk doğurmaktan, sonrasında da çocuğu büyütüp ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumludur. Bunların yanında ev işleri ile de ilgilenmek durumunda kalmaktadırlar. Ev ve çocuklarına verdikleri bu emek erkeklerin karşılığında ücret aldığı emek ile bir tutulmaz. Kapitalist düzende çalışma olarak adlandırılan emek kavramı kadın açısından “*olması gereken*” “*doğal*” olarak nitelendirilir. Kapitalist üretim sağlayan organların eller ve kafa olduğu bilinmesine rağmen kadının bu üretimden sayılmamasının nedeni cinsel organ ve rahim sahibi olmasıdır. Kadının rahim sahibi olması aile içindeki iş bölümünden de bu sahiplik ile uyumlu işlerin payına düşmesine sebep olmaktadır. İş bölümü basitçe görev paylaşımı anlamına geliyor olsa da erkeklerin zekâ ve güç gerektiren, üretken olmalarını sağlayan, bilinçli işlere girişmesinin yanında kadının doğasına uygun çocuk ve ev işlerini yapması “*cinsiyete dayalı iş bölümü*” kavramının hâkim olduğunu göstermektedir. Bu örnek “*insani*” ve “*doğal*” emek arasındaki farkı anlamamızı sağlar (Mies, 2012: 102-106).

Aile kavramı Türklerde çok uzun yüzyıllar öncesine dayanırken Avrupa'da geçmişi 18. yüzyıl sonlarını göstermektedir. Köylü ve işçilerin aileye sahip olması ise ancak 19. Yüzyıl ortalarına bulmuştur. Bunun sebebi aileye sahip olmak için belli bir sınıfın içinde olmak gerekliliği idi. Mülk sahibi kişiler aynı zamanda aile sahibi de olmaktaydı. Mal sahibi olmayan hizmetçi ve yoksul kesim aileye sahip olamazdı (Frandrin, 1980: Heinsohn ve Knieper, 1976'dan aktaran Mies, 2012). Karı-koca ve çocukların birlikte aynı evde yaşamaları burjuvanın önemli kriteri halindeydi. Avrupa'daki bugünün aile kavramının temeli “*burjuva aile*” den gelmekteydi (Frandrin, 1980: Luz Tangangca, 1982' den aktaran Mies, 2012).

Kapitalist ekonomi ayakta tutan burjuvazi sınıfı *aileyi* özel mülk ilan etmiştir. Burjuva, ailesine aldığı kadınları toplumdan çekmiş evlerinin kadını yapmıştır. Aileye giren kadın siyasetten, ticaretten ve kamusal alandan yeniden mağdur bırakılmıştır (Heinshon, Knieper ve Stinger, 1979 aktaran Mies, 2012). Böylece “*ev kadını*” kavramı ortaya çıkmıştır.

1.1.4. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Uluslararası yazılı belgelerde toplumsal cinsiyetin eşitliğinin sağlanması görevi devletin sorumluluğuna verilmiştir. Devlet eşitliği sağlamaktan ve kadınların erkeğin himayesinden çıkarılmasından sorumludur. Bu belgelerle birçok ülke önceliği kadın-erkek eşitliği olan anayasalar yapmışlardır.

Türkiye’de eşitliği ön plana çıkarmak için çeşitli hukuki adımlar atılmıştır. 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu bu hukuki düzenlemelerin başında gelmektedir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla eğitim tek sistem haline gelmiş, kadın-erkek eşit eğitimden yararlanma hakkına sahip olmuştur. Eğitim alanında atılan bu büyük adımın ardından 1930 yılında Türk kadınlarına yerel alanda oy hakkı verilmiş, 1934 yılına gelindiğinde ise genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir (Turan, 2013).

Türkiye’de anayasada atılan bu adımları takip eden diğer kanunlarda olmuştur. Başta anayasada yapılan değişiklikler olmak üzere; belediye kanunlarında, İş Kanununda, Eğitim Kanununda kadınları erkeklerle eşitleyen düzenlemeler olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır;

- 5 Aralık 1934 tarihli Anayasanın 11.maddesinde yapılan değişiklikle kadınlara seçme hakkı verilmiş, 1982 Anayasasıyla da milletvekili seçiminde cinsiyet ayrımı yapılmamıştır.

- 2001 Anayasasının 41.maddesine “*Aile, Türk toplumunun temelidir.*” İfadesinin devamına “*ve eşler arasında eşitliğe dayanır.*” cümlesi eklenmiş aile içinde kadının konumu belirlenmeye çalışılmıştır.
- Anayasanın 10.maddesine “*Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.*” hükmü eklenmiştir. Bu hükümle kadın ve erkeğin eşitliğinin devlet tarafından sağlanacağı belirtilmiştir.
- 2010 yılında Anayasanın 10. Maddesine bir ekleme daha yapılmıştır. “*Bu maksatla alınacak tedbirler, eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz*”. Bu eklemeye eşitlik bir kez daha kesinleşmiştir.
- 7 Mayıs 2010 yılında yapılan düzenlemeyle eşit olunmadığı düşüncesinin olduğu durumlarda bireysel olarak Anayasa mahkemesine başvurma yolunun açıldığı söylenmiştir.
- 2012 yılında eklenen Belediye Kanunu’na, 6360 sayılı Kanun ile “*Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadın ve çocuklar için konuk evi açmak zorundadır.*” ifadesiyle kadın ve çocukların barınma gereksinimi giderilmiştir.
- 4857 sayılı İş Kanunu’na 2003 yılında eklemeler yapılmıştır. Bu eklemelerle ilgili kanunun 5. Maddesinde *iş ilişkisinde dil, din, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz* ibaresiyle 18. Maddenin 3. Fıkrasının D bendine *ırk, renk, cinsiyet, medeni hal, aile yükümlülükleri, hamilelik, doğum, din, siyasi görüş ve benzeri nedenler* ifadesi getirilmiş. Bu kanunla kadınlar iş yaşamında ki eşitliği garanti altına almıştır.
- Anayasanın 48. Maddesinde yer alan “*çalışma ve sözleşme hürriyeti*” başlıklı ibareyle kadın-erkek eşit olarak istediği işte çalışma hakkına sahip olduğu gösterilmektedir.
- Anayasanın 42. Maddesinde yer alan eğitim hakkıyla olarak da “*kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz ve ilköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okulları parasızdır.*” ibaresi kadın ve erkeğin eğitim alanında eşitliğini belirlemektedir. Bu madde ayrıca Milli eğitim temel kanunu ve ilköğretim ve eğitim kanununda da yer almaktadır.

1.2. Feminizm ve Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımları

Kadın bulunduğumuz kültür ve coğrafyada yaşı, eğitimi, sınıfı fark etmeksizin “ev” perspektifinde yorumlanır ve yeniden üretilir. Ev içi ve ev hizmetleri kadını yakından incelemek için bakılması gereken alanlardır (Bora, 2011). Kadınlar evlerinde verdikleri hizmeti zaten yapmakla yükümlü oldukları işler arasında saydıklarından verdikleri emeği düşük görmekte ve kendini değersiz hissetmektedir. Bu anlayışın erkek tarafından da desteklenmesi aile içinde eşit olmayan ilişkilere zemin hazırlar. Bu bakış açısı ailenin çocuk bireyleri tarafından örnek alınarak yeniden üretilir. Yani ev içi cinsiyet eşitsizliğinin yaşandığı ilk alandır. Doğduğu evde abi ve babasının himayesi altına giren kız çocuk, yetişkin bir kadın olduğunda da eşi himayesine girmektedir. Kız çocuk bağımlılığı, erkek çocuk ise bağımsızlığı öğrenmektir (Tolan, 1991).

Kadınlık feminizmin odak konusudur. Feminizm kadına toplum tarafından atfedilen görevlerin tartışmasını yapar. Feminizm, kadının yükselişinin toplumsal yeniliklere bağlı olduğunu söyler. Yalnızca kadın hakları için değil toplumun her alanında eşitlik için mücadele eden feminizm toplumsal dönüşümün ev içinde başladığını iddia etmektedir. Bu sebeple birey özel alanından başlayıp genel yani kamusal alana ulaşmalıdır (Altuntaş ve Karaçay, 2019: 35).

Feminizm, cinsiyet eşitliğini savunan kadınlar için erkeğe eşit haklar talep eden, erkek iktidarını reddeden siyasi kaimdir (Arat, 2010: 29). Sosyal hizmet sözlüğü ise “*kadınlar için yasal ve sosyoekonomik eşitliğin savunulduğu toplumsal harekettir. Bu hareket 18. yüzyılda Büyük Britanya merkezlidir*” ifadeleri ile açıklanmıştır (Tunç, 2013).

Feminizmin tek bir tanımı yapılamamaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren feminizm eşitsizlikleri açıklamak amacıyla farklı açıklamalar yapmıştır. Bunlar; liberal feminizm, Radikal feminizm, Sosyalist Marksist feminizm ve post modern feminizm başlıkları altında toplanabilir.

Feminist yaklaşım da kadın ekonomi-politik düzende incelenmiştir. Bu kuramda kadının ekonomik özgürlüğünün olmaması ve kapitalist düzende üretimde bulunamaması kadının toplumdan soyut, toplum dışı sayılmasına karşı çıkmaktadır. Üretken olmayan kadın emek sahibi de sayılmamaktadır. Kadını konu alan tüm eşitsizlikleri konu alan feminist kuram politik ekonomiyi de eleştirmektedir. Feminist kuram konuları kısaca işgücünün eşitsizliği, ekonomik eşitsizlikler, kadın emeğinin hiçe sayılması, kapitalist düzenin kadını sömürsü ve patriyarkal sistemden oluşmaktadır. Bu kuramın önemli bir kısmını oluşturan liberal feministler

“*Fransız İnsan Hakları Bildirgesi*” ve “*ABD bağımsız bildirgesi*” nin temel alınarak cinsiyete dayalı adaletsizliği ortadan kaldırmak için çalışmalar yaparlar. Liberal feministler kadını toplum içindeki dezavantajlarına göre yorumlayıp hak arayışına girerler. Eşitsizliğin çözümü için eğitim hakkının altını çizen feministlere göre eşit eğitim ile kadın hak ettiği yere ulaşabilir. Marksist yaklaşımda ise kapitalizmin yarattığı sömürge ve sınıflara dikkat çekilmektedir. Mark ve Engels’in materyalizmini örnek alan Marksist-Sosyalist feministler kapital düzende sömürüyü, cinsiyete göre atfedilen iş bölümünü ve kadının yabancılaştırılmasını konu edinmişlerdir. Marksist kuram, radikal feminist kuram ikili sisteme de ışık tutmuştur. Radikal feminist kuram savunucuları patriyarkal (Ataerkil) ve kapitalist sistem üzerinden üretim ve emek konularında tartışmışlardır. Radikal feministler neo-klasik okul ve liberal feminist kuramcılar emeğin tartışma sınırını kısıtladığı için eleştirmişlerdir. Ancak radikal feministler ve ikili akım sisteminin savunucuları da kısıtlı konu üzerinde çalışmış, sadece yemek çeşitlerini incelemişlerdir. Sık sık ev içi göz ardı edilen emeği tartışan radikal feminist ve ikili akımcılar kapitalist sistemi merkeze almışlardır. İkili sistem temsilcileri ise hem kapitalizmin ürettiği tüm kadın-erkek eşitsizliğini incelemiş hem de patriyarkal (Ataerkil) sistem hakkında çalışmalar yapmıştır. Bu sayede kadının hem ev içi emekleri hem de toplumdaki eşitsizliği sorunu eleştirilmiştir. Radikal feminist kuramcılar konunun daha dar alanda ele alınması gerektiğini iddia etmiş bu iddiayla diğer kuramcılardan ayrılmıştır. Radikal feminist kuramcılara göre tartışma konusu patriyarkal (Ataerkil) sistem olmalıdır. Radikal feminist kuramcılar ataerkillik ile ilgili her şeyin eleştirilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu kuramcılar ataerkilliği sadece toplumsal değil biyolojik yönden de ele almışlardır. Feminist akımcılarında bu doğrultuda toplumsal ve biyolojik açıdan ataerkilliğin en önemli tartışma konusu olduğunu kabul etmelerini istemişlerdir (Sağlam, 2020).

Liberal feministler politikayı değişim niyetiyle kullanmışlardır. Bu değişimler doğum izinlerini, eğitim hakkını, evlilikte doğan ekonomik hakları ve boşanmada kadının savunumunu içermektedir. Radikal feminizmin ilgili konuları ise; ataerkil yapı, hukuki işlemler, gelenekler, ekonomi, eğitimler, inanç, çocuk yetiştirme yöntemleri, gelirin dağılımı ve toplumsal iletişimlerdir (Tunç, 2013). Marksist feminizm de ataerkillik ve kapitalizm ilişkisi sorun sallaştırılır. Marksist-sosyalist feministler sınıf ve ataerkil yöntemini tartışırken ikili sistem yaklaşımını geliştirdiler. İkili olarak bilinmesinin sebebi ise kapitalizmi ve ataerkilliği harmanlayarak toplumsal cinsiyet çözümlemesi yapılmasındandır (Ecevit, 2011: 17). Post modern feminizm sorgulamacı özelliği ile bilinir. Sosyal ilişkileri, toplum içindeki kadını, kadın refahının nasıl olacağını sorgular (Tunç, 2013).

Biyolojik yaklaşım, kadın-erkek doğuştan gelen davranışlarının incelendiği en eski yaklaşımlardandır. Bilim adamları davranışlarda doğuştan gelen özelliklerin etkili olduğunu düşünmektedirler. Biyolojik kuram Edward Wilson'un çalışmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Edward Wilson farklı iki cinsiyete ait hayvanlar üzerinde deneyler yaparak bu farklılıkları açıklamaya çalışmıştır. Bu teori ilerde David Buss'ın konuya dâhil olmasında önemli rol oynamaktadır (Caporael, 2001: 608-609).

Buss, kadın ve erkeklerin hayatı boyunca karşılaştıkları zorlukların onların toplumsal rol sahibi olmaya zorlandığını söyler (Buss, 1995: 164). Böylece her iki cinsiyetin birbirinden neden farklı olduğunu açıklar. Bu yaklaşımda cinsiyet farklılıkları üreme organı, hormon ve beynin işleyişi açısından farklı oluşuyla açıklanır. Kuram savunucuları, psikolojik tüm davranışların beyin-sinir sistemi etkinliğinden ortaya çıktığını iddia eder (Ünlü, 2001: 5). Aynı zamanda kuram savunucuları kadın ve erkeğin cinsiyet özelliklerinin beynin bir kısmında saklı olduğunu, bu sebeple kadınlarda annelik içgüdüsünün oluşup, erkeklerde “erkeğe uygun” diye tabir edilen mesleklere yatkınlık oluştuğunu söylemişlerdir. Beyin yapıları farklı olan kadın ve erkek bilişsel işlevlerini de farklı kılmaktadır (Dökmen, 2015: 48-49).

Yapılan bilimsel açıklamalar da bu savı doğrular niteliktedir. Araştırmalara göre kadın ve erkek beyni; yapı, fizyoloji ve biyokimyasal olarak birbirinden farklıdır. (Eşel, 2005: 138). Cinsiyet ayrımını yapan bir diğer şey ise hormonlardır. Hormonlar ve davranışlar arasında bağ vardır. Farelerle yapılan deneyde farklı cinsten farelere hormon yüklenmiştir. Androjen (erkeklik hormonu) seviyesi arttırılan farelerde dövüşmeler artarken, kısırlaştırılan erkek farelerde dişye özgü fiziksel hareketler gözlemlenmiştir. Ancak bu deneyler her zaman aynı sonucu vermemektedir (Dökmen, 2015: 49-50).

Biyolojik kurama göre cinsiyet doğuştan gelmektedir. Kız ve erkek çocuk bir arada yaşamasına ve ailesi tarafından eşit muamele görmesine rağmen kız çocuk yine oyuncak bebeklerle ilgilenmiş, erkek çocuk arabalar ve silahlarla ilgilenmektedir (Eşel, 2005: 138-139).

2. TARİH BOYUNCA KADIN VE TOPLUMDAKİ YERİ

Ortaçağın sonunda Avrupa'yı istila eden Germen kabilelerinde baba evdeki herkesin üzerinde hak sahibiydi. “*Munt*” (Yaşlı yüce Alman) denen bu hak, kadınların, çocukların, kölelerin ve diğerlerinin alınıp satılabilmesi anlamına gelmektedir. “*Munt*” evlilik yoluyla kadın üzerinden erkeğin hak sahibi olmasına olanak tanıyordu. Evlilik ise zorla kaçırılma, satın alma gibi yollarla gerçekleşmekte idi. Germen yasalarına göre evlilik satış sözleşmesi anlamına

gelmekteydi. Kadın satılan ve satın alınan bir eşyaydı. Erkek “*Munt*” nüfusuyla kadını aldığıda eşyalarını da satın almış olurdu. Kadınlar tüm hayatını eşlerine, erkek çocuk, erkek ağabey ve babalarına bağlı geçirmektedir. 13.yüzyılla kentler gelişmeye ve büyümeye başlamış “*Munt*” kavramı giderek hâkimiyetini kaybetmiştir. Geniş aile, akrabalık ve evin birliğinin giderek azalmasıyla babanın kız çocuğu üzerindeki hakkı evlendikten sonra son bulmuştur. Kadınlar babadan eşe devredilmektedir. Ancak evlenmeyen kadın mal mülk sahibi ise reşit sayılabiliyordu. Aynı zamanda zanaat sahibi olan kadınlar “*Munt*” ten bağımsızdı. Bunun nedeni ise bazı değerli tüketim mallarının zanaatkâr kadının üretiminden geçmesi gerektiğiydi. Bu zanaatların çoğuna kadınlar sahipti. Almanya’da evli kadınların kocalarının izni olmadan meslek sahibi olması ve ticarete girmesine izin verilmiyorken, zanaat sahibi kadınlar bazı kentlerde erkeklerle eşit sayılabiliyordu. Pazarcılık yapan ve ürettiği ürünü satan kadın Münih’te erkek haklarına sahipti, yalnızca kocasının malını satamazdı. Zanaat sahibi ve pazarcılık ile uğraşan kadın evinde yine erkek himayesi altındaydı. Dışarıda nispeten daha özgür olmalarının nedeni ise burjuvazinin onlara ihtiyaçlarının olmasından kaynaklanıyordu. Bu özgürlüğün bir diğer sebebi ise ortaçağ sonlarındaki erkek kıtlığıydı. Erkek nüfusu o dönemlerde gerçekleşen Haçlı Seferleri ve diğer savaşlar nedeniyle sürekli azalmaktaydı (Beckerden Aktaran Mies, 2012: 158-159).

Güney Almanya’da evlenmek için belli şartlar gerekliydi. Erkekler diğer kardeşlerinin en büyüğüse evlenebilirdi, bu toprak bütünlüğünü korumak için önemliydi. Usta erkek Üstat olmadan, feodal beyler efendilerinin iznini almadan evlenemezdi. Bu sebeple kentlere kaçışlar sıklıkla yaşanmıştır. Kentlerde erkek ve kadınlar özgürdürler. Kırdaki yaşayan aileler ise kızlarını evlenene kadar beslemek yerine kente hizmetçi olarak gönderirlerdi. Tüm bu sebepler kadının zanaat sahibi olması için önlerini açmaktaydı. 12. ve 13. yüzyılda artık kadınlar iş ve zanaat seçiminde dışlanmayan hale gelmiştir. Ancak ekonomik bağımsızlık tam anlamıyla kadının tekelinde değildi. 14 yüzyıla kadar zanaat loncaları erkeklere özelken, bu yüzyıldan sonra kadınlara ait loncalarda ortaya çıkmıştır. Kadınlar zanaat dışında küçük ticari işlerle de ilgilenmekteydi. Meyve-sebze, tahıl ürünler, süt, yumurta, peynir ve reçel gibi gıda maddelerini pazarlarda satmaya başlayan kadınlar o dönem pazarcılık ile uğraşan erkekleri tehdit etmekteydi (Mies, 2012: 160).

Çocuk sahibi olan ve herhangi bir locaya bağlı olmayan kadın ucuz iş gücü anlamına gelmekteydi. Kadın istihdamı karlı risksizdi. 1830’lardan itibaren kadın ve çocuk emeği sömürüsü başlamıştır. İstihdama katılan kadınlar sağlıklı ailesi olmayan, evlenmemiş ya da terk edilmiş kadınlardı. Bu kadınlar çetelerle yaşıyor ve çalışıyorlardı (Marks, Kapital, Cilt I).

Avrupa'da bunlar yaşanırken eski Türk toplumlarında ise tüm bunların tersi yaşanmaktaydı.

Kadınların toplumdaki yeri onun doğurganlığı, bedeni ve işlevselliğiyle ön planda tutulmuş, sadece birey olarak tanımlanmaktan kaçınılmıştır. Ne denli değerli olduğuna da bu belirlenen özellikleri ne kadar yerine getirebildiğine göre karar verilmiştir. Kadın için belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri biyolojik açıdan değerlendirilirken, erkek için toplumsal cinsiyete bu açıdan bakılmamıştır. Erkeğin toplum içindeki tüm rolleri birey olmasıyla ilgilidir. Erkek birey olarak kendi kendini yönetebilen, kendi kararlarını kendisi alabilen, bağımsız bir varlık diye tanımlanırken kadın bu tanımdan uzak tutulmuş anne ve eş olarak tanımlanmıştır. Birey gibi kendini yönetebilme özelliği verilmeyen kadına evini yönetme ve idare etme görevleri verilmiştir. Kadının hak ettiği değeri kazanabilmesi için kadınlık yönlerini, merhametini ve kaynaştırıcı özelliğini törpülemesi, erkeğin sağlık olduğu özellikleri benimsemesi gerekmektedir. Kendisine doğuştan çizilen sınırları silmek ve biyolojik özelliklerinin önüne geçmek kadını ikincilikten uzaklaştıracaktır (Fidan, Yılmaz, 2008: 5). Eski çağlardan bu yana dünyanın her bir yanında kadın erkeğin birkaç adım arkasında kalmıştır. Bu geri durma konusu ilk insanların dünyaya gelişle başlamaktadır. Dini inanca göre kadın olan Havva Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Buradan da anlaşıldığı gibi daha yaratılıştan kadın ikincil durumdadır. İlk çağlardan itibaren erkeğin toplum içindeki varlığı onaylanmış, erkek adına törenler düzenlenmiş ve kutlanmıştır.

Budun bilimcilere göre eski yamyam halkları kadınların avcılık sırasında yetersiz olduğunu, kaçtığını anlatan hikâyeler anlatırlar, erkekler gibi kadınların öldükten sonra dirilmesi söz konusu edilmezdi. Yamyam halkları hayvan ve insanlardan yalnızca erkek olanların etini yerlerdi, kadının etini zehirli kabul ederlerdi Dönemler ilerlese de bu tür inançlar eskimemiştir. Eski Hindistan halkında kadın kötü ahlaklı ve karakter olarak zayıf kabul edildiğinden 'Manu' kanunlarına göre babasına ya da kocasına bağlanmıştır. Kocasının ölümünden sonra ise varsa oğluna yoksa koca tarafından başka bir erkeğe bağlı kalmaktadır (Pesen, Kara, Kale, Abbak, 2016).

Avcı-toplayıcı toplumlarda kadın hem evde hem de yiyecek temini için dışarda çalışmış, çocuk sahibi olduğunda da ataerkil bir yaşama başlayıp eşinin sancağı altına girmiştir. Kadının doğurgan oluşu zamanla ataerkil toplumu oluşturmuştur (Arat, 1980: 16-17).

Tunç Devri'nin başlamasıyla erkeğin kadına üstünlük sağladığını gösteren saban icat olmuştur. Saban kullanan erkek kadınına bakmış, ekonomiyi elinde tutmuştur. Medeniyetlerin ortaya çıkmasıyla kadın yaşamı daha gözle görülür hal almaya başlamıştır. Medeniyetlerle birlikte kadın yeni değerlere sahip olmuştur. Bu medeniyetlerden biri olan Sümerlerde kadın hâkimiyeti öne çıkmaktaydı. Kadınlar haklarını bireysel olarak yönetebilme hakkına sahipti. Bir erkek yalnızca bir kadınla evlilik yapabilirdi, kadınlar zorla evlendirilemezdi.

Anadolu uygarlıklarında da kadınlar hak sahibiydi. Asker olabilen ve ordu yöneten kadınlar bulunmaktaydı. Sümerlerde olduğu gibi kadın siyasi haklara da sahipti. Erkek tek eşli olabiliyordu. Miras ise çocuklara eşit şekilde bırakılmaktaydı (Toker, 1966: 19-26).

Eski Yunan Medeniyetinde ise kadın değersizdi. Alınıp satılabilen hatta bir eşya gibi takas edilebilen kadın hukuki hiçbir hakka sahip olmayan değersiz bir mal niteliğindeydi (Tümer, 1994: 173).

Eski Roma ve Yunan halkında erkek çocuklar sevilip sayılırken, kız çocukları için domuz denmiştir. İngiltere'de ise 13.Yüzyıla kadar kadınlar eşleri tarafından satılabilmekteydi. Şeytan olarak belledikleri kadına ancak 16.yüzyılda İncil'e el sürebilme hakkı verilmiştir (Kale, 2016).

Eski Hint Medeniyetinde ise işler tersinde yürümüştür. Kadın çeşitli birçok hakka sahipti ve isterse birden çok erkekle evlenebilmekteydi. Zamanla kadının değeri düşerken erkeklerin değerinde artış olmuştur. Kadın erkekten boşanamaz, erkek isterse kadını boşayabilir hale gelmiştir. Toplum bu süreç içinde anaerkillikten ataerkilliğe geçiş yapmıştır (Donuk, 1980: 288).

Hristiyanlarda evlilik ve aile birliği kutsal sayılmaktaydı. Kadın kocasına köle olur ve ne denirse yapardı. Kadının erkek üzerinde hak sahibi olması mümkün değilken, erkeğin kadın üzerinde hak sahibi olmasının doğru olduğuna inanılmaktaydı. Hristiyanlıkta çok eşlilik söz konusu değildi, erkek tek eş alabilmekteydi.

Arabistan'da kadın yok sayılmış, kız çocuk sahibi olmak kabahat kabul edilmiştir. Kadının ailenin parçası sayılması için çocuk sahibi olması gerekliydi. Cahiliye döneminde boşanma hakkı olmayan kadın, eşi onu terk edene kadar evli kalmaya devam ederdi. Erkek boşanmak istediğinde ise evlilikten olan çocuklar ve tüm hakları babaya bırakılır, kadın mirastan pay alamazdı (Donuk, 1980: 293).

Arabistan'a İslam'ın gelmesi ve yayılmasıyla birlikte kadınlara daha önce verilmeyen haklar verilmeye başlandı. İslam'a göre kadın erkek birçok konuda eşit sayılmaktaydı. Maddi durumu iyi olan kadınlar ticaret yapabilmekteydi. Ancak kadın tek eşli kalırken, erkeklerin eş sayısı dört ile sınırlandırılmıştır. (Kur'an-ı Kerim)

Türklerde ise kadınlar çok sayıda destanda yer almaktadır. Bu destanlardan yola çıkarak kadının toplumdaki yerini bulabilmekteyiz. Dede Korkut Hikâyelerinde kadınların aile içindeki konumundan, namusundan, güzelliğinden bahsedilmektedir. Bu destanlara göre kadına çeşitli haklar verilmiş ve çok eşlilikten bahsedilmemiştir. Türklerin İslam'ı kabul etmesiyle kadınlara Arabistan'daki kadınlara verilen haklar verilmiş yani sadece evlenip yuva kurmaları normal sayılmıştır. Aynı şekilde erkeğe dört eş helal sayılmış ve boşanma özgürlüğü erkekte bırakılmıştır (Arat, 1980: 60).

Kadına hak ve özgürlük tanıma diğer ülkelere göre daha erken oluşmuştur. Cumhuriyet, kadın hakları açısından en önemli dönemdir (Kale, 1996).

2.1. Eski Türk Toplumlarında Kadın

Türkiye'de kadının değişim sürecini anlayabilmek için öncelikle tarih içindeki hak ve özgürlüklerini ne kadar kullanabilmiş ona bakmak gerekir. Türkler tarih boyunca birbirinden farklı birçok bölgeye yayıldıkları için kadını şu an ki Türkiye sınırları içinde incelemek yeterli kalmayabilir. Kadın yaşamı açısından İslamiyet'ten önce ve sonra köklü değişiklikler olduğu gibi, Cumhuriyet'ten önce ve sonra da değişiklikler olmuştur. Cumhuriyet itibarıyla kadının toplum içindeki yerini belirginleştirmek adına atılan adımların eğitim, hukuk ve ekonomi alanında kadının konumunu ne denli değiştirip değiştirmediğine bakacağız. Tanzimat dönemiyle birlikte başlayan Türk Kadın Hareketi dünyadaki diğer hareketlerde olduğu gibi kadına erkekle eşit haklar kazandırmak amacıyla başlatılmıştır.

Sanayi devriminin yarattığı değişimle iş hayatına atılan kadın, daha eski tarihlere nazaran daha belirgin konumda yer almayı başarmıştır. Kadın-erkek arasındaki uçurumu kaldırmakta en önemli olay ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmuş olmasıdır. Bu dönemi daha iyi çözümleyebilmek için öncelikle eski Türk toplumundaki kadının yerini ve Osmanlı Dönemi'nde kadının yerini anlamak daha sonra Cumhuriyet Dönemi'ne geçmek gerekir.

Geçmiş tarihe bakıldığında Türk toplumunda kadınlar hayatlarının her aşamasında önemli yer edinmişlerdir. İçinde bulunulan konum, kültür ve dinin etkisiyle kadınlar toplumsal ve yönetsel konularda söz sahibi olmuşlardır.

Türklerin ana vatanı Asya olarak bilinmesine rağmen göçebe bir millet oldukları için kitleler halinde çeşitli bölgelere göç etmişlerdir. Milattan önce yaşayan Türklerle ilgili olduğu kaynaklarla kesinleşen Saka ve İskit halklarında kadın önemli bir yere sahipti. İskit kadınları asker olarak yetiştirilir, erkeklerle birlikte savaşırdı. Kadınların asker olarak yetiştirilmesinin önemli sebebi göçebe olarak yaşandığından at üzerinde sürekli hareket halinde olmalarındandır. Halkın yaşam tarzı kadını evine ve eşine bağlı biri olmaktan çıkarmış, toplumun zayıf halkası sayılmaktan kurtarmıştır.

Orta Asya'da ve Avrupa'da toprak sahibi olan Hun Türklerinde ise Türk hakanıyla birlikte hatunu da devleti yönetmiştir (Afetinan, 1964: 24-25). Aynı zamanda Hunlarda geleneksel iş ayrımı da görünmekteydi. Erkekler savaş, hayvancılık, madencilik gibi işlerin yanında eşya yapımıyla uğraşırken, kadınlar çocuk yetiştirmek, ev, yemek işlerinin yanında keçe el işi yapımında da çalışmaktaydı (Çeçen, 1986: 45).

Hunlarda kadın erkeğin diğer yarısı, tamamlayıcısı sayılmaktaydı. Elçilerle yapılan görüşmeleri hakanla birlikte katılır siyasi ve idari konular hakkında söz söylerdi. Tören ve şöenlerde görüşlerini bildirme geleneği Uygurlarda da devam etmiştir. Uygur Devleti'nin kurulmadığı dönemde oymak reisinin savaşa gitmesiyle boşalan yönetim koltuğu oymak reisinin annesi tarafından sahiplenilmiştir. Hatun, gerçekleşen olayların akıbetini belirlemiş, davalara bakmıştır. Çin kaynaklarında belirtildiğine göre Uygur Hatun'unun kendisine ait otağları bulunmakta, "*K'otunCh'eng*" (*Hatun Şehri*) adıyla bilinen prenseslere ait şehirler bulunmaktaydı (Gültepe, 2008: 146).

Hakanlar önemli bir konuda eşlerine danışır, eşlerinin fikirleri ve yönlendirmeleriyle hareket ederlerdi. Kadın yalnız evinde değil toplumun her köşesinde söz sahibiydi. Hakan kadını yanından ayırmaz devlet işlerinde de desteğini isterdi. Kadınlar meclislere katılırdı. Toplumun yaşlı kadınları *paşa* olarak bilinirdi. Tek eşlilik yaygındı ancak istisna olsa da kadının rızasıyla başka bir eş daha alınabilirdi (Erkal, 1998: 355).

Orhun abidelerinde İltiş Kağan'ın annesi Bilge Hatun ile tahtı paylaştığı yazmaktadır. Ayrıca Göktürklerde bu anıtta yazılana göre erkek yalnızca tek kadınla evlenebilirdi (Eröz, 1977: 24).

İlk Türk adını kullanan Göktürkler bıraktığı yazılı kitabelerde kadına yer verildiğinden, prenseslerin siyasi rollere sahip olduğundan bahsedilmektedir (Afetinan, 1964: 25). Göktürk kitabelerinde Türk kadını saygı ile anılmış, aileler kız çocuk sahibi olmak için Oğuz prenseslerinden Tanrıya yalvarmalarını istemişlerdir. Orhun kitabelerinde “*Devleti idare eden Han*” ve “*Devleti bilen Hatun*” cümleleri yer almaktadır (Doğramacı, 1982: 25).

Eski Türklerde evli kadınlar kutsal sayılırdı. Kadına tecavüz edilecek olursa idamla yargılanırdı. Evliliğe hazır olan genç kızlar talipleriyle kılıç dövüşü yapar yenildiği erkekle evliliği kabul ederdi. Buradan anlaşıldığı üzere kadınlar bir anlamda eşlerini kendi seçerdi (Afetinan, 1964: 26).

Eski Türk toplumlarında İslam inancı değil natüralizm ve animizm gibi tabiata ait inançlar vardı. Animizm inancındaki iyilik tanrıları ise genellikle kadındı.

9. yüzyılda İslam’ı kabul eden Türkler sosyal ve hukuki alanlarda köklü değişikliklere uğramıştır. İslamiyet’in kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim’e göre İslam hukuku (şariat) ve aile hukukunu yeniden düzenlemiştir. Kur’an-ı Kerim’in Nisa Suresi 34. ayete göre erkekler kadınlar mal yönetimi ve idare edimi yönünden üstün yaratılmışlardır. Kur’an-ı Kerim aynı zamanda kadının erkeğe itaatkâr ve şefkatli davranmasını emreder. (Kur’an-ı Kerim, 3-34).

İslam’da göre tek eş önerilmekte ancak çocuk sahibi olunamadığı ve eşin hasta olması halinde başka bir eş daha alınmasına sıcak bakılmaktadır (Kurnaz, 1990).

İslamiyet öncesi Türk Devletlerinde kadın evin önemli bir parçasıydı. Dede Korkut Destanlarında kadın, kahramanın eşi, annesi olarak bilinirdi. Kahraman yetiştirici sayılırdı, fedakârlık ve sevgi dağıtırdı. Destanda hane reisi erkek olmasına rağmen kadına karşı gösterilen bir baskı ya da ötekileştirme yoktur. Eşler birbirine saygılıdır. Hak ve sorumluluklar açısından eşittir ve ortak kararlar alırlar. Erkeklerin eşlerinden birçok konuda akıl almaktadır (Yücetürk, 2010: 8).

Buradan anlaşılacağı üzere kadının eski Türk toplumlarında hem annelik, eşlik, ev hanımlığı gibi özellikleri hem de savaşa giden, kılıç kuşanan, ok atan, at binen bir yanı vardı.

Seyyah notları eski Türklerde kadının önemini anlamak için önemli bir yer tutar. Seyyahlar Türk obalarını gezerek değerli notlar almışlardır. Önemli seyyahlardan olan İbn Batuta Türk erkeklerinin kadınlarına olan ilgisini ve şefkatini farketmiştir. Kadınların sosyal

alanlarda yüzlerini gizlemeden dolaştığı da notları arasındadır (İnan, 1992'den aktaran Küçükırsoy, 2016: 18).

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri toplumsal ve toplumsal cinsiyet açısından oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. İslami şartlara uyum sağlaması istenen kadınlar gibi bunu sağlamasını için zorlayan erkekler de değişime uğramıştır. İslam, kadını erkeğin bir adım gerisine atmış, birçok konuda ikincil yapmıştır.

İlk insanlar olduklarına inanılan Hz. Havva ve Hz. Âdem'in "yasak elma" mevzuu Kur'an-ı Kerim'de geçmemesine rağmen İslam inananları tarafından kabul edilmekte ve inanılmaktadır. Bu olayda kadın "yoldan çıkaran, günaha sürükleyen" özellikleri taşır. Hz. Âdem elmayı yemek istememesine rağmen onu yemeye teşvik edenin Hz. Havva olduğu söylenerek kadın itibarsızlaştırılır.

İslamiyet'i kabul eden Türklerde İran ve Arap göreneklerinin yayılmasıyla kadının kısıtlı olduğu konularda artış yaşanmıştır. Türk aile düzeninde değişim başlamıştır. Selçuklu döneminde bu değişim daha nettir (Gönenç, 2006: 72-73).

Kadının İslamiyet ile değersizleştiğini söyleyenler olduğu kadar değerini koruduğunu söyleyenlerde olmuştur.

İslamiyet sonrası eski Türk kadını yine sosyal ve siyasi fikirlerini bildirmeye devam etmiş, saygınlığını korumuş ve baskıya maruz kalmamıştır (Dulum, 2006: 8).

2.2. Osmanlı Dönemi'nde Kadın

Osmanlı kadınları yaşadıkları bölgenin coğrafi şartları sebebiyle diğer İslam ülkelerindeki kadınlardan farklıdır. Osmanlı yeni bölgeler fethedip sınırlarını genişlettikçe bölgede kalan diğer gayrimüslim kadınlarla yeni düzenlemeler oluşturmak zorunda kalmıştır (Aydın, 1996: 143). Eski Türk devletlerindeki gibi kadın, Osmanlı Devleti'nde söz sahibi değildi (İnan, 1975: 57). Kadınlar Müslüman ve Müslüman olmayan diye dinlerine göre ayrılırken aynı zamanda kentli ve saraylı diye de ayrılmışlardır (Tayanç ve Tayanç, 1977: 108). Saraylı kadınlar sarayda görev sahibi olan paşaların eş ve çocuklarındandır, kentli yani köylü kısım ise mevsimlik işçilerin ve göçebe halkın eş ve çocuklarındandır (Kırkpınar, 2001: 82).

Başkentini İstanbul yapan Osmanlı bölgedeki Bizans kültürünü etkilediği gibi etkilenmiştir de. Bizans'ın köle kadınları Osmanlı'da haremde karşımıza çıkmaktadır. Saraylı kadınlar haremde kan bağıyla bağlı oldukları kişilerle görüşüp, diğerlerinden dilediklerince uzak kalmaktaydılar (Tekeli, 1995: 119). Saraylı kadınlara nazaran köylü halktan olan kadın daha çok özgürlük hakkına sahipti. Mevsimlik işlerde ailesi için çalışır aynı zamanda eviyle ve çocuğuyla ilgilenirdi (Tekeli, 1982: 131). Kalan vakitlerini ise kilim dokuma, terzilik ve bahçe işleriyle doldururlardı (Doğramacı, 1982: 9). Kırsal kesimlerde yaşayan bu kadınlar dışında üretimde bulunmayan kadınlar ekonomik anlamda erkek himayesindeydi (Aydın, 1996: 144).

Osmanlı'da kadınların hayatı devletin izin verdiği kadardı. Alışveriş mekânı, gezilebilir yerler ve hatta seyahat etmek için kullanılacak araçlara devlet karar verirdi (Çakır, 1996: 137). Her alanda olduğu gibi miras hakkında da erkek kadından önde gelmektedir. Kadının erkekten az pay alması İslami kanunlara göre doğru olduğundan kadınlar tarafından da normal kabul edilmiştir. Bu sebeple kadına miras hakkı ve mirası kullanabilme hakkının verilmesi kadınlar için oldukça önemlidir (Üçok ve diğerleri, 2016: 88).

Osmanlı'da kadınların çalışma hayatına adım atışı Kanuni ve 3.Selim zamanında olmuştur (Çiftçi, 1982: 81). 3. Selim döneminde kadınlar geleneksel tıp ile tedaviler uygulamış, doğum yaptırmışlardır (Taşkiran, 1973: 229).

3. Selim döneminde batılı kadınlara özenmenin önüne geçmek amacıyla kılık kıyafete de sınırlar getirilmiştir. Öncesinde açık giyinmek yasaklanmış, 3. Mustafa'nın gelişiyile de siyah çarşaf zorunlu hale gelmiştir (Kurnaz, 1991: 33).

Osmanlı kadınları ev dışında bir de vakıflarda bulunmaktaydı. Vakıflarda toplanan kadınlar kendilerinden söz ettiren birçok eser bırakmışlardır. İstanbul'da Esmihan Sultan, Nurbanu Sultan ve Mihrişah Sultan Kütüphaneleri Türk Medeniyetine Osmanlı kadınının katkıları arasında sayılmaktadır (İnan, 1975: 76-77).

Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesi kadınların daha da çok özgürlüğünü kısıtlamıştır (Doğramacı, 1993: 2). Bu durum uzun süre sürmüş sonrasında Tanzimat Dönemiyle sokağa çıkma ve özgürleşmeler başlamıştır (Altındal, 1991: 124).

Tanzimat Döneminde kadın haklarıyla ilgili düzenlemeler yapılmak istenmiş ancak; İslami şartlara göre mi yoksa *Fransız Yurttaşlar Yasası* 'na göre mi olması gerektiği hakkında karar kılınamamış sürtüşmeler çıkmıştır (Caporal, 1982: 116-117). Konu hakkındaki tartışmalar

sonuçsuz kalmıştır. Kadınlar erkeklerden ayrı hayat şartlarına uygun görülmüştür (İnan, 1975: 99).

Tanzimat kadınların eğitim alanında da önlerini açmıştır. Tanzimat'a kadar yalnızca sıbyan mektebine gidebilen ve dini eğitim alabilen kadınlar (Caporal, 1982: 102), Tanzimat'ın ilanından sonra değişim göstermiş, kadınlar için okunabilecek yeni bölümler açılmıştır. Ancak eğitim konuları yine toplumun kadına yakıştırdığı alanlardan seçilmiştir. Ebelik kadınlara verilen eğitimlerden biriydi. Ebe olan kadın okuma-yazma bilmek zorunda değildi. Erkeklerin doğum anında ortamda bulunmaması ebeliğin sadece kadınlara özgü bir meslek olduğunu göstermektedir (Kurnaz, 2015: 47). Ebelik için okuma-yazma zorunluluğu 2. Meşrutiyet'in ilanı ile gelmiştir (Taşkiran, 1973: 27). 1845 yılında 10 kadın ilk kez *Tıbbiye Mektebi*'nden mezuniyetini alarak ebe olmuştur (Caporal, 1982: 105).

Tıbbiye Mektebi'nden sonra kadınlara özel eğitim veren bir de *İnas Rüştîye Mektebi*'nde kadın müdire bulunmaktaydı. Bu rüştîye dışında sadece öksüz kız çocukları için *ıslahhane* açılmıştır. *Islahhanede* kızlar ordu için dikiş işleri yapmaktaydı (Kurnaz, 1991: 11-20).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile 1869'da kızların okuması zorunlu hale getirilmiştir. Bundan bir yıl sonra 1870'de *Darü'l Muallimat Okulu* ile kadınlara öğretmenlik yapmaları için eğitim vermeye başlanmıştır (Arıkan, 1994: 324-325). Bu okulda ilk kez kadın ve erkek beraber müdirelik yapmışlardır (Kurnaz, 1991: 27).

Kadınlar aldıkları eğitim sonucu daha çok toplum içinde görüşmeye başlanmışlardır. Öne çıkan kadınlardan biri de Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanımdır. Fatma Aliye Hanım ilk kadın yazarlardandır. Kadınların topluma katılması ve sosyal bir birey olmaları için yazılar hazırlamış, çalışmalar yapmıştır (Taşkiran, 1973: 36). Fatma Aliye Hanım ilk kadın yazar olmanın yanında ilk kadın girişimci olarak da bilinmektedir. Savaşan askerlerin giysi ihtiyacını karşılamak amacıyla cemiyet kurmuştur (Kaplan, 1998: 28).

Tanzimat, Osmanlı'da önemli gelişmelerin yaşandığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. *İrade-i Seniye Kanunu*yla (1847) kız çocukları erkeklerle eşit pay alma hakkı elde etmiştir. *Arazi Kararnamesi* ile ise miras kalan arazilerde kadınlar da eşit hak sahibi olmuştur (Tekeli, 1982: 360). Verilen haklar hızını kesmeden artmaya devam etmiş, kadınların toplumsal alanda hızının kesilmemesi için kanunnameler hazırlanmıştır.

Tanzimat ile evlilikler kayıt altına alınmaya başlamış, boşanmaların kolaylaşması sağlanmıştır (Ortaylı, 2000: 152).

Tanzimat Dönemi'nde kadınlar basın işlerine de girişmiştir. *Terakki* adıyla çıkarttıkları gazetede kadın hakları, seçme-seçilme hakkı ve iş imkânlarını tartışmışlardır (Doğramacı, 1989; Taşkiran, 1973: 30).

Osmanlı'nın kadın eğitime önem vermesi geç dönemlerde başlamıştır. Tanzimat, 1 ve 2. Meşrutiyet Türkiye Cumhuriyeti için önemli dönem noktaları olmuştur. Bu dönemler Cumhuriyet'e Işık tutmuş, kadının toplumdaki yerinin netleşmesi için tartışmalar yapılmıştır. Batılılaşma hareketleri ile kadın ve erkek arasındaki farklı hak mevzuları eşitlenme yoluna gitmiştir (Güzel, 1985: 858). Tanzimat sonrası Kadın hakkında yazılar yazılmış, düşünce hareketleri ortaya çıkmıştır (Caparol, 1999: 60).

İslamiyet'te kadının geride bırakıldığı hüküm bulunmamakla birlikte Hz Muhammed'in eş ve çocukları savaşa katıldığı ya da savaştakilere hizmet ettikleri bilinmektedir (Üçok, 1981).

İslamiyet'le birlikte yeni yasa ve kısıtlamalar gelmiştir. Bu yenilikler kadının sosyal yaşamdan uzaklaşmasına ve kılık kıyafeti ne etki etmiştir (Kurnaz, 1990: 3). İslamiyet'le muhafazakâr ideolojiye hâkim olmuş kadının hayatı eş ve çocuk arasında sıkışıp kalmıştır (Üşür, 1995: 134). Toplumsallık sürece cinsiyete göre şekil değiştirmiş, cinsiyete göre yaşam koşulları oluşturulmuştur. Aile içinde başlayan ayırım kadının eğitimini önemsiz kılmış ekonomik bağımsızlığı gereksiz görmüştür. Kadın sadece eş ve anne olabileceğinden toplumdan uzaklaştırılmıştır (Çakır, 1996: 110).

Eğitim hakkı 1876 Kanuni Esasiyle verilmiştir. Kanuni Esasi'nin 3 maddesinde “*Öğretim işini herkes özgürce yapabilir, ilgili kanuna uymak şartıyla Osmanlı vatandaşı genel ve özel öğretim yapmaya izinlidir*” yazmaktadır (Akyüz, 1997). Artan sanayileşme ve üretimle kadına iş gücü açısından ihtiyaç duyulmuştur. Dönemin devlet adamları kadınlarında üretimde bulunması için uygulama hazırlıklarına başlamışlardır.

Tanzimat'tan sonra önemli gelişmelerin yaşandığı diğer bir dönem ise II. Meşrutiyet dönemidir. Bu dönemde gelişen basın-yayın işleri ile kadınlar daha fazla insana hitap edebilmiş, hak arayışına geçmiştir. Gazetelerde kadının eğitimi hakkında yazılar yazılması da oldukça etkili olmuştur.

Dergi gazete yazıları ile birlikte ortaöğretim düzeyinde açılan okullar kız çocuklarının okumasının da önünü açmıştır. Öğretmen okullarının kurucusu Kemal Efendi, Osmanlı'yı ayakta tutacak şeyin toplumun geneline yayılan eğitim olduğunu söylemiştir. O dönemde kadar erkeklere hizmet eden okullar Kemal Efendim girişimiyle kızlara da hizmet etmek için hazırlanmıştır (Ergin, 1977).

O yıllarda Mithat Paşa'nın yetim kızlar için açtığı dikim ıslahhaneleri de kadın eğitimi açısından önemlidir (Koçer, 1975: 20).

II. Meşrutiyet Tazminatından sonraki en iyi aşamaların kaydedildiği dönemdir. Bu dönemde kadınlar haklarının peşine düşmüş, erkekleri eleştirmeye başlamışlardır. İyi bir toplum için iyi bir eğitimi herkesin alması gerektiğini düşüncesi savunulmuştur. Osmanlı'nın batılılaşması toplumun düşünce yapısını ve kadınların özgürlüğünü de etkilemiştir. Aydın kesim iyi bir anne iyi bir eş olmanın önce iyi bir eğitim gerektirdiğini söylemişlerdir. Tüm bu düşünceler Cumhuriyet dönemindeki kadının konumuna zemin hazırlamıştır (Güven, 2001).

2.3. Cumhuriyet Döneminde Kadın

Cumhuriyet'in ilanıyla Türk kadınına toplumsal birçok hak verilmiştir. Erkeklerin zaten sahip oldukları bu haklara kadınlar mücadeleleri sonunda kavuşmuşlardır. Seçme-seçilme yasalar önünde erkek eşit olmak gibi haklarla birlikte 1936'da iş kanunuyla iş hayatına da giriş yapmıştır. Sanayileşmenin artması iş gücüne olan önemi de arttırmıştır (Kırkpınar, 1998). Cumhuriyetle artan eğitim öğretim seviyesi kadınların erkek eşitliğine gelmesinde tam katkı sağlayamamıştır. Eğitimde ayrım olmamasına rağmen çalışma hayatında henüz tam özgür ortam yoktur. Kadınlar yöneticilik gibi yüksek mesleklerle ilerleme sağlayamamıştır. Kadına atfedilen meslekler ev işlerine benzerlik gösteren mesleklerden oluşmaktaydı (Kuzgun, 2000).

Geleneksel Türk aile yapısı kadının ev dışında bir işte çalışmasına aykırı olsa da 1950'lerden sonra endüstrileşme ve kentleşme sonucu gelirin azalması ve maddi olarak yetişmemek kadınında çalışması için kapıların açılmasına sebep olmuştur (Ansal, 1996). İlerleyen dönemlerde kadınlar yalnızca ekonomik sebeplerden değil kendileri istedikleri için çalışmaya başlamışlardır.

Toplumun büyük kısmı hala kadın iş gücüne geleneksel bakmaktadır. Kadının yalnızca eş ve anne olduğunu düşünen kesim kadına “ucuz ekmek”, “yardımcı aile çalışanı” gibi işlerde

çalışabilir görmektedir (Minibaş, 1998). Kadınların çalışma şekilleri de bunu doğrulamaktadır. Ucuz ve sigortasız çalışmayan kadınların oranı %28'dir (Arın ve Ergin, 1998).

Türkiye'de kadınlar aile yaşamına uygun, sorumlun oldukları eş ve çocuklarını ihmal etmedikleri meslekleri tercih etmektedirler. 1989'da Balkır'ın yaptığı bir çalışmayla bu sav netleşmiştir. Erkeklerle göre *başarılı kadın* ev işlerini aksatmayan, iyi anne ve iyi eş olan kişidir.

Cinsiyet rolleri hemen hemen her kesimde aynı şekilde başlar. Aynı toplumun aynı ailenin çocukları olmasına rağmen çok küçük yaştan itibaren kız ve erkek çocuğa farklı davranarak bu ayrımın ailede başlatıldığını görürüz. Kız ve erkek çocuğa farklı başarı kalıpları tanımlanır (Tan, 2000). Ailede başlayan bu ayrım okulda ders kitaplarında da devam eder (Dökmen, 1995; Helvacıoğlu, 1996 ve Esen ve Bağlı, 2003). İlköğretim ders kitaplarında kadın figürler ev ve ilgili işlerle meşgulken, erkek figürler iş yaşamıyla ilgili resmedilmektedir (Esen ve Bağlı, 2003). Türkiye'de kadınların ev dışı işlerde bulunmamasının temel sebeplerinden biri ev düzeni ve çocuk bakımının aksayacağı düşüncesindendir. Buna ek olarak kadınlar işyerlerinde erkeklerle aynı ortamı paylaşmanın yanlış düşüncelere sebep olabileceğini düşünmektedir (Eyüboğlu ve Arkadaşları, 2000).

Çalışan 38 kadınla yapılan bir çalışmada (Ansal, 1996), 27 kadının ekonomik nedenleri olmasa çalışmak istemediğine dair sonuç çıkmıştır. Ev ve işyeri sorumluluğunun ağır gelmesi kadınları yönetici olma fikrinden uzak tutmaktadır. Yönetici kadınlar ise ağır iş yükü ile birlikte evlerinin işinin aksaması sebebiyle eşleriyle aralarında sorun çıktığını bildirmiştir. Kadınların bu arada kalmış durumları onları tercih yapmaya zorlamaktadır.

Yapılan başka bir araştırmada (Nazlı, 1997) üst düzey çalışan kadınlar ve alt kademedeki çalışan kadınlar ev işlerinin ortak yapılması fikrini savunsa da bunları kendilerinin yaptığını dile getirmişlerdir.

Kadının toplumdaki statüsünü yükselten ve hak arayışını başlatan en önemli olay 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunudur.

Eğitim hakkından sonra kılık kıyafette gündeme gelmiştir. Yazarlar ve ileri gelenler çarşaf ve peçeyi gerici olarak nitelemişlerdir. Atatürk de yazarları destekleyen bir konuşma yapmış, "*Türk kadınının yüzünü dünyaya göstermesinde ve gözleriyle dünyayı incelemesinde korkulacak durum yoktur*" demiştir (Sarısaman, 1998).

Kıyafet ve peçe konusunda zorlama yapılmamış, kadının tercihinde bırakılmıştır. Devlet dairelerinde çalışan kadınlar ise modern giyimi tercih etmiştir.

Hukuki alandaki en büyük adım ise 1926 Medeni Kanunu olmuştur. Bu kanunla çok eşlilik kaldırılmış, boşanma konusunda kadın-erkek eş tutulmuştur (Feyzioğlu, 2001).

Savaşta başarılarından güç alan kadınlar 1923 Haziran ayında “*Kadınlar Halk Fıkrası*” adında siyasi örgüt kurmuştur (Toprak, 2015: 463-466).

1924-1935 yılları arasında aktif olan Türk Kadınlar Birliği Nezihe Muhittin başkanlığında sivil örgütlenmeyi gösteren önemli kuruluşlardandır. “*Kadın yolu dergisi*” ve “*Kadın Sesi*” dergileri de bu dönemde faaliyet göstermiştir (Oruç, 3-4).

Türk kadınlar Birliğine destek olarak Atatürk de devrimler koyarak kadın haklarını desteklemiştir. Türk toplumunun gelişmesini kadının eğitime bağlamıştır (Feyzioğlu, 595).

Yapılan tüm bu çalışmalar kadının iş hayatına katılması açısından oldukça önemli ve yararlı olmuştur. Ancak girilen savaşlar ve erkek nüfusunun azalması kadının çalışmaya başlama hızını arttırmış hatta zorunlu kılmıştır (Gelgeç, 634-635).

Kadına seçme seçilme hakkı İtalya, Fransa gibi ülkelerde 1940-46 yılları arasında verilmiştir. İsviçre’de 1971 yılında verilen bu hak Yunanistan’da 1981 seçimlerine rastlar. Türkiye’de 5 Aralık 1934’te verilmesi ise Türk halkının kadına ne kadar değer verdiğini açıklar (Savcı, 1979: 51-52). Türk milleti Cumhuriyetin ilanıyla kadına verilen değeri daha da arttırmıştır.

Cumhuriyet sonrası kadın yüzünü batıya dönmüş, modernleşmiş, iyi giyinen, eğitim almış ve kibar bir bireydir. Kadının toplumdaki yeni yeri yasalarla desteklenmiştir. 1926’da şeriat kanunları yerine medeni kanunun gelmesi, diğer batı ülkelerinden önce Türk kadınına oy hakkı tanınması kadına Cumhuriyetle verilen değeri göstermektedir (Akyüz, 2015).

Kazanılan haklarla toplumda kendine yer edinen kadın aynı zamanda evdeki rollerinden de sorumludur. Cumhuriyetle kamuda görünür olması beklenen kadın genel olarak aile içinde tanımlanmaya devam etmiştir. Kadına verilen eğitimler genel olsa da verilen meslekler anneliğe uygun meslekleri (Sancar, 2012).

Kemalist modernleşme projesi ile kadınlar eğitilerek daha iyi anne ya da daha iyi eş olmaları beklenmiştir. Cumhuriyet kadını değişim yoluna sokmuştur ancak getirilen şey İslam ataerkilliği yerine batı ataerkilliği olmuştur (Arat, 1998: 57). Kız çocukları aldıkları eğitimle iyi bir eş ve anne olmayı öğrenirken erkekler kamuda kendilerini destekleyecek eğitimler almıştır (Sancar, 2012: 243). Kadın sınırlı olarak alanından çıkarılmıştır ancak toplum içinde varlığını sürdürebilmesi için erkekleşmesi gerekmektedir (Ayata, 1995). Kadının hem erkek hem de kadın rolünü üstlenmesi ise iki cinsiyet arasında kalmasına sebep olmaktadır. Kadın Kemalist proje ile modernleşmeye çalışsa da sorumluluklarından kaçamamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİNDE MEDYA VE KADIN

1. TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM

Toplumsal değişim, toplumun bir biçiminin başka bir biçime evrilmesidir. Evrilme, basitten karmaşığa ya da ilkelden gelişmişe şeklinde olabilir. Değişimin başlangıç noktası kültürel değerlerin ağırlıkta olduğu, gelenekselliğe sahip, toplum tarafından yönlendirilen insanların çoğunlukta olduğu gruptur. Bu gruptaki baba ya da diğer bireylerden birinin, meslek ya da statüsü grubun yaşam biçimini belirler. Kişi böyle bir grupta belli bir sınıf içinde dünyaya gelmiş olur ve ölene kadar bu grubun içinde yer alır. Sorgulamaz çünkü içinde bulunduğu sistem bunu yasaklar. Ancak 18. Yüzyıl başlarında başlayan endüstri devrimi ile bu sistem değişime uğramıştır. İnsanlar tarımdan teknoloji sektörüne doğru geçiş yapmaya başlamış, bunun sonucu kırsaldan kente göç başlamıştır. Teknolojinin gelişimi yeni toplum biçimlerinin meydana gelmesini sağlamıştır. Para ve konum kişilerin birbirinden ayrılmasına sebep olmuş, ekonomik etkenler ilişkileri belirlemiştir. Sosyal bilimciler değişimin yönünü ve sebebini belirlemek için süreçleri gözlemlemeye başlamışlardır. Toplumsal değişimi etkileyen üç etken ise şartlar, icatlar ve kültürel değerler olarak açıklanabilir. Bunun yanı sıra toplumsal değişim bazı sayılıtlara dayanır. Bu sayılıtlar; değişimin doğal bir olgu olduğuna, önüne geçilemeyeceğine, sürekliliğine, gerekliliğine ve benzerlik göstereceğine dayanmaktadır (Özkalp,2000: 135).

Cumhuriyetin ilanı ile Türk aile yapısında da değişimler meydana gelmiştir. Osmanlı'da şeriatı dayalı mecelle tarafından düzenlenen aile hukukuna göre aile içinde ataerkillik söz konusuydu ve çok eşliliğe onay veriliyordu (Erdentuğ, 1972: 20). Cumhuriyetle birlikte aile yapısal olarak değişime uğramıştır. İsviçre Medeni yasasının Türkiye' ye geçmesi ile ortak mallar üzerindeki hak sahipliği, miras paylaşımı ve kadın erkek eşitliği gündeme gelmiştir. Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması sanayi ve kentleşme ile işgücüne katılması aile yapısına da etkilemiş, bunun sonucu günümüzün çağdaş çekirdek ailesi ortaya çıkmıştır (Kongar, 1979: 415-416). Meydana gelen çekirdek aile yapısı kentsel ve kırsal bölgelerin hâkim aile yapısıdır (Timur, 1972: 31).

Değişimin süreç içinde gerçekleştiği bilinmektedir. Değişim hep aynı yönde ve hep aynı sonuca varan olmayabilir (Erkal, 1998: 223). Bu da toplumların ileriye gidebildiği gibi geriye gidebileceklerini de göstermektedir.

Her bireyin kendine özgü yapısı olduğu gibi her milletin de yapısı farklıdır. Millet amaç ve hedeflerini bu yapı ve ahlaka göre belirler. İçerisinde ahlaken bozulan insanlar olan toplum hastadır. Hasta toplumun iyileşmesi ise geleneksellik ile mümkündür. Ancak bu süreç uzun sürebilir (Sever, 2019).

Değişim, tüm varlıklarda olduğu gibi toplumsal yapıda da meydana gelir. Avrupa devletlerinin son 200 yıldır bilim, teknoloji ve kitle iletişim ile dünya ekonomisini ve politikasını etkilediği bilinen bir gerçektir. Batının sahibi olduğu değerlere çağdaş değer denilebilir (Yazıcı, 2013: 1490-1491). Yani değişime gelenekseller direnç gösterirler.

Toplumların değişime uğraması ile bilgi üretimi, kullanımı ve aktarımı, sosyal, siyasi ve ekonomik alanlarda değişmektedir. Bilgiye dayalı değişimin eğitim beklentilerini de değiştirdiği söylenebilir (Parlar, 2012: 194).

Toplumun bireylerden oluştuğu gerçeği bireyin psikolojik etki ve değişimlerinin toplumda meydana gelecek değişim anlamına geldiğini göstermektedir. Bu sebeple toplumsal tüm olayları bireye bağlayabiliriz (Solmaz, 2009: 3).

1.1. Toplumsal Değişim Kavramı

1789-1799 yılları arasında yaşanan Fransız Devrimi ve 1760-1840 yılları arasında yaşanan Sanayi Devrimi sonucunda ortaya çıkan toplumsal yapı ve toplumsal değişim kavramları hakkında çok sayıda düşünür farklı fikirler ortaya atmış, açıklama yapmaya çalışmışlardır. Birey ve bireylerin oluşturduğu sosyal topluluklar toplumsal yapı şeklinde tanımlanırken, bu birey ve gruplar arasındaki ilişkilerde yaşanan değişim toplumsal değişim olarak adlandırılır (Alpkaya, 2014: 7-12). Başka bir deyişle toplumsal değişim, zaman içerisinde birey, grup ve toplumlarda gözlenen farklılıklardır. Bu farklılıklar yalnızca insanda değil, coğrafyada ya da kültürel etkinliklerde başkalaşım şeklinde de olabilir (Barlas Tolan, Toplum Bilimlerine Giriş, s.276, 1996). Toplumsal yapı ise, çevre ve insana bağlı bir arada yaşama durumu ya da düzenli birey ilişkileri olarak açıklanabilir (Kongar, 1979: 33).

Her sosyal yapının kendine özgü toplumsal değişim unsurları vardır. Kültürel semboller, örgütlenme biçimleri, değer kalıpları farklı olan toplumların değişim hızı da farklı olmaktadır

(Sunar, 2018: 2). Değişme süreci yalnızca ileriye doğru değil geriye doğru da olabilmektedir. (Erkal, 1998). Fiziki çevre, kültürler, teknoloji ve demografik etkenler sebebiyle, toplumların süreç içinde sürekli ilerleme, hareket ya da dönüşüm halinde oldukları söylenebilir. Toplumsal değişim farklı coğrafi alanlar ve farklı unsurlar taşıyan bölgelerde farklı hızda ilerler. Her toplumun kendine özgü değişim hızı vardır ancak ilerleme hızı farklı olsa da değişim kaçınılmazdır (Suğur, Aşkın, 2011: 1-2). Toplumsal değişim küçük gruplar halinde yaşayan insanları daha çabuk ve derinden etkilerken, daha büyük grupları daha uzun vadede ve yavaş etkilemektedir (Sunar, 2018: 2).

Toplum kavramı ve toplumsal değişim kavramı için kesin bir açıklamanın olmayışı düşünürler arasında uzlaşmaya varılamamasına sebep olmaktadır. Toplumun zaman içerisinde sürekli değişim halinde olması da açıklana bilirliliğini zorlaştırmıştır. Birçok düşünür değişimin toplumları olumsuz etkilediğini düşünse de, olumsuz yönde değişime neden olduğu düşüncesi zamanla değişmiş ancak bu değişimin denetlenmesi gerektiği inancı artmıştır. Saint-Simon'un başlattığı değişimleri olumlu görme süreci Pozitivizmin ve Marksizmin doğuşuna zemin hazırlamıştır (Alpkaya, 2014: 7-12).

Evrimsel değişimle, devrim ve başkalaşma gibi ifadeler de toplumsal değişme olarak adlandırılmaktadır. Bunlardan ayrı olarak değerlendirilen modernleşme ise genelde az gelişmiş geleneksel toplulukların çok gelişmiş toplulukları rol model almasıyla ortaya çıkan kavramdır (Tolan, 1996: 276). Geleneksel toplumun dönüşmesiyle ortaya çıkan modernleşme süreci ilk olarak düşünce alanında başlamıştır. Zamanla siyasi alana da geçen modernleşmeyle ekonomi ve toplum dönüşmüştür. Hukuk, antropoloji, siyaset bilimi ve halk bilimi gibi farklı alanlarda yapılan incelemelerle, çok yönlü ilişkilerden oluşan toplumda, toplumsal yapı çözümlemesi yapılabilir. Toplumsal yapının çözümlemesi ise toplumsal değişim sürecini anlamak için gerekli bilgiyi vermektedir (Alpkaya, 2014: 7-12).

1.2. Toplumsal Değişimi Açıklayan Yaklaşımlar

Toplumsal değişimi farklı açılardan inceleyen birçok sosyal bilimci olmuş, toplumun değişimini niteliklere göre ayırmış ve farklı yaklaşımlar kullanmışlardır. Toplumsal değişimi bireye, gruba, topluma ve evrene göre ölçümlemişlerdir. Toplumsal değişimin kaçınılmaz oluşu ilerleme olmasa bile dönüşüme neden olmaktadır. Bu sebeple dönüşüm asla durağan değildir (Tolan, 1996: 278).

Toplumsal ve sosyal değişimler sosyal bilimlerin en önemli konularındandır. Toplumsal değişimi açıklayabilmek için farklı açılardan incelemek gerekir. Çünkü değişim çok boyut ve karmaşadan meydana gelmektedir. Toplumsal değişim evrenine göre büyük, orta ve küçük, vadesine göre kısa, orta, uzun, hızına göre yavaş, aşamalı, evrimsel değişim, hızlı, asli, devrimsel değişim olarak, yönüne göre ileri ve geri içeriğine göre sosyokültürel, psikolojik, sosyolojik, kurumsal ve iktisadi, neticesine göre barışçıl ve şiddetli, amiline göre yapı ve aktör olarak ele alınmaktadır (Sunar, 2015: 1).

Herakleitos her şeyin değiştiğini söyler. Doğumdan ölüme her canlı, kişilik gelişiminin değişimi gibi toplumda değişmektedir. İnsanoğlu avcılıktan tarım toplumuna, tarımdan endüstriye sonrasına süper endüstriyel topluma geçmiştir. Değişim toplumun karakterini ve gelişimini gösterir. Değişim toplum karakterinin bir sonraki nesillere aktarılmadığını da gösterir. Hızlı ve yavaş aktarılan kültür, birey ve toplumda değişmeye sebep olmaktadır (Özkalp, 2000: 133).

Toplumsal değişim insanın değişen topluma ayak ve uydurabilmesi ile açıklanabilir. İnsanı diğer canlılardan ayıran özellik değişimi uyumudur. İnsandaki uyum aynı zamanda değişiminde temelidir (Sunar, 2015). Toplumsal değişim; toplumsal yapıdaki, ilişkilerdeki ve kurumlardaki değişimdir (Tan, 1981: 102). Diğer yandan toplumsal yapı ve ilişkiler ağının ve ilişkileri belirten toplumsal kurumların değişimidir (Tezcan, 1998: 191).

Toplumsal değişimin hızı topluma göre değişiklik göstermektedir. Geleneksellik ve endüstriyel gelişim değişim hızını belirler. Geleneksel toplumda değişim yavaşken endüstriyel toplumda hızlıdır. Değişim her toplumda aynı etkiyi göstermez. Bazı toplumlar değişimden olumlu etkilenirken bazıları olumsuz etkilenir. Bu sebeple olumsuz etkilenen toplum değişime direnir. Her değişim bir sonraki değişimin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Özkalp, 2000: 133).

Toplumsal değişimin etkisi grubun konum ve durumuna göre ehemmiyet kazanmaktadır. Küçük toplumun değişime uğraması önemli bir durumken, büyük toplumlar için önemli bir durum olmayabilir. Değişim, zamana göre önem kazanmaktadır. Kısa süreli değişimler önem arz etmezken uzun süreli değişim önemli sayılabilir ya da tam tersi söz konusu olabilir (Sunar, 2015: 3).

Birçok bilim dalında olduğu gibi sosyolojide de toplumsal değişimi daha rahat anlayabilmek için parçalara ayırıp incelemek gerekir. Bu parçalara ayırıp inceleme işlemine model/yaklaşım denmektedir. Model ya da yaklaşım, aralarında sistematik bağlantı olan

bütünler ya da ortamdan soyutlanan ögeler ve kurallar olarak tanımlanabilir (Kongar, 1979: 43). Bu birbirinden farklı modellerle toplumsal değişimi incelemek isteyen sosyal bilimciler değişimi; birey, grup, toplum ve evren göre ayırmışlardır (Tolan, 1996: 278). Modeller birbirlerinden farklı olmasına karşın birbirlerinden yararlanabilir ve bazı özellikleri ortak kullanabilirler (Kongar, 1979: 45). Bu açıklamaya göre grupların niteliklerini belirlemek amacıyla değişimin evreni ve süresi üç ana model ya da yaklaşımla açıklanabilir.

1.2.1. Büyük Boy Modeller (Macrosociological Theories)

Toplumsal değişimi uzun süren tarihi olaylardan kaynaklandığını açıklamaktadır (açıkders.ankara.edu.tr). Değişimin tüm toplumları kapsadığını savunur. Bu model organizmacı, evrimci ve diyalektik olarak üç yaklaşımda açıklanır (dersimiz.com).

Büyük boy model toplumun tamamını kapsayan, tüm insanlığı ilgilendiren yaklaşımdır. Sosyal bilimciler farklı bakış açılarıyla değişimin evrenselliğini incelemeye çalışmışlardır (Tolan, 1996: 279).

Değişim en basit anlatımla toplumun kültürünün, yapısının ve davranışlarının değişimidir. Değişimle toplumun yapısı farklı bir hal alır. Aynı zamanda toplumsal kurumların değişimi ve farklılaşması da denilebilir. Toplumlar değişimi engelleyemez ama yapıları hızını etkileyebilir. Toplumsal değişim bilimsel yöntemlerle ölçülemez ancak tarihi süreç gözlemlenerek değişim anlaşılabilir. Bazı icat ve araç gereçler toplumun değişimini adlandırılmaktadır. Örneğin tarımın başlaması ve hayvanların evcilleştirilmesi birinci devrim, tarımda sabanın kullanılmaya başlanması ile ikinci devrim başlamıştır. Tarım toplumdan topluma değişim hızını azaltmış ya da hızlandırmıştır. Tarım sonrası başlayan politik ve ekonomik durumlar endüstri devriminin başlamasını sağlamıştır. Endüstri devriminde başlayan buhar gücü kullanımı ve üretimde insan ve hayvan gücünün yerini alması üçüncü devrim olarak gösterilmektedir. Dördüncü devrim ise içinde yaşadığımız dönemi nitelendirmektedir. Dördüncü devrim için elektronik devrim de diyebiliriz (Özkalp, 2000:133-134). Bu denli büyük değişimler toplumu tamamı ile değiştirebilir. Tarım, ticaret, sanayi ve bilgi toplumu olarak da adlandırılan bu devrimler büyük değişimlere örnektir (Sunar, 2015: 3).

Toplumları insanlığın doğuşundan günümüze kadar olan süreç içerisinde değerlendiren modeldir. Tüm insanlık tarihini inceleyen bu modeli kullananlar, tarih boyunca toplumların geliştiklerinin kanıtlarını bulmaya çalışmıştır. Büyük boy modeli kullanan araştırmacılar,

büyük boy modelin alt başlıkları olan üç ana yaklaşıma yoğunlaşmışlardır (Kongar, 1979: 49). Bunlar; evrimci yaklaşımlar, diyalektik yaklaşımlar ve organizmacı yaklaşımlardır.

1.2.2. Orta Boy Modeller (Middle Range Theories)

Orta boy modeller 30-50 yıl arası tarihsel dönemleri inceler, buna göre toplumsal değişimi açıklar (açıkders.ankara.edu.tr). Bu model tüm toplumlara değil, toplumun unsurlarını ele alır. Yapısal fonksiyonel yaklaşım ve çatışmacı yaklaşım olarak ikiye ayrılır (dersimiz.com).

Büyük boy modeller kadar geniş alanı kapsamayan orta boy modeller, insanlığın daha küçük birimiyle ilgilenir. İki ana başlıkta incelenmektedir. Bunlar; Yapısal fonksiyonel yaklaşım ve çatışma yaklaşımıdır (Kongar, 1979: 52).

Orta boy kuramcılar değişimi belirli bir sınır dâhilinde ele almışlardır. Kurumlar, gruplar ve bireyler arasındaki değişimleri incelemiş çözümlemeler yapmışlardır. Kişilerin kendileri için üretim yapmaktan pazar için üretim yapmaları bu kurama verilecek nesnel ölçülerden biridir. Bunun gibi emeğin yoğunluk kazandığı teknolojiyen, sermayenin yoğunlaştığı teknolojiye geçiş ve buluşlarla teknolojik yani gelişmelerin takibi de bu kurama örnektir (Tolan, 1996: 279).

1.2.3. Küçük Boy Modeller

Küçük boy modeller kısa sürede toplumda meydana gelen değişimleri inceler. Örneğin zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması (açıkders.ankara.edu.tr). Bu model birey ve küçük gruplardan yola çıkarak toplumsal değişimi açıklar (dersimiz.com).

Orta boy modellerden daha dar bir alanı kapsayan küçük boy modeller, toplumsal değişimi daha küçük grup ve sosyal topluluklara bağlar. Kişi ve grupları baz alan bu modelde araştırma birimi küçük olduğundan daha fazla deneysel yöntem kullanılabilir (Kongar, 1979: 60-61).

1.3. Toplumsal Değişimi Etkileyen Etmenler

Toplumsal değişimin temeli insan iradesine bağlıdır. İnsan, doğa, teknoloji ve insan-insan (ideoloji) ilişkileri değişimi açıklar (Brzenzinski, 1996: 76-83). Ancak toplum daima bilinçli değişime uğramayabilir. Kişi ve toplumun sosyal şartları değiştirmesi nasıl mümkünse, onlar karşısında değişmesi de mümkündür (Tolan, 1980: 213). Buna göre toplumun değişimini

irade dışında etkileyen başka faktörlerin de varlığından bahsedebiliriz. Bunlar iç faktörler ve dış faktörlerdir (Günay, 1997: 81, Aslantürk-Amman 1999: 371-375, Ergun 1995: 30).

1.3.1. İç Etmenler

Toplumsal değişimi meydana getiren iç etmenler nüfus hareketleri ile keşif-icatlar ve teknolojidir (Özkalp, 2000: 137). Bunlardan en önemlisi teknolojidir. Öyle ki teknoloji için değişimin itici gücü denilebilir (Brzenzinski, 1996: 77-78, Kongar, 1995: 300). Teknolojik imkânların ortaya çıkması insan gücüne olan ihtiyacı azaltmış, bu da köklü değişimleri beraberinde getirmiştir (Günay, 1997: 81, Doğan, 1995: 186). Teknoloji iki farklı anlamı taşımaktadır. İlki kullanılan alet ya da şey anlamını taşıırken ikincisi bu alet ya da şeylerin yapımı için gerekli süreçleri anlatır. Örnek olarak bilgisayar teknoloji anlamı taşıırken bilgisayarın kabullenilmesi ve kullanım süreci de teknoloji anlamına gelmektedir (Özkalp, 2000: 139).

Kültürde değişimi tetikleyen faktörler arasındadır (Aslantürk-Amman, 1999: 373). Kültürü, bir toplumu diğerlerinden ayıran özel hayat tarzı ve yaşam biçimi olarak açıklayabiliriz. Kültür aynı zamanda bireylerin alışkanlık ve becerilerini de kapsar (Turhan, 1987: 48).

Toplumsal değişimi etkileyen bir diğer etmen ise ideolojidir (Okumuş, 2003: 29). İdeoloji bireyin varlığa bakışını etkileyen bir tanımken (Doğan, 1995: 189), aynı zamanda inanç boyutuyla değişimlerin sınırını ve gidişatını belirleyen bir unsurdur (Günay, 2000: 81).

Nüfus da iç etmenler arasındadır. Hatta değişimin hem neden tarafında hem de sonuç tarafındadır (Ergun, 1995: 30). Nüfus yapısındaki değişim toplumun yapısını etkiler ya da değişime uğratar. Yavaş artış toplumun yok olmasına neden olabiliyorken, artışı da tüketimi arttırdığı için kaynak yetersizliğine sebep olabilir (Özkalp, 2000: 139). Nüfus değişimi sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik anlamda toplumu etkiler (Ergun, 1995: 30; Okumuş, 2003: 28). Nüfusun hareketliliği insanların hareketlerini değiştirdiği gibi düşünce biçimini de değiştirmektedir (Er, 1998: 133-168). Nüfusu etkileyen bir diğer şeyde göç ve istilalardır. Kaynaklarını tüketen toplumlar göç ederek ya da istila ederek kaynak arayışına geçmektedir. Günümüzde toplumun azalmasından çok artması sorun yaratmaktadır. Artış kıtlık ve açlığa sebep olur (Özkalp, 2000: 139).

Bilgi birikimi ve eğitim seviyesi de toplumsal değişimin önünü açmaktadır (Doğan, 1995: 23). Bilgi düzeyinin değişimi yaşam biçimini değiştirmesinin yanında ölçütlerin değişmesine neden olur (Okumuş, 2003: 34).

Keşif ve icatların da toplum üzerinde etkisi olduğu bilinir. Yeni bir kıta keşfi, madde keşfi toplumu birden değişimi uğratabilir. Bulunan ya da icat edilen şey toplumun kültürünü değişimi uğratar. Ancak keşif toplum tarafından kullanıldığında değişim faktörü olur (Özkalp, 2000: 138). Teknoloji ile teknolojik olanakların toplumsal değişimi etkileyen en önemli faktör olduğu bilinmektedir. İnsanlık tarihi bu görüşü kanıtlar niteliktedir. Tarihimiz teknolojiyi sınırsız kullanmanın kötü sonuçlarına şahit olmuştur (Akçura, 2000: 113). Teknoloji doğayı ve insanlar arası ilişkileri denetler. Teknoloji toplumun bilgi birikimine göre gelişir. Bu da gelişmiş ülkelerin gelişmiş teknolojiye sahip olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde gelişmiş teknoloji de gelişmiş ülke olmanın yolunu açmaktadır. Bazen teknoloji toplumu o kadar etkiler ki sosyologlar bunu “*teknolojik determinizm*” olarak adlandırılır.

Teknolojinin topluma etkilediği beş yön şunlardır;

1- Var olan teknoloji, teknoloji ile değişime uğrar. Örnek vermek gerekirse çevirmeli telefonlar yerini tuşlu telefona; tuşlu telefon ise dokunmatik cep telefonuna yerini bırakmıştır.

2- Teknoloji örgütsel yapıyı değişime uğratar. El ile işleyiş yerini Fordist teknolojiye bırakır bu sayede iş ihtisaslaşır, robotla üretime geçilir.

3- Teknoloji ile ideolojiler değişime uğramıştır. Marks'a göre fabrikalaşma, işçilerin işine yabancılaşma ve işinden kopmasına sebep olacaktır. Kapitalizm savunucuları, kar düşüncesinin önemini ve karı arttırma çabasını savunmaktadır.

4- Teknoloji değerleri de etkilemiştir. Birey teknoloji ile yeni değerleri benimser. Doğayı koruyan, temiz teknoloji düşüncesi yeni değerler oluşmasını sağlar. Örneğin birey hayvanları korumak niyetiyle kürke karşı çıkar.

5- Teknoloji sosyal ilişkileri etkilemektedir. Uzun saatler çalışmak boşanmaları arttırmaktadır. Aile üyeleri arasında iletişim azalmış, birbirlerine olan bağlılıkları zarar görmüştür (Özkalp, 2000: 140).

1.3.2. Dış Etmenler

Toplumsal değişime etki eden dış etkenler; coğrafi-çevresel, istila, kültürel temas ve yayılma olarak açıklanabilir (Günay, 2000: 81; Özkalp, 2000: 137). Toplumsal değişim belli bir süreç içinde ve ortamda meydana gelmektedir. Bireyle aynı şekilde toplumda fiziki bir ortamda var olur (Okumuş, 2003: 27).

Fiziksel çevrede oluşan doğal afet, salgın, hastalık ve iklimsel değişiklikler birey-doğa arasındaki ilişkiyi zedeler. Doğanın tahrip edilmesi de doğal dengeyi bozmaktadır. Orman yangınları ısı artışı neden olur (Özkalp, 2000: 137). Fiziki etmenler uygarlığın gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir (Öktem, 1985: 282).

İstila için, bir bölgenin başka birileri tarafından ele geçirilmesi diyebiliriz. Alınan bölge istilacı güçler tarafından kültürel değişime uğrar. Örnek vermek gerekirse; Avrupalı ülkelerin Asya ve Afrika ülkelerine kendi dillerini öğrenmeleri ve konuşmaları konusunda baskı yapmışlardır. Kültürel temasta ise bir toplumun üyeleri başka bir toplumun üyeleri ile karşılaşır kültür alışverişi sağlanır. Örneğin avcı-toplayıcı bir toplum başka bir toplumla ticari ilişkiler için bir araya gelebilir. Bu bir araya gelişle ilişkiler gelişir, evlilikler olabilir. Böylece yeni bilgi ve deneyimler kazanılır.

Toplumsal değişimi etkileyen bir dış unsur da yayılmalardır. Yayılma ile kültürel kazanımlar bir toplumdan diğerine geçmektedir. Ancak her toplum bu kültürü benimsemek, en çabuk benimsenen kültür teknolojidir. Çünkü teknoloji diğer tüm kültürlerin üstündedir. Manevi kültürel değerler ise kolay kolay kabul görmez. Genel olarak kültürel değerler yavaş yayılmaktadır. Yayılma kültürler komşu bölgelere geçerek dünyaya yayılır. Kurumda meydana gelen bu değişim zamanla tüm kurumu etkiler hale gelir. Yayılma yalnızca araç-gereç yoluyla değil manevi öğelerle de olabilmektedir. Bu da toplum ideallerinin ve değerlerinin yayılması anlamına gelir. Aile planlamaları buna bir örnek olabilir. Önceleri yalnızca batıda uygulanan aile planlaması yayılarak diğer ülkelere de geçmiştir. Alfabe, pusula ve bilgisayarların bulunduktan sonra yayılma hızı manevi değerlere göre hızlı gerçekleşmiştir (Özkalp, 2000: 138).

Toplumsal değişimi açıklayan üç farklı model vardır. Bunlar büyük boy modeller, orta boy modeller ve küçük boy modeller diye adlandırılır.

1.4. Türkiye’de Tanzimat’tan Günümüze Toplumsal Değişim

1839-1876 tarihleri arasında gerçekleşen Tanzimat Dönemiyle birlikte Türkiye’de köklü değişimler meydana gelmiştir. Türkiye’nin en karışık ve en hızlı değişimin gerçekleştiği bu dönemde yaşayan Türk sosyolog Ziya Gökalp, Emile Durkhem’in fikirlerini kendine temel alarak toplumsal değişimi incelemiştir. Ziya Gökalp sosyolojinin konusunu üçe ayırmıştır. Bunlar; uzvi hayati olaylar, ruhi hayati olaylar ve içtimai hayati olaylardır (Kongar, 1979: 113). Türk toplumunun gelişimini ise İslam’dan önce Türkler (Kavim Devri), İslam’da Türkler (Ümmet Devri), ve Modern Türkiye (Millet Devri) olarak üç aşamada incelemiştir.

Batılılaşma, çağdaş batıya uygun olmayan toplumların uygun olabilmek adına sergiledikleri çabadır. Batılılaşma iki şekilde açıklanabilir;

- Teknolojik olarak Batılılaşmak ancak diğer kurumlarda gelenekselliği korumak.
- Hem teknik alanlarda hem diğer kurumlarda batıyı örnek alıp değerlerini benimsemek.

Batılılaşma ile ilgili ayrımlar bu iki çizgide tartışılır. Batı dışında kalan toplumlarda batılılaşma derecesi farklılık gösterir. Ancak çatışmalar, krizler ve direnmelerle tepkiler belirir (Ülken, 1969: 42). Türkiye’de de aynı çatışmalar söz konusudur. Türkiye’nin yalnızca teknik alanda batılılaşma taraftarı olduğunu söyleyebiliriz ancak kültürel anlamda batılılaşma esas sorun haline gelmektedir (Kaygı, 1992: 19).

Osmanlı’da batılılaşmanın Tanzimat’ta başladığı kabul edilir. Bununla birlikte Tanzimat öncesi de batılılaşma çabalarının varlığından bahsedebiliriz. Ancak çabalar sadece askeri alanda görülmüştür. Tanzimat’la birlikte sosyal ve siyasi alanda batılılaşma başlamıştır (Taş, 2002: 87). Tanzimat kanunlaşma çabalarını da başlatmıştır. Osmanlı’nın geleneksel yasaları ve şeriata ait kanunlar, Avrupa hukuku ile bir araya gelerek yeni çağdaş-batılı yasalar meydana gelmiştir (Berkes, 2017: 221). Tanzimat Avrupa’dan Osmanlı’ya birçok yenilik getirmiş ancak bunlar taklit seviyesinde kalmıştır (Belen, 1973: 21).

Batılılık konusu birçok aydının gündemine girmiştir ve bunu toplumsal bir sorun olarak gündemlerinde tutmuşlardır. Örneğin net bir ayrımla batıcı ya da şariatçı olmayan Namık Kemal (1840-1888), 1882’de yazdığı mektubunda batılılaşmayı kaçınılmaz olarak gördüğünden bahsederken; Ahmet Mithat Efendi (1844-1912), 1898’deki bir yazısında batılılaşmayı açıklamaya çalışmış, bunu da alafrangalık nedir? alaturkalık nedir? sorularıyla anlatmıştır

(Berkes, 2017: 300-368-374). Sait Halim Paşa ise batının olumlu taraflarının olduğunu söylemesinin yanında batılılaşmanın çok zararlı olduğunu savunmuştur (Kaygı, 1992: 140).

2. MEDYADA KADIN TEMSİLİ

Medya, toplumsallaşma ve toplumsal cinsiyet rollerinde pekiştirme, norm ve değerlerin öğrenilmesi, kimlik oluşumu gibi oluşumlarda önemli rol oynamaktadır. Birey, medya camiasında kendine yakın gördüğü karakteri rol model alabilmekte, kendine göre anlamlandırabilmektedir. İlk olarak aile içinde gelişen toplumsal cinsiyet rolleri çocukluktan itibaren radyo, televizyon, dergi, internet gibi medya camialarında da gelişimini tamamlar. Televizyonda yayını yapılan çizgi filmlerle başlayan öğrenim süreci, oyuncak endüstrisi, pembe diziler, kadın programları, reklam ve haber bültenleri gibi diğer yayınlarla devam etmektedir. Medyadan topluma yansıyan toplumsal cinsiyet rolleri, toplumun yeni norm ve değerlerini oluşturmaktadır. Genel yayın yapan bir televizyon kanalı yayın akışını çalışmayan ev dışında bir sorumluluğu olmayan kadınlara göre ayarlar. Sabah saatlerinde başlayan kadın programları, evlilik programları ve pembe diziyle devam eden yayın, iş çıkış saatinden sonra izlenebilecek ana haber programına kadar çoğunlukla kadınlara hitap eder. Günlük yayınlar, ana haberden sonra ailecek izlenebilecek programlarla son bulur.

Medya, cinsiyet sunumlarında erkek egemenliğini simgeler. Kadınlar tüm medya yayınlarında edilgen, erkeğe bağlı, temizlikten anlayan ve çocuk yetiştiren olarak temsil edilirken; erkek egemenliği de net olarak anlaşılmaktadır. Yazılı basında da ezilen, düşük işlerde çalışan, aldatılan, cinayete kurban giden hep kadın olarak gösterilmektedir. Geleneksel ev kadını ya da cinsel obje olarak gösterilen kadın meta haline gelmekte, kimliksizleştirilmekte ve toplumda erkekten sonra gelen ikinci kişi olarak gösterilmektedir (Şener, Çavuşoğlu, Irklı, 2016: 170). 18. yüzyılın ortalarından günümüze kadınlar kendilerini ifade etmek, "kadın" ı tanıtmak ve hak arayışları için medyadan destek almışlardır. Ana akımın medya kadını görmezden gelmesi eleştiri konusu olmuştur. Kadınlar kendini açıklayabilmek için kendi medyalarını örgütlemeye yönelmişlerdir (Tekvar, 2017).

Medyada temsil edilen alan toplumdaki önemli yerlerin meşrulaşmasını sağlar. İnsanın, kurumun, nesne ya da olayların temsil edilmesi profesyonel medyacılardan yapılarak tarafsız olmaları hedeflenir (Gökalp, Ergül ve Cangöz, 2010: 155-156). Temsilde hangi konu ve kişinin ön plana alınacağı, hangisini şeffaflaştırılacağı önem arz eder. Gerçek olayın tamamen değişimi anlamlandırma kısmını da değiştirebilir (Topbaş, 2008: 2-3). Medya

temsiline sunulan konu medya ortamlarında yeniden kurgulanır. Eskiden gerçekler ya açıklanır ya da sapmaya uğrardı. Yeni anlayışa göre ise temsilci kendi çıkarlarına göre konuyu oluşturur ve değerlendirmeye alır. Yani bu durum yeni sistemde konunun ya tamamen saptırılması ya da tamamen saptırılmaması anlamına gelmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 309).

Medya tarafından toplumsal cinsiyet normları gerçek olarak gösterilmektedir. Genellemeye maruz bırakılan kadın medyada tek tip halinde sunulur. Her kadının aynı genelleme içinde gösterimi kadının toplumda da bu genellemeye atfedilmesine yol açmaktadır (Karatekin, Topçu ve Kuş, 2018). Toplumsal iktidar eşitsizliğini reddeden Frankfurt okulunun destekçisi medyanın eşit olmayan sunum ve yeniden üretimlerini de reddederler (İnal, 2005: 69). Medyanın kadını geleneksel ev kadını olarak sunmaya devam edişi kız çocuklarının eğitimlerini tamamlayamamalarına sebep olmaktadır. Kadının bu rolü tek başına eğitim ve siyasete uzak düşmesine neden oluyor gibi algılsa da sorun aslında kadının ev dışında bir yaşamının olmadığını göstermeleri açısından eleştirilmektedir. Medya kadını anne olarak, erkeği de baba olarak göstererek toplumsal cinsiyet ve rollerin pekiştirilmesinde rol oynamaktadır (Karatekin, Topçu ve Kuş, 2018).

Medya kadını bazen iyi bir anne, bazen de cinsel bir obje olarak görmekte bu yanılla çelişkili olmaktadır (Akdoğan, 2004: 145). Kadının medyada temsili çoğunlukla anne, mağdur, cinsel obje ya da magazin malzemesi olaktır (Köse, 2011: 404; Tanrıöver, 2012: 157-161).

Kitle iletişim araçları, toplumu alakadar eden her alanda olay ve olguların aktarılıcılığını yapmış devamlılığını sürdürmüştür (Ergül, 2000: 7). Kitle iletişim araçları çeşitli göstergeleri ve kadroları taşımaktadır. Gösterge ve kodlar topluma ait değer yargılarını ve gelenekleri bir arada tutmaktadır. Kitle iletişim topluma farklı bakış açıları sunmaktadır. Birbirinden farklı olmalarına rağmen araçlar herkesin kullanımına açık olmaları yönünden birbiriyle ortaktır (Burton, 1995: 39). Toplumsal cinsiyet üretimi durmadan devam eder. Medyanın hayatımızın her alanında olması da cinsiyet rollerinde etkin olması açısından önemli bir yer tutar. Medya kullanıcılarına kadın ve erkek İmajını tanımlar. İmajla kadın ve erkeğin kültürel değerleri ve beklentileri kullanıcılara yansıtılır. Medya kadın ve erkeğin tanımını değiştirebilir, yeni tanımlamalara yol açabilir güçtedir (Kaypakoğlu, 2004: 93). Araştırmalara göre kadın medyada aşırı fedakârlık yapan anne, namuslu sadık bir eş ya da cinsel kimliği ile bilinen biri şeklinde yer almaktadır (Dündar, 2011).

Medyada erkeklerin kadınlardan daha çok yer aldığı uzun süre dile getirilmiştir. Bu durumu değiştirmek adına kadına daha sık yer verilmeye çalışılmıştır. Ancak bu kez de kadının ekranda temsil edilmesine dikkat çekilmeye başlanmıştır. Kadınlar genellikle ev işleri yapan, çocuğunun okul ve ihtiyaçları ile ilgilenen kişi olarak görülmüştür. Erkekler ise tam tersi kazanç sağlayan, yoğun ve saygın kişilerdir (Şahin, 2011: 200-208).

Medyanın kadın ve kadınlıkla ilgili oluşturduğu imgeler kadının toplumdaki yerinin altını çizmiş, görünenler toplumda iyice yer etmiş ve kabul görmüştür (Timisi, 1997: 1). Butler ve Paisley tarafından radyo, televizyon, süreli süresiz yayınlar ve sinema için medyada kadının temsilini açıklayan cinsiyetçilik ölçeği hazırlanmıştır. Bu ölçüye göre kadın 5 kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar;

- Aptal, suskun, seksi ya da inleyen-kurban halinde bulunan kadın/nesne ("aşağı it" tipi).
- Rollerini tamamlayan, evini ve yuvasını hayatının temeline alan eş, anne, sekreter ve hemşire olan kadın (yerinde tut tipi).
- Hem geleneksel rollerini yerine getiren hem de mesleğini yürüten kadın (iki yer ver tipi).
- Erkeklerle eşit olan kadın (bu tip çok nadir rastlanan çoğunlukla bekâr olan kadındır).
- Sterotipleştirilmemiş yani kalıplara sokulmayan kadın ya da erkek (Roller tersine dönmüş ya da bilinenin dışına taşılmış) (Akt. Tanrıöver, 2012: 157).

Medyada kadın oldukça değerlidir. Kadın medya tarafından bir cins olarak değer görmektedir. Emperyalist sistem için nasıl medya önemli ise, medya içinde kadının fiziği ve cinselliği o denli önemlidir. Ekranda kadın vücudu ve çıplaklığı olduğunda izleyici artacaktır. Çünkü emperyalist sistem kadın çıplaklığına rağbet eden insanlar yaratmıştır. Bu insanlar her geçen gün değildir. Kadının metalaşması kapitalizmin ürünüdür. Bu sebeple medya yöneticilerinin kadın olması da bu durumu değiştirmeye yetmeyecektir. Çünkü kapitalist politika aynı kapitalist politika oldukça kadının yeri de aynı olacaktır. Medyanın işleyiş amacının para olduğunu bilmek bu durumu açıklamaya yetmektedir. Ayrıca bilinmektedir ki birçok medya sektöründe söz sahibi kadın yöneticiler çalışmaktadır. Kadının meta olma durumundan kurtulamadığını da göz önünde bulundurursak, kadın yöneticilerin erkek yöneticilerden farkı olmadığını söyleyebiliriz (Akdoğan, 2004: 49-51).

Yönetici kadın kendini göstermek ve kanıtlamak amacıyla işinde erkeği örnek almış, erkek gibi yaşamak zorunda kalmıştır. Kadın, ancak bu şekilde başarıyı yakalayacağını düşünmektedir(Kutaniş, 2008). Bu sebeple medya yöneticisi olan kadın, yine kadını metalaştırmaktadır.

Sömürü toplumunda kadın-erkek politikası diye ayrım bulunmamaktadır. Toplum, varlığını devam ettirmek için kapitalist düzene uymalıdır. Medya da aynı şekilde kârsız yaşayamaz, kâr sağlayabilmek için izleyiciyi kendine bağlamanın yollarını bulmalıdır. Cinsellik ve fiziki çekicilik medyanın başvurduğu yollardan en önemlisidir. Bu yolu kadında erkekte seçmektedir. Bu sebeple medyaya "*sahibinin sesi*" de denmektedir.

Medyada kadının kullanımı yalnızca kapitalizmin sömürü amacı değildir. Aynı zamanda ataerkillik de kadını medyaya malzeme yapmaktadır. Kadına hâkim olan erkek medyada da yer bulmaktadır. Kadın sermayenin ve erkek egemenliğinin tutsağıdır (Akdoğan, 2004: 51-52).

2.1. Televizyon Haberlerinde Kadın

Kitle iletişim araçları ataerkil yayını benimsemiştir. Kitle iletişim araçlarında kadını anne rolünden ezilen, şiddet gören, tacize uğrayan mağdur rolündedir(Dündar, 2011). Televizyon toplumsallaşma üzerinde büyük bir etkiye sahiptir ve toplumsal cinsiyet tanımları üretmektedir (Timisi, 1996: 26).

Televizyon birçok işleve bir arada erişebilmemize olanak sağlamaktadır. Bu işlevlerden biri de haber vermektir. İnsanlar olaylardan haberdar olmak için günümüzde kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Bu açıdan televizyon haber olmak açısından oldukça önemlidir. Aynı şekilde kadının sunumu açısından da haberler önemli yer tutar (Dündar, 2011). Televizyon diğer iletişim araçlarına göre daha gelişmiş ve dünyadaki tüm olayları herkese ulaştırma olanağına sahip en önemli araçtır (Groombridge, 1976: 28).

Televizyonun en önemli özelliklerinden olan haber verme eylemi, yaşanmış olayların yeniden üretimi ile kitle iletişim araçları yoluyla bize yansıtılmasıdır. Bu özelliğe hizmet eden haber programları bilgi verme amacı taşır. Haberler yayınladığı kitle iletişim aracına göre adlandırılır (Parsa, 1993: 36).

Haberin konusu olaydır. Olaylar arasında kültürel uygunluğa, devamlılığa, güncelliğe göre seçimler yapılarak en uygun olay seçilir haber haline getirilir (Mc Quail, Windahl, 1994: 161-162).

Haberler toplumsal cinsiyet bağlamında incelendiğinde ataerkillik dikkat çekmektedir. Erkek bakışı ile üretilen haberler gerçek olayların yansıtırken kadın-erkek rollerini de yeniden üretir (Dündar, 2011). Haber üretiminde ideolojinin de yeniden üretilmesi önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Haber yayınlarının ideolojik düşünceler bağlamında üretildiğini savunan görüşlere göre; haber metnlerinin belli ideolojileri meşrulaştırma politikası izlediğini söyler (Çulhaoğlu, 1998: 44).

Yapılan bir araştırmada televizyon haberlerinde %46.5 u yerel, %28.4 ü ulusal, %9.8 i de uluslararası haberlerde yer alır. Aynı araştırmaya göre kadınların haberlerde geçen meslekleri toplumsal cinsiyetin atfettiği mesleklerdir. Polis, asker, mühendis gibi meslekler kadınlar için kullanılmamaktadır. Araştırmada incelenen 1194 haberde hiçbirinde kadın kahramanlık gibi bir haberle yayınlanmamıştır (Dündar, 2011).

Kapitalist sistemde kadın, erkeğin yanında konumlanan ikinci kişi halindedir. Sanat, edebiyat gibi alanların dışında haberlerde de kadın ve erkek eşit değildir. Kadınlar erkeklere göre haberlere daha az konu olmaktadır. Kadın haberde ana karakter olamamış, olduğu haberlerde de erkeğin yanında olmuştur. Haberler eşitlikçi bir yaklaşım yerine ataerkil yaklaşımı tercih etmektedir. Kadının erkekten üstün olduğu tek konum haber spikerliğidir. Ancak burada da dikkat edilmesi gereken kısım kadın spikerlerin güzellikleriyle, erkek spikerlerin ise başarısı ve tecrübeleriyle öne çıktığıdır. Anlatıcı ses olan perforede ise yine erkek egemen durumdadır. Uzman görüşüne başvuru haber yayınlarında ise neredeyse hiç kadın uzman yer almamaktadır. Görüş alınan haberlerde ise cinsiyet ayrımı bulunmaktadır. Kadın uzmana diyet, güzellik, konuları danışılırken; erkeğe ekonomi ve politika danışılmaktadır (Akyol, 2014).

Haberler yayınlanma biçimine göre diğer eğlence programlarına benzetilse de izleyici haberin gerçekliği ve ciddiyeti sebebiyle farklı olduğunu düşünmektedir. Diğer programların kurgu, haberin ise gerçeğin bir yansıması olduğu bilinmektedir. Ancak her ne kadar gerçeğin yansıması olsalar da haberler muhabirlerin seçim ve kurguları ile oluşturulan görüntülerden oluşmaktadır. Haber yapımı belli süreçlerden geçerken eklemeler ve çıkarmalar haberi etkilemektedir (Şahin, 2011: 112).

Kadının haberde nesne olmasının önüne geçmek, teşhiri önlemek, ayrımcılığa ve şiddete yer vermemek gibi ilkeler geliştirilmeye çalışılmıştır (Demir, 2012: 217).

2.2. Gündüz Kuşağı Programlarında Kadın

İzleyiciler birbirinden bağımsız programları gün içinde televizyondan takip etmektedirler. Bu birbirinden farklı içeriğe sahip yayınların çoğunluğu gündüz kuşağı programlarıdır. Kadına hitap eden bu programlarda kadını merkeze alan problemler ve toplumsal olaylar tartışılmaktadır. Kadını konu alan kitle iletişim araçları kadın konusunu iki yoldan açıklamaktadır. İlkinde kadının toplumsal cinsiyeti yeniden üretiliyor, ikincisinde ise kadın tüketicidir (Etiler ve Zengin, 2015: 139). Bu açıdan bakıldığında programa toplumsal cinsiyetin yansımaması mümkün değildir.(Serttaş ve Gürkan, 2015: 95). İzleyici olan kadın gördüklerinden kaçamamakta ve dayatılan yargıları kabul etmektedir (Çavdar, 2019).

"Kadın programları" olarak da bilinen gündüz kuşağı programları kadının hayatını konu almaktadır. Kadının ailevi sorunları üzerine tartışılan programlarda stüdyodaki seyirciler de tartışmaya katılmaktaydı. Günümüzde gündüz kuşağı denince akla; ev işi konularında bilgi veren, el işi eğitimi veren, kayıpları bulan ve evlendirme programları gelmektedir. Ailevi sorunların tartışıldığı "tartışma" programlarının 2005 sonrası düşüşe geçtiği görülmektedir. 2010 yılı sonrasında tartışma programlarının sabah kuşağında yoğunlaşmıştır. Gündüz kuşağı programları ev kadını ve emekliler için önemli yer tutmaktadır. Başka insanların dertlerini dinlemek, eğlenmek, vakit geçirmek ve bilgi sahibi olma amaçlı birçok kadın izlemekle yetinmeyip programlara seyirci olarak da gitmeye başlamıştır (Rahte, 2010).

Kapitalist anlamda televizyon için oldukça önemli olan gündüz kuşağı 10.00-18.00 saatleri arasını kapsamaktadır. İzleyicisinin çoğunluğunu emekliler, kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Gündüz kuşağının toplum üzerindeki etkisi çok büyüktür. Bu programlar geleneksel ya da yerleşik değerlerin pekiştirilmesinin yanında topluma yeni değerler kazandırma, yani davranış kalıpları oluşturma, yeni tarzlar benimsetme ya da değiştirilmesi konusunda önem taşımaktadır (Arslan ve Demir, 2017).

Gündüz kuşağı programları, izleyicisine moda, sağlık ve spor gibi konularda bilgi vermektedir. Özellikle çalışmayan kadınlar için önemli bir yere sahip olan televizyon, evde olunan vakitlerde yayınlanan programlarla daha da önemli olmaktadır. Programlarda ev kadınlığı yerilmemekte, bununla birlikte çalışan kadın da onaylanmaktadır. Gündüz kuşağı

programlarının duygu ve düşünceler üzerinde etkili olduğu ve bakış açılarını değiştirdiğini de söyleyebiliriz (Karahana, 2000).

Gündüz kuşağı izlenme oranlarının çokluğu sebebiyle vazgeçilmezdir. Özellikle evlilik programları oldukça dikkat çekmiştir. İlk kez 2007 yılında yayınlanmaya başlayan evlilik programları reality show formatındadır. Bu formatta kadın ve erkek adaylar renkli dekorlu stüdyoda müzikler eşliğinde flört edip tanışmaktaydılar (Akın Erdem, 2016). Evlilik programları kültürel açıdan da kabul görmüştür. Evlilik öncesi tanışma aşamasına yeni bir deneyim kazandıran program, evlilik amacıyla gelen katılımcının herkesin önünde beklentilerini sunmasıyla herkesin farklı koşullara sahip olduğunu göstermiştir. Bu şekilde farklı kültürler, farklı yaşamlar ve gelenek görenekler topluma yansıtılmıştır. Ekranda evlilik türü Türk gelenek göreneklerine uygun olmadığı halde izleyiciye sunulmuş ve küresel pazarda beğeniye çıkarılmıştır (Sungur, 2011: 583).

2017 yılının başlarına kadar gündüz kuşağı denince akla ilk gelen izdivaç programları gelen şikâyetler sebebiyle yayından kaldırılmıştır (www.sozcu.com). Evlilik programlarının kaldırılması ile yüksek izlenme oranına sahip diğer programlar benimsenmiştir. Ceren Çavdar yaptığı araştırmada gündüz kuşağı programlarının ülkenin cinsiyetçi söylemini arttırdığını ve kadını erkekten aşağı konuma getirdiği sonucuna varmıştır. Ayrıca bu programların gündem belirleyerek eşitsizliği pekiştirdiğini ve izleyiciye bu düşüncenin empoze edildiğini söylemektedir.

Cinsiyetçi söylemler gündüz kuşağı programları vasıtasıyla izleyici ulaşmaktadır. Ekranda kadın bağımlı, itaat eden, duygulu ve pasiftir. Ayrıca kadından geleneklerine ve evlerine bağlı olmaları istenir. Tüm bu beklentiler yaşadığımız kültür kadının programlarda ezilen ve mağdur görülmesi için uygundur (Çavdar, 2019).

Kadına yönelik hazırlanan programların tarihine baktığımızda karşımıza ilk 1939 yılında yayınlanan "ev saati" adlı radyo yayını çıkmaktadır. Televizyondaki ilk program ise 1984 yılına ait "hanımlar sizin için" adlı yayındır (Akbulut, 2006: 100). Günümüzdeki gibi yayınlar ise 1997 yılında başlamıştır. Programların geneli kadınlar tarafından sunulmakta ve kadına hitap ettiği için gündüz yayınlanmaktadır (Tat ve Toker, 2009: 458).

Gündüz kuşağı programları kadına ev kadını, eş ve anne olmak dışında bir kariyer planı sunmaktadır. Programlar Kadını üçüncü sayfa haberi ya da magazin haberi şeklinde ele almaktadır (Rahte, 2010: 188).

2.3. Eğlence Programlarında Kadın

Televizyon programları belirli bir kitleye hitap eden, belli vakitleri olan, amaca sahip, televizyon diline hâkim metinlerden oluşur (Cankaya, 1986: 5). Programlar tüketilmek amacıyla üretilir (Mutlu, 1995: 35). Tüketim malzemesi olan programlar eğlenmek için de izlenmektedir. Neşeli ve hoş vakit geçirmek için tercih edilen programlara eğlence programı denmektedir. RTÜK'ün program türleri ve kodlarını sınıflandırdığı tabloya göre eğlence programları; magazin, drama öğeleri içeren, müzik ağırlıklı, müzik-video klipleri, konser yayınları, beceri ve direnç yarışmaları, spor müsabakaları, show-gösteri, talk-show ve kuşak programları olarak kendi içinde ayrılmaktadır (RTÜK, 2014: 17).

Eğlence programları devlet tekeline 1974 yılında TRT'de başlamıştır. 1975'te TRT de yayınlanan programların %4'ü eğlence yayınlarından oluşmaktaydı. Yıllar geçtikçe bu oran artmış, müzik program saatleri çoğaltılmıştır. Genel kitleye hitap eden TRT'de hafta sonları gecelerinde yoğunlaşan yayınlar Türkiye'de popüler kültürün yükseliş eğrisine koşut gelişmiştir. Seyirci önünde sergilenen müzik programları, ünlü tiyatro ve sinema sanatçılarının skeç ve monologlarla katılım sağladığı eğlence programlarıydı. 70'li yıllarda televizyon izlemek eğlenmekle aynı manaya gelmekteydi. İzleyici o döneme kadar radyoda sesini duyduğu sanatçının görselini gördüğünde eğlence gereksinimini daha da karşılamıştır. O dönemden itibaren görsel kültür hâkim olmaya başlamıştır. 90'larda özel televizyon kanallarının artması TRT'yi de ayakta kalmak için ticari bir kısım kurum haline gelmeye zorlamıştır. TRT kar amaçlı kanallarla yarışmaya başlamıştır (Cankaya, 2016).

Eğlence programları ticari beklenti ile izleyiciye en çok televizyon izlenen vakitlerde sunulmaktadır. Her platformda olduğu gibi kadın yine fedakâr anneliği, iyi eş olması ve iyi ev kadını olması gibi özelliklerle gündemdedir. Eğlendirme ve haber verme amaçlı çalışan televizyon aynı zamanda iyi bir mesaj ileticisidir (İlgaz Büyükbaykal, 2007).

Eğlence programları içinde yer alan video müzik klipleri pop-ikon yaratımı ve tüketim olgusu açısından önemlidir. Birkaç dakikalık kısa öykülerden oluşan kliplerde kadın tüketim objesidir. Kadın bedeni meta halinde, reyting ve albüm satışını arttırmak amacıyla sergilenmektedir. Video klipler müziğin izlenebilir olması amacıyla var olmaktadır. Toplumun haz duyma isteğine karşılık olarak görsellik ve işitsellik hislerine hitap eden klipler birer yayıncılık başarısı sayılmaktadır (Küçük Durur, Bendaş, 2018).

Medyanın kadın bedenini kullanma sebeplerinin başında ticari beklentiler yer almaktadır. İzleyici çekmek, reyting arttırmak temel amaçtır. Kapitalist ekonomi de bu durumun artışına neden olmuştur. Sistem kadın bedeninin kullanılmasını normalleştirilmiş, kadın cinsel olarak göz önünde olmadığı ya da cazibesi ile betimlenmeyip teşhir edilmediğinde görünmez olmayı ve talebin düşmesini kabul etmesi gerektiğine inandırılmıştır. Bir ürünün satışı ve popülerliğini arttırmak için kadına başvurulmuştur. Böylece kadının cinselliği medya ve tüketimin malzemesi haline gelmiştir (Korhan, 2017: 255). Görsel imgelerin izlenebilirliği arttırdığı gerçeği de kadının kullanımının üreticinin hedeflerini başarılı kıldığı gerçeğini göstermektedir (Kalay, 2007: 89).

2.4. Reklamlarda Kadın

Reklamcılık günümüzün en önemli pazarlama aracıdır. İş dünyasında yaşanan rekabet reklamlarda da devam etmektedir. İşletme sahipleri reklamlarla tüketiciyi etkisi altına almakta onları etkilemektedir. Reklam sayesinde talepler artmakta ve pazar genişlemektedir. Reklam olmaması halinde kar ve talep azalmaktadır (Gümüş, 1995: 7).

Reklamın amacı tüketimi arttırmak ve tükettirmek olduğundan ailenin tüketim kararı alan kişiye yönelik reklam yapılmaktadır. Ev içi tüketimin karar mercii olan 18-50 yaş aralığı kadını reklamdaki hedeftir. Yapılan reklamlar genel olarak kadının duygularına yöneliktir. Çalışan bir kadın bile olsa ev içine olan ilgisini kullanan reklamlar, iyi annelik, iyi eş gibi idealleri kadına sunmaktadır. Kadın bir yandan çalışmak, bir yandan bakımlı olmak diğer yandan da evi ile ilgilenmek adına her konuyu dikkate almaktadır. Kadının bu beklentisini bilen bir deterjan satıcısı temiz bulaşıkların yanında el bakımına uygun olduğunu söylediği ürünü kolayca kadına pazarlayabilmektedir. Televizyonda yayınlanan reklamlarda ideal ev ve yaşam biçimleri gösterilmekte, tüketiciye de ideallere ulaşmak için yöntem sunulmaktadır. İdealize edilen yaşama kavuşmak isteyen kadın tüketici bu süreçte değişime uğramaktadır. Kadınlar gösterilen ürünü kullanarak gösterilen yaşam standardına ulaşabileceğini düşündüğünden tüketim davranışlarını da bu yönde değiştirmektedirler. Bu durum zamanla kadının aşırı tüketim eğilimi içine girmesine de sebep olabilmektedir (Sarıkaya, 2008).

Kadın, medya için şekilden şekle girebilen bir hamurdur. Kadın hem bir pazarlama aracı hem de tüketicidir. Reklamı yapan bir kadın çocuğunun yediğine içtiğine dikkat eden bir anne rolündeyken, parfüm kokusundan erkeği tanıyan bir kadın olabilmekte ya da tertemiz yapan

deterjanla kocasının gözüne giren iyi ev kadını olabilmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi kadın toplumun her kesimine hitap eden biridir (Aytekin, 2004: 56).

Toplumsal cinsiyet reklamlarda da karşımıza çıkmaktadır. Kadın kendisine yüklenen anlamlarla yeniden meta haline gelip reklamda izleyiciye yansıtılır (Bal, 2014: 64). Reklam filmlerinde toplumsal ve tarihsel değerlerimiz doğal halde sunulur. "Annelik" de bu doğal mitler arasındadır. Kadının annelik formu onun reklamlarda da annelik formunda görünümünü doğal kılmaktadır. Kadın ev içinde genellikle mutfakta yer alır. Günlük hayatın yaşam biçimi reklama yansır. Ev ya dağınıktır toplanması temizlenmesi gerekir ya da çocuklarla ilgili bakım konusunda bir eksik vardır. Bu sorunları ortadan kaldırmakla yükümlü sayılan kadın elinde bir temizlik malzemesi ya da yiyeceklerle belirir. Bu sayede kadın doğal olarak yaptığı işi reklamlarla yapar (Yücebaş, 2019).

Erkek egemenliği reklamlara da yansır. Basit bir ağı kesici reklamında bile uzun ve düzgün vücudu olan bir kadın karşımıza çıkar. Araba reklamında arabadan çok kadın dikkat çeker. Kadının reklamda ön planda olma sebebi ise alıcının erkek olmasından kaynaklanmaktadır. Ürünlerin alınıp satılmasında erkek egemenliği söz konusudur. Bu sebeple reklam üreticileri erkeğin zaafına göre hareket eder. Buradan da anlaşılabacağı üzere üretim ve pazarlama ya da erkek hâkim olmaktadır. Kadın ise olayın malzeme olarak kullanılma kısmındadır. Bu yalnız reklam için değil televizyonun her platformunda geçerlidir. Kadının göze hitap etmesi, fiziği ve cinselliği hep kullanılmıştır. Reklamda olduğu gibi programda da kadının görselliği programın içeriğinden önce gelmektedir. TV kanallarının yöneticileri de bu durumu kabul etmişlerdir (Akdoğan, 2004: 53-54).

Reklamlar idealleştirilen kadın ve erkek bedeni ile ürün tanıtımı yapmaktadır (Şener, Çavuşoğlu, Irlı, 2016). Reklam mesajları sağlığı, diyeti, tedavileri, gençlik sırlarını, zarafet ve erillik-dişillik saplantısını izleyiciye vermektedir. Reklamlar iyi-kötü, kirli-temiz, bakımlı-bakımsız gibi zıtlıklar üzerine kuruludur (Kula Demir, 2016).

Reklam, tanıtımı yapılan ürünü ikinci plana atıp önceliği satın alacak hedef kitlenin prestijine vermektedir. Kazanılan prestij ve kimlik üründen daha önemlidir. Bu yüzden reklamlar kıskanılacak hale getirmeye ve çekicilik katmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu sebeple reklamlar için "çekicilik üretme süreci" de denilebilir (Berger, 1999: 131). Reklamda yansıtılan cinselliğin çekici olduğu düşünülmekte ve ürün pazarlamasında önemli role sahip

olduğuna inanılmaktadır. Çünkü reklamda verilen cinsellik, bireyin en önemli dürtülerindendir (Arslan, 2016).

Kadın reklam sektöründe iki farklı açıdan değ erlendirilir(Kutlar, 1994: 293).

- Reklamın ön hedefi olan kadınlar
- Etkilemek, dikkatleri çekmek için kullanılan kadınlar, yani sömürülen kadınlar.

Reklamlarda kadın kullanımı erkek ve çocuk oyunculara göre daha yoğundur. Reklamın yüzü olan kadın çekici, güzel ve bakımlı olmak zorundadır (Özgür, 1996: 235). Kadının adaptasyonunun daha iyi olması ve yeni olana merak duymaları reklamların kadınlar için daha uygun olduğunu göstermektedir (Şener ve Babaoğul, 2005: 89).

Toplumun ve ailenin kadına yüklediği rol kitle iletişim araçlarına, oradan da yeniden topluma yansır (Özgür, 1996: 235). Reklamlar toplumsal imgeleri hem yansıtır hem de biçimlendirir. Televizyon, cinsiyetleri ve hayat görüşlerini etkilemektedir. Televizyonun kadını cinsel obje gibi görmesi toplumunda kadına o gözle bakması neden olmaktadır. Kadının sürekli ev içinde temizlik ve yemek işlerinde görülmesi de aynı şekilde kadının yerinin orası olduğunu düşündürür. Toplum görüşlerinin değ işime uğ raması için görüntülenenlerin değ işmesi gerekmektedir (Demir, 2006: 292-293).

Reklamlarda öyküleşt irilmiş, geleneksellikler yansıtılmakta, kadın-erkek arasındaki biyolojik cinsiyet farkı temel alınmaktadır (Büker ve Kıran, 1999: 56).

Reklamlarda kullanılan kadının cinsiyeti ile ö ne çıkma durumu Amerika'daki kadınlar tarafından protesto edilmiştir. Ancak bu kez de aş ırıya kaçılmış ve ortaya "süper kadın" imajı çıkmıştır. Genç, güzel, evinde ve işinde başarılı olan süper kadın imajı onu örnek almak isteyen birçok kadının bunalıma girmesine neden olmuştur (Dal, 2015: 86). Yine de son dönem reklamlarında çalışan kadın imajına sıklıkla rastlanmaktadır. İşten gelip hemen ev işlerine giriş en süper kadın eşi için yemek hazırlar. Reklamlar bu şekilde kadın aslında kariyer sahibi olsa bile ev işlerini yapmakla yükümlüdür mesajını verir. Kadının asli görevinin ev olması bir şekilde yansıtılır. Erkeğin kadın gibi mutfakta yer alması da ancak yardımcı olmak amaçlıdır (Pira ve Elgün, 2004: 534).

2.5. Televizyon Dizilerinde Kadın

Televizyon kitle iletişim araçları içinde önemli bir yere sahiptir. Ses ve görüntünün bir arada iletiildiği televizyon, çok geniş kitlelere kısa zamanda ulaşmak, mesaj iletimi açısından oldukça önemlidir. Televizyon programlarından olan diziler, yeniden üretimin en değerli ürünlerindendir. Dizilerin izleyiciye ulaşması ile toplumsal cinsiyete ve kadına ait tanımlamalar, kodlar yeniden üretim sürecine girer. Kadın televizyon açısından önemlidir. İzleyicinin ve görüntülerinin çoğunluğunu oluşturan kadınlar televizyonun anlatı nesnesidir. Kadın hem ileti hem de iletilmek istenen mesajın alıcısı konumundadır.

Mc Luhan, her kitle iletişim aracı ile kültürün yeniden üretildiğini ve dünyayı görme şeklimizi değiştirdiğini belirtir (Postman, 1994: 17-19). Diziler televizyon anlatısı olarak kabul edilir. Anlatılar, kullanılan söylemlerle bireyi yeniden biçimlendirip yeniden üretir. Televizyonun hem iletişi hem de alıcısı olan kadın uyumlu, sadık, ezilen, itaat eden kişidir. Aksi halde toplumun öngördüğü eylemlerde bulunmayan kadın benimsenmez ve dışlanır. Dizilerde kadın anlayışlı bir anne, uslu kız çocuğu, evine ve eşine sadık bir eştir. Karakter izleyicinin beklentisine göre konuşur ve davranır. Bazı durumlarda da kadın tam tersi kötü bir karakteri yansıtır. İyi ve kötü kadın miti kadının en önemli rolüdür (Türkoğlu, 2000: 82). Dizilerde kadın karakter sayısı erkek karakter sayısına göre fazladır. Ancak kadın karakterler belli bir alanın dışına çıkarılmaz, toplumsal alanlarda kendini göstermez (Tanrıöver ve Eyüboğlu, 2000: 50). Kadınlar biyolojik cinsiyetlerine göre ataerkil toplumun öğelerini yansıtır.

Diziler çoğunlukla toplumun küçük kısmı olan aileyi konu alır. Ailede cinsiyet ayrımı belirgindir. Kadınlar erkeğin arkasında olan ikinci cinsiyeti belirtir. Kendi hayatının önüne diğer aile bireylerinin hayatını koyan kadın genellikle anne rolünü yansıtır. Kadın başkalarının mutluluğunu kendisininkinden önce istemektedir. Ailenin dışına çıkıldığı takdirde toplum standartları da açılmış olur (İmançer, 2006: 59). Ancak tam tersi bahsi geçen kadın İş sahibi ise vücut hatları belirgin, cinselliği ön planda olan biri olarak gösterilir.

Dizilerde konu edilen kadın tek tiplleştirilmiştir. 90'lı yıllara kadar fedakâr anne, sadık eş, mükemmel ev idarecisi olan kadın 90 sonrası değişime uğramış modernleşen evini idare eden ama aynı zamanda ev dışında da aktif olan kadın gösterilmiştir. Akla ilk gelen kadın rolleri için şunlar örnek verilebilir;

Annelik: En sık rastlanan roldür. Aile içini idare eden, evin yemek ve temizlik işlerinden sorumlu, çocukları ve kocası arasında köprü görevi gören kadındır.

Evli Kadın: Çoğunlukla olumsuz karakterdir. Toplum baskısına dayanırken bir yandan da gelecek tehlikelere karşı dirençli olmak zorundadır. Evli erkekler için yuva yıkabilecek tehlikeli biridir. Bekâr erkekler için uygun eş adayı değildir.

Gelin: Gelin olan kadın hem eşine hem de eşinin ailesine sorumlu gösterilir. Onların kurallarına uyar, kendi hayatı yokmuş gibi onlara uygun yaşar. Sessiz ve itaatkârdır. Eşine ve eşinin ailesine ait olarak gösterilir.

Kayınvalide: Olumsuz kadın rolündedir. Her zaman oğlunun ve onun evininin üzerinde hâkimiyet kurmaya çabalar. Gelininden hizmet bekler, yaptırım gücü kullanır. Erkek annesi olduğundan ataerkil sistem karakteridir.

Akrabalar: Anneanne, teyze, hala ve abladan oluşur. Dedikodu yaparlar ancak saygı beklerler.

Meslek sahibi kadın: Fiziksel olarak iyi görünen, bakımlı ve aktif kadındır. Ekonomik güce sahiptir ancak evi ile ilgili değildir. Çoğunlukla çocukları toplumun onaylamadığı hareketlerde bulunur.

Yerli diziler kadın olmanın anlamlarını izlettirmektedir. Ataerkil düzen kadına roller biçmekte kadın ise diziler yoluyla bu rolleri izleyiciye ileterek rollerin kadınlığa özgü olduğunun altını çizip yeniden üretilmesini sağlamaktadır (Abisel, 1994: 126). Neredeyse kadınların tamamı ataerkil sisteme uygundur. Kadın aileye bağımlıdır. Ailesi yoksa aile gibi davranan çevresi vardır. Annelik kimliği daima aktiftir. Komşuluk kavramına sahiptir. Erkek için uygun görülen roller kadına yakıştırılmaz. Örneğin kadın evlilik dışı ilişki yaşayamaz. Kadının en önemli özelliği namuslu olmasıdır. Yaşamı özel alanlarla sınırlıdır. Sosyal aktivite ve hobi sahibi ya değildir ya da çok az yansıtır. Çoğunlukla duygularına göre yaşarlar (İmançer, 2006: 92-97).

3. TELEVİZYON DİZİLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Türkiye 1990'lı yıllar itibariyle gerçek manada çağdaş televizyon dünyasına girmiştir. Televizyon için farklı birçok tanım yapılmıştır. Ancak hiçbir tanım televizyonun zihnimizi cezbedip konuya tam anlamıyla engel olamadığımız gerçeğini değiştirmez. Televizyon, kişinin sıradan duygularının ve bilgilerinin ekrana uzanan yoludur. Yani kişinin televizyona önem vermesi, onun televizyonda kendinden bir parça bulmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu da

televizyonu eleştirirken aslında kendimizi de eleştirdiğimiz anlamına gelmektedir (Mutlu, 1999: 11-14).

Televizyon çalışmaları İrlandalı bilim insanı Joseph May ve Alman bilim insanı Paul Nipkow tarafından 19. yüzyılda başlamıştır. Türkiye'de geçmişi diğer ülkelere göre daha kısa olmasına rağmen izlenme İtalya, Fransa, Japonya ve Amerika'yı geçmiştir (Tanrıöver ve Öztürk, 155). Eğlence programları haber programlarından sonra en çok izlenen yayınlardır. Dizilerde eğlence programları arasındadır. Dizi ve reklam ekonomik açıdan televizyonda önemli yer tutmaktadır. Günümüzde dizi yayınlarına geçmişten daha fazla önem verilmektedir. Diziler izleyiciyi ekrana bağlamak da böylece reklam gelirini arttırmakta bu da yapımcıyı mutlu etmektedir (Penpece ve Yılmaz, 2014).

İlk televizyon yayını 1930'ları göstermektedir. Berlin Olimpiyatları yayınlanan ilk sosyal etkinliktir. 1936 itibarıyla Londra'da canlı yayınlara başlamıştır. Renkli televizyonun kullanılması ise 1960'lı göstermektedir (Bayram, 2002: 79-84). Türkiye'de Yayıncılık TRT ile başlamıştır. 1968 yılında siyah beyaz yayına başlayan TRT 1989 yılında kurulan ilk özel TV kanalına kadar tek kanal olarak kalmıştır (Özgen, 2008: 98).

Televizyonun eğlenceyi üst ideoloji olarak göstermesi olumlu-olumsuz konuların eğlence yoluyla izleyiciye gösterilmesine yol açmaktadır. Televizyonun sorgulamadan kabul görüşü bireyleri etkileme aracı olarak görülmüştür (Postman, 1994: 101). Televizyon gerçekliği dışlayarak izleyiciye sanal bir eğlence sunmaktadır. Kendi içinde bir olaya sahip olan televizyon, yarattığı hayal dünyası ile izleyicinin sentez ve analizini engellemektedir (Mutlu, 2005: 78). Bunun yanında kişi televizyondaki olay ve kişilerle kendi arasında bağ kurabilmektedir.

Televizyon birçok farklı program tipini barındırır. Bilgi verme amaçlı olan haber programları ve belgeseller, eğitim programları; drama, komedi, müzik, magazin gibi programlar ise eğlence programlarıdır. Kadın, çocuk ve etnik gruplara uygun özel yayınlarda bulunmaktadır (Sayılğan, 2010: 164).

Teknolojinin de gelişimi ile televizyonda birçok değişim meydana gelmiştir. Televizyon Endüstrisi toylorizm ve fordizm gibi tüketiciyi hedef alan üretim haline evrilmiştir. Bunun için "part-time" ana yayın kuşağı programlar üretilmeye başlandı. Akşam 19.00 ve 22.00/23.00 arasını kapsayan part-time tüm aileyi hedef alan programlar yaparak izlenebilirliği arttırmıştır. Yüksek izlenme oranı reklamların da artmasına yol açmıştır. Part-time en çok izleyiciye hitap

eden zaman aralığı olarak büyük önem taşımaktadır. Part-time vaktinde haberlerin yanı sıra yarışmalar, eğlenceler, programlar ve filmler yayınlanmaya başlandı. Dizilerin yayın da başarılı olması halinde diğer kanallarda diziye yer vermeye başlamıştır. Böylece birbirine rakip diziler ortaya çıkmıştır. Bu da aslında çok çeşitli olması beklenen kanalların dizilerle tekdüze olmasına yol açmıştır (Mutlu, 1999: 11-14).

Diziler televizyonda belli periyotlar halinde yayınlanan seyirlik gösterilerdir. Haftalık olabildiği gibi günlük yayınlanan dizilerde mevcuttur. Dizinin bir seferde verilen kısmına "bölüm" denmektedir. Belli bir dönem boyunca devam eden kısma ise "sezon" denir. Diziler çoğunlukla 30-120 dakika arası yayınlanır. Bölümler ortalama 20.40 arası olabildiği gibi daha az ya da daha çok da yayınlandığı olur. Günlük yayınlanan diziler ise 200-300 bölümü bulabilir, bazen bu sayı 500-600 ü de bulur. Diziler farklı türlerden oluşabilir. Aksiyon, dram, komedi, gerilim, bilim kurgu, hiciv ve animasyon bu türlerden sayılır (tr.m.wikipedia.org).

Dizi, mini dizi ve seriyal dışında 1990'lı yıllar itibariyle televizyon kanallarının artmasıyla yeni alt türler ortaya çıkmıştır. Bunlar;

- Dedektif diziler
- Polisiyeler
- Hastane melodramları
- Bilim-kurgu, fantezi dizileri
- Durum komedileri
- Pembe dizi
- Televizyon filmler

Ancak televizyonda meydana gelen gelişmeler ile her geçen gün yeni alt türler ortaya çıkmaktadır. Mevcut türler ise sürekli değişim halindedir. Televizyonda meydana gelen melezleşme türlerin birbirine benzemesine ve ayrımların ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Bu durum farklı-yaratıcı programları da ortadan kaldırmaktadır (Çelenk, 2005: 291-335).

3.1. Televizyon Dizilerinin Öykü Türleri ve Özellikleri

Eğlence programları içinde yer alan televizyon dizileri genellikle kurgulanmış birbiriyle bağlantılı en az üç bölümden oluşan dramalardır (Sayılan, 2010: 163). Bu tür dramatik yapımlarda bir olay örgüsü ve öykü bulunur. Olay örgüsü ve öykü çoğunlukla karıştırılır. Olay örgüsü nedensellik barındırırken, öyküde nedensellik aranmaz. Georges Polti dramalar da otuz altı farklı olay örgüsü olduğunu söylemiş, Lewis Herman ise bu sayıyı dokuza indirmiştir. Bunlar kısaca şöyledir;

Aşk ve Romans: İki başkarakterin romantik çatışmalar ve engeller içeren ilişkilerini anlatır, erkek ve kadın karakterler âşık olur ancak birbirlerini kaybederler ve kazanmaya çalışırlar.

Gündüz yayını yapan soap operalarda ise öykülerin çoğunluğu aşka dayanır. Bu serial de olaylar yeni aşkın, sevgiliye kavuşmanın, sevgiliyle araya başkasının girmesi gibi olaylar meydana gelmektedir.

Fantezi: Bu türde başkarakterler birçok fantastik olayla karşılaşır. Fantastik olaylar karakterin gelişimini sağlar. Aşk Gemisi ve Hayal Adası bu tarza örnek olarak verilebilir.

İntikam: Bu türde başkarakter bir haksızlığa uğramıştır ve dizi boyunca intikam peşinde koşar. Bu Öykü türünde sır dolu cinayetler, gerilimler ve maceralar oluşur. Karakter sır perdesini aralar.

Tehlike-yaşamı sürdürme: Bu öykü türünde başkarakter hayatta kalabilmek için birçok cesaret gerektiren durumla karşılaşır. Zor engeller karşısında zihinsel ve fiziki yeterliliğe sahip olan karakter zorlukları aşmaya çalışır. Görevimiz Tehlike isimli klasik dizi bu türe örnek olarak verilebilir.

Araştırma-soruşturma: Bu öyküde kayıp olan bir şeyin peşine düşülür. Bu bir kişi, tarihi bilgi veya hazine olabilir. Bazen bu tür aşk ve intikam örüntüsüne bağlanır.

Grup ve aile bağları: Bu öyküde bir grup birey içinde bulundukları ortak mekân sebebiyle birbirlerine bağlıdırlar. Ev içi grup aile olabilir, bu bir hastane olabilir, karakol ya da başka bir mekân olabilir. Hill Street Blues ve Altın Kızlar bu türe örneklerdir.

Geri dönüş: Bu öyküde başkarakter geçmişte kalan bir kişi veya olayın gündeme geri dönmesi ile karşı karşıya kalır. Karakter sahip olduğu statüyü korumaya çalışır.

Başarı: Başkarakterin tek amacı başarılı olmaktır. Bu öykü örüntüsü diğer türlerle birlikte kullanılabilir, ancak amaç bellidir. Karakter başarıyı elde etmek için elinden geleni yapar.

Televizyon sinemadaki gibi kafa karışıklığına yer verilmesini istemez. Bu sebeple izleyiciye verilen her şey kronolojik ve çizgisel olmalıdır. Bazen sahneler arasında zaman sıçramaları yaşanabilir ancak bu durum izleyiciye net şekilde hissettirilmeli, izleyici geçmişe ya da geleceğe gidildiğinden haberdar edilmelidir (Mutlu, 1995: 131-133).

İlerleyen teknoloji belli saatlerde yayınlanan dizilerin rekabet hızına yetişememesine sebep olmuştur. Bu nedenle artık diziler günün herhangi bir saatinde de yayınlanabilir hale gelmiştir (Sayılan, 2010: 168). Türkiye'de rekabetin fazla olduğu prime-time dizilerin yayınlandığı en önemli vakittir (Penpece ve Yılmaz, 2014).

3.2. Televizyon Dizilerinin Türk Toplumu Üzerindeki Etkileri

Televizyon toplumu doğrudan hedef alması sebebiyle değişimi en etkili yayan ve gösteren araçtır. Televizyon doğru kullanıldığında kültürün aktarıcısı olabilirken aynı zamanda kültürün bitiricisi de olabilir. Yanlış kullanıldığında birey gelişimini olumsuz etkileyerek aile ve dolayısıyla toplumun bozulmalarına sebep olabilir. Teknolojinin yayılması televizyonsuz ev bırakmamış, herkesin televizyona erişimi sağlanmıştır. Çok kanallı döneme geçişle kapitalizm kendini televizyonda da göstermiş, medya rekabet alanı haline gelmiştir. Televizyon ve medya tüketim kültürünü, televizyon dizileri ise pazarlanan en iyi ürününü simgelemektedir. 1968 itibarıyla Türkiye'de başlayan yayın hayatı toplumu daha o zamandan etkisi altına almaya başlamıştır. Evin düzeni televizyona göre ayarlanmış, televizyon evin baş kösesine yerleştirilmiştir. Hatta televizyon için özel dantel örtüler örülmüş ve üzerleri örtülmüştür. Dizileri de hayatının merkezine alan izleyicide zamanla kültür, dil ve gelenek değişimleri başlamıştır.

Değişim, toplumda ortaya çıkan dünya görüşü farklılıklarını ve hayat tarzının farklılaşmasını açıklamaktadır. Zaman içinde toplumda görülen sürekli ve köklü tarihi akışın değişikliğe uğraması olarak da tanımlanabilir (Doğan, 2011: 32). Kitle iletişim araçlarının

yaygınlaşmasıyla bilgi ve haberler geniş kitlelere yayılmış, kişilerarası iletişim artış göstermiştir. Bu durum değişimin şekillenmesinde etkili olmuştur (Büyükbaykal, 2005: 71).

Toplum medya ile tüketime yönlendirmekte tüketim olmadığında mutsuzluk söz konusu olmaktadır (Kuzu, Özveren, 2011: 65). Kitle iletişim araçları tüketimin yanında farklı özellikleri de bünyesinde taşımaktadır. Bu özelliklerin başında halkı bilgilendirmek vardır. Bilgi verme yönüyle kitle iletişimin eğitim yönü de olduğu söylenebilir (Aziz, 1981: 51-55).

Televizyon dizilerinde yansıtılan hayat gerçek değildir ancak belli bir kitle dizinin içinde yaşadığını düşünür ve kendini kaptırır. İzleyici hedef olarak seçtiği oyuncunun yerine kendisini koyar ve zihninde canlandırır. Bu da izleyicinin ekrandaki hayata özenti duyduğunu ve dizi ile arasında bağ oluşturduğunu göstermektedir. İzleyici, savaş ve öldürme görüntüleri karşısında tepki vermemekte başına böyle bir durum gelmesi halinde ne yapacağını düşünmektedir. Çünkü artık izleyici için dizi ve gerçek hayat arasında fark kalmamıştır. Dizilerde sıkça başvurulan kadın erkek ilişkileri ise Türk toplumunda artık normal görülmeye başlanmış ve kabul edilmiştir. Diziler Bu açıdan Türk toplum yapısında köklü değişikliklere sebep olmaktadır. Aynı zamanda diziler toplumu tembelleştirmektedir. Dizi izleyicisi dizinin başlama vaktinde olan işlerini ertelemektedir. Kitaptan uyarlanan diziyi izlemek ise kitap okumaktan daha cazip gelmektedir (Zavalsız, Soydaş Dağcı, 2019).

Televizyonda verilen karakter özellikleri genelde aynıdır. Erkeğe sert, şiddete eğilimli, güçlü ve ekonomik gelirin sahibi şeklinde özellikler yüklenirken; kadına sessiz ve pasif özellikler verilmiştir. Kadınlar çoğunlukla etkisiz ve erkeğe bağımlıdır. Bu tarz karakterler kendini dizi karakterleri yerine koyan bireyler için örnek teşkil etmekte ve toplumu bu yönde etkilemektedir.

Televizyondan en çok etkilenenler çocuklardır. Çocukların yetişkinliğe kadar rol model olarak kişiliklerinin oturduğu bilinmektedir. Diziler çocuklara taklit edilecek örnek karakterler vermektedir. Örneğin çocukların cinli perili dizileri izlemesi onların toplumsal gerçeklerden uzaklaşması anlamına gelmektedir. Sihirli Annem ve Selena gibi diziler çocukları televizyona bağlamak da ve dış dünya ile ilgisini kesmektedirler (Geçer, 2015). Bu tarz dizilere aşına olan çocuk sıkıntı içerisinde onu kurtarmaya gelecek iyilik perisini beklemektedir (Atak, 2007).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1975 VE 2008 YILLARINDA YAYINLANAN AŞK-I MEMNU DİZİSİNDE KADININ SUNUMU

1. ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

Kadın tüm dönemlerin en önemli toplumsal değişim ve toplumsal cinsiyet simgesidir. Bu toplumsal değişim ve toplumsal cinsiyet kitle iletişim araçlarında yeniden üretilmiş ve izleyiciye sunulmuştur. Aşk-ı Memnu dizisi gerek 1975 gerekse 2008 yayınlarıyla büyük izlenme oranlarına sahip olarak toplum için ne kadar yansıtıcı olduğunu göstermiştir. Dizinin halktan onay alması izleyicinin dizideki kadın karakterleri ne kadar özümlediğini ve bu modelleri ne kadar kabul ettiklerini yansıtmaktadır. Dizideki kadınların çalışmadan mülk sahibi olmaları, vakitlerini gezerek ve keyif yaparak geçiriyor olmaları kadınlık özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Dizideki Firdevs Hanım karakteri ekonomik zorluk çektiği dönemde çalışmak yerine varlıklı biri biriyle evlenmeyi ya da kızlarını evlendirmeyi tercih etmektedir. Dizi, gerçek hayatın yansıtması değil yalnız temsili olduğundan her bölümünde kadın karakterlerin olumsuz bir imgesine rastlayabilmekteyiz.

Söylem (discourse), hiçbir temeli olmayan anlatım biçimidir. Etimolojik olarak Latince discurrere ve discursus kelimelerinden meydana gelmektedir. Mecazi olarak bir konu hakkında uzunca konuşmak, irdelemek anlamını taşıırken, kullanılan dilin ve batılı bir felsefenin ürünü anlamına gelmektedir (Sözen, 1999). Bir başka ifadeyle karşılıklı konuşmak, tartışmak, hitapta bulunmak ve konu üzerinde durmaktır (Bal, 2016). Söylem, ağızdan çıkan ya da yazılan bir şeyin basitçe ifadesi değildir. İfadeye bir bakış açısı kazandırmaktır. Söylem, dili şekillendirmekte ve biçimlendirmektedir. Söylemde anlatılan konu bireysel değil toplumsal olarak tartışılır bu sebeple bireye göre değil topluma göre değerlendirme yapar.

Sözen'e göre (1999), söylem, dil ve insanla var olma mücadelesine girer. Ayrıca söylem sosyal, siyasi ve kültürel alanlarda da söz sahibidir. Metnin edebi olup olmamasıyla ilgilenmeksizin söylemin alanında olduğunu söyler ve tüm dil pratiklerine ait süreçleri kapsadığını iddia eder. Söylem kendi içerisinde birçok kuralı barındırmaktadır. Metin halindeki konular teorik yaklaşımları kapsarken, sözlü iletişimde ortaya çıkan karşılıklı konuşmaları anlam mübadelesi olarak ele alır.

Söylem fikrinin kurucusu Michel Foucault söylem için şunları söyler;

Söylem, tüm dünyayı şekillendirme gücüne sahip ancak sınırları belirlenebilen düşünce, dil ve yargılardan oluşan içinde farklı birçok hiyerarşik yapı ve güç bulunduran oluşumdur.

Söylemler her alanda aktif olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Tıp, din, feminizm, politika ve medya alanlarında söylemler vardır. Bu söylemler Foucaultcu söylem olarak adlandırılmaktadır. Söylem farklı şekillerde ifade edilmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bazıları şöyledir;

Wodak'a göre; bir olay karşısında kullanılan dil ve sosyal etkileşimdir.

Van Dijk'e göre; metinlerin oluşturduğu gruplardır. Metin yazılı olma zorunluluğu taşımadığı gibi söylem de sözlü olma zorunluluğu taşımamaktadır.

Barthes' e göre; metne yorumla karşılık verilmeli, metin yorumlanmalıdır. Metni ve sözü yorumlamak metne çoğulluk değeri verir ve metinden çoğulluk beklenir.

Metnin söylemi ise dinamik bir süreci belirtir. Metnin anlatıcısının fiziki hal ve hareketleri ve ifadeleri söylem değeri taşımaktadır. Metni yorumlamak ise gizleneni açıklamak değil, söylemi açıklamak anlamı taşımalıdır (Sözen, 1999).

Söylem analizi ise metin ve sözlerin detaylı incelenmesidir. Bu analiz probleme sonuç getirmek yerine irdeleyerek bakmayı sağlamaktadır (Akturan ve diğ. 2008: 25). Söylem analizi dilin nasıl kullanıldığına odaklanmaktadır. Ancak dil gerçeği temsil etmez ve ifade anlamı yoktur.

Söylem analizi bir eylemi, iletişim formunu ve yorumlamayı içerir. Eleştiri ve özeleştiriye kabul etmektedir. Analizde sözlü, yazılı ve konuşma metinleri kullanılabilir. Eleştiriler farklı boyutlarda ve çok çeşitlidir. Diğer yöntemlerdeki gibi analizi ve sonucu vardır. Söylem analizi üç farklı yolla ele alınır:

1 – Analizde dil kullanılmaktadır ve dilin kullanımı dilseldir. Dil eylemleri ve etkileşimi belirler.

2 – Dil açıklama ve anlamlandırma fonksiyonlarıyla kullanılır.

3 – Analizler pragmatiktir ve dil kullanımıyla ilgilenir.

Söylem analizinin amacı zaten olanı belli etmek değil, söylemin temelini inceleyip yapı ve fonksiyonları açıklamaktır (Akturan, 2008).

Söylem analizi üç evrede oluşmaktadır:

İlk evrede, analizler sosyoloji kaynaklıdır. 1940 yıllarında çalışmalara başlanmıştır. 1960larda Garfinkel ile etnometodolojik çalışmalar konuşma analizini, Goffman ile benliğin sunumunu ve metin incelemelerini yapmaktadır.

İkinci evre 1970li yılları kapsar. Bu yıllarda interdisipliner analizler hâkimdir ve retoriğin uzantısıdır.

Üçüncü evre 1980li yıllarda kullanılmıştır. Foucault'un teorileri kabul edilmektedir. 1990 itibariyle söylem analizi eleştirel sözlem analizine evrilmiştir yani reflektif analiz olmuştur. Eleştirel söylemin kökeni retoriktir. Dilsel gelişimler etkilemiştir.

Söylem analizi duygusal, bilişsel ve davranışsal üç farklı boyutta kodlanır (Nahl, 2007'den akt. Akturan, 2008).

Söylem analizi Disiplinlerarası bir analizdir. Farklı disiplinlerden faydalanmaktadır ve farklı konular incelenme konusunu belirlemektedir. Ayrıca yalnız metinlere değil tüm işaret ve geleneksel normlara odaklanmaktadır. Metnin alt metinlerini okuma gayesi taşımaktadır. Analiz edilen metnin tüm özellikleri dikkate alınmalıdır.

Söylem analizi anlambilimsel, sözdizinsel ve göstergebilim kavramlarıyla açıklanmaktadır.

Anlambilimsellik (semantik), söylemi kelime ve cümlelerin dilbilimsel olarak incelenmesidir.

Sözdizinsel (sentaks), sözcüklerin cümle içindeki ve metin içindeki yerine göre incelenmesidir. Kelimenin bulunduğu yer önem arz eder.

Göstergebilim (semyoloji), analizde görüntüden yararlanmaktır. Temel konusu anlamdır.

Foucault tarihe önem vermektedir ve söylem analizini üç tarihi dönemde inceler:

1 – Tarihte ortaya çıkan söylemsel pratiklerin ortaya çıkmasını hedefler. Arkeolojiktir.

2 – Modern iktidar ilişkilerini ve taşınan siyasi teknikleri varsayar. Sosyobilimseldir.

3 – Kişinin kendini yönetmesi ve teknolojiyle alakalıdır. Etik olarak bilinir. Kişinin kendiyle olan ilişkisidir.

Foucault söylem analizi yapmak için belli şartlar ortaya koymaktadır. Analiz nesneler ve ya özneler hakkında konuşulmaya değer şartlar taşınmalıdır. Belirtme şekli söylemsel ifadeyi öne çıkarmaktadır ve temelde bu nesnelerden bahsedilmelidir (Sözen, 1999: 134).

Eleştirel söylem analizi Marksizme, Frankfurt ekolüne yani Habermas’a ve postmodern yaklaşıma dayanmaktadır. Eleştirel söyleme göre söylem toplumu ve kültürü belirler, ideolojiktir, yorumlayıcıdır ve tarihseldir.

Bu çalışmada 1975 ve 2008 yıllarında çekilen Aşk-ı Memnu dizisi söylem analizi ile ele alınmıştır. Söylem analizi, analiz gerektiren konunun; dil çalışmaları, metin analizi, toplumsal ve eleştirel yönden tüm analiz halleridir. Analizde dil, forum, sosyallik yorumlanır. Eleştiri ve özeleştiri açık şekilde yapılır. Birçok boyutu ve fonksiyonu olan söylem analizi tarihsel ve eleştirel bir özellik taşır.

Bu çalışma Foucault'un eleştirel söylem analizine göre incelenmiştir. Çalışmada yapılan yorum ve incelemeler kişiden kişiye değişebileceğinden her incelemede farklı sonuçlar çıkabilir. Bu sebeple toplumsal cinsiyet ve toplumsal değişim ile ilgili yapılan yorumlar çalışma ile sınırlıdır.

Çalışmanın amacını Türkiye’de 33 yıl arayla ikinci kez aynı kitaptan uyarlanarak çekilen Aşk-ı Memnu dizisi üzerinden toplumsal değişim ve toplumsal cinsiyet konularının ne denli değişime uğradığını ve değişimin yönünü anlamak oluşturmaktadır. Her iki yıla da ait olan kadın karakterlerin topluma katılımlarının incelendiği ve yıllara göre değişen dil yapısı, aile kavramı, sosyallik, moda konuları hakkındaki değişimin incelenmesi de amaçlar arasındadır.

33 yıl arayla ikinci kez dizi olarak televizyonda olması, aynı konu ve içeriğe sahip olmalarına rağmen farklı iki dönemi farklı yönleriyle göstermeleri sebebiyle Aşk-ı Memnu dizisi önemli bir araştırma konusudur. 1975 yılında çekilen Aşk-ı Memnu dizisinin günümüze yansıtmadığı, aynı şekilde 2008 yılında çekilen Aşk-ı Memnu dizisinde kitabın yazıldığı dönemi ya da 1975 yılını yansıtmadığını görmekteyiz. Bu farklılık iki dönem arasındaki Türkiye’nin değişimini bize net olarak göstermektedir. Kitaptan uyarlanan ve iki farklı

dönemde çekilen bir dizi olması Aşk-ı Memnu dizisini diğer televizyon dizilerinden ayırmakta, kendisini incelenmesi için önemli saydırmaktadır.

Çalışmanın hipotezleri ise şöyledir:

1) Kitle iletişim araçları toplumsal cinsiyetin toplumdaki eşitsizliklerini yeniden üretmektedir.

2) 1975 ve 2008 yıllarında çekilen Aşk-ı Memnu dizisi kadın karakterleri toplumsal cinsiyet açısından birbirinden çok farklı iki dönemi temsil etmektedir.

3) Geleneksel kalıpları ile aldatan, ekonomik olarak bağımlı görüntüsü ile öne çıkan kadın, dizide de bu yönleriyle ele alınmış, yerleşik önyargıların yeniden üretimi söz konusudur.

Araştırmanın evrenini televizyonda yayınlanan diziler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 1975 yılında 33'er dakikalık 6 bölümden oluşan Aşk-ı Memnu dizisi ve 2008 yılında 2 sezon, ortalama 90 dakikalık 81 bölüm çekilen Aşk-ı Memnu dizisi oluşturmaktadır. Çalışma dizinin ana kadın karakterleriyle sınırlı tutulmuştur. Seçilen kadın karakterler toplumsal değişim ve toplumsal cinsiyet hakkında bilgi verebilecek niteliktedir.

Çalışmanın bu bölümünde 1975 yılında 6 bölüm, 2008 yılında 79 bölüm yayınlanan Aşk-ı Memnu dizisinin toplumsal değişim ve toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Varsayım (sayılı) deneyile kanıtlanmamış olmasına rağmen olabileceği düşünülen ya da var olduğu kabul edilen ve kullanılan ilkedir (Püsküllüoğlu, 1971: 306). Araştırma varsayımlarımız şöyledir;

1) Aşk-ı Memnu dizisi her iki dönemde de büyük izlenme oranlarına sahiptir.

2) Dizide yaptığı hatalarla kötü bilinen kadın olmasına rağmen Bihter karakterinin büyük hayran kitlesi vardır.

3) 1975 yılına ait olan dizi romanın tam uyarlamasıyken; 2008 yılına ait olan dizi, romanın kurgusundan oldukça farklıdır.

4) 2008 yılında çekilen dizide 1975 yılında olduğu gibi toplumsal cinsiyet rollerinde büyük değişimler yaşanmasına rağmen ataerkillik, namus ve şiddet konuları korunmaktadır.

2. AŞK-I MEMNU DİZİSİNİN İNCELENMESİ

2.1. 1975 Yılında Yayınlanan Aşk-ı Memnu Dizisinin Özeti

Eğlenceye düşkün, çapkın ve güzellik düşkünü Firdevs hanım, kızları Peyker ve Bihter ile boğazda sandal turu sırasında zengin işadamı Adnan Bey ile karşılaşır. Firdevs Hanım için Adnan Bey tam istediği gibi bir eş adayıdır. Adnan beyin zengin ve hatırlı oluşu Firdevs hanımı etkiler. Ancak Adnan Bey için durum öyle değildir. Adnan Bey Firdevs Hanım'ın küçük kızı Bihter'i beğenir. Firdevs Hanım'ın damadı Nihat Bey'e açılan Adnan Bey Bihter'le izdivaç hayalleri kurar. Nihat Bey Firdevs hanıma izdivaç teklifinden bahsettiğin de kendisine Talip olduğunu zannedip hüsrana uğrar. Ancak Adnan Bey'in kızı ile olan evliliğinden de karlı çıkabileceğini düşünür ve lüks bir hayat yaşamak için kızının izdivacına onay verir.

Adnan Bey'in bir oğlu ve kızı vardır. 13 yaşındaki Nihal kardeşinin doğumu sırasında ölen annesinin ölüm acısını henüz atamamıştır. Adnan Bey Bihter'le evlenmek istediğini kızı Nihal ile paylaşır. Nihal, Bihter'in annesinin yerini alacağından tedirgin olmaktadır. Aynı zamanda babasıyla olan yakın ilişkisinin zarar göreceğini düşünür. Ancak babasına karşı olan sevgisi ağır basar üzülmemesi için bu izdivacı kabul eder.

Adnan Bey ve Bihter evlenirler. Bihter'in sevecen tavırları ve yakınlığı başta Nihal'i etkiler ve Bihter'le anlaşabileceklerini düşünür. Ancak işler bu şekilde devam etmez. Zaman geçtikçe Bihter ve Nihal'in arası açılır, birbirlerinden nefret etmeye başlarlar. Nihal'in babasını kıskanmasına ve yaş farkına rağmen Bihter ve Adnan mutluluklarına devam etmektedirler. Bir süre sonra Bihter evliliklerinde düşündüğü gibi bir aşk ve tutku bulamayınca Adnan beyden uzaklaşır.

Adnan Bey'in konağında bir de yakışıklı çapkın Behlül yaşamaktaydı. Behlül İstanbul'a okumak için gelmiş, 25 yaşlarında, modern görünümlü delikanlıydı. Behlül görür görmez Firdevs hanımın evli olan kızı Peyker'e yakınlık duymuş ancak karşılık alamamıştır.

Bihter ve Behlül aynı çatı altında yaşarlar ve Adnan'ın iş seyahatine gittiği bir dönem birbirlerine yaklaşmaya başlarlar. Bihter bir bahane ile Behlül 'ün odasına girer. Loş odada Bihter ve Behlül arasında yakınlaşma olur ancak Bihter durumdan rahatsızlık duyup odadan çıkmaya kalkışır ama çıkmaz. Behlül Bihter'e ilanı aşk eder fakat Bihter Behlül 'ün ne kadar çapkın olduğunu bilmektedir. Buna rağmen bu aşk ilanına inanmak ister ve sorgulamaya başlar. O geceyi birlikte geçiren Behlül ve Bihter'in yasak aşkı başlamış olur.

Behlül ve Bihter'in arasında bir yakınlık olduğunu fark eden Firdevs Hanım, Adnan Bey'in sağladığı lüks hayatı kaybetme endişesi ile kızını Behlül'den uzaklaştırmaya çalışır. Bihter'i Behlül 'den, Behlül'ü Bihter'den uzak tutmak amacıyla Behlül 'ün aklına Nihal'le izdivacı sokmaya çalışır. Her fırsatta birbirlerine ne kadar yakıştıklarını ima ederek konuyu herkese açar. Nihal'in büyüüp yetişkin ve güzel bir genç kız olması Behlül 'ün de aklının kaymasına sebep olur. Şaka mahiyetinde ilerleyen bu izdivaç konusu zamanla ciddi bir konu haline gelmiştir. Artık Nihal de evliliğe olumlu bakmaktadır.

Bihter ve Behlül 'ün aralarındaki ilişkiye evin hizmetçilerin den olan Beşir şahit olmuştur. Beşir olan biteni bilmekte ancak kimseye anlatmamaktadır. Nihal de Behlül 'ün cebinden düşen Bihter'e yazılmış notu bulunca şüphelenmeye başlar. Bu sırada Bihter, Behlül 'ün evliliğine mani olması için annesi Firdevs Hanım'dan yardım ister. Fakat Behlül ve Nihal'in evlenmesinin, varlıklı hayatını sürdürmesine devam etmesi anlamına geldiğinden Bihter'e yardım etmez. Bihter ne yapacağını şaşırmış vaziyette son çare olarak olan biten ne varsa Adnan Bey'e itiraf etmek için hazırlanır.

Behlül Bihter'in evliliğe engel olmak için bir şeyler yapacağını düşünüp tedirgin olur ve Bihter ile konuşmak onu vazgeçirmek ister. Konuşulanları duyup her şeyi öğrenen Nihal bayılır. Adnan Bey'in kızı Nihal'i alıp yatağına yatırdığı sırada odaya giren Beşir Adnan Bey'e her şeyi anlatır. Her şeyin ortaya çıkıp, bittiğini anlayan Bihter, odaya girip kapısını kilitleyip göğsünden kendini silahla vurarak intihar eder.

2.2. 2008 Yılında Yayınlanan Aşk-ı Memnu Dizisinin Özeti

Dizi, hobi olarak tahta oymacılığı yapan Adnan Bey'in kızının yüzünü tahtaya oyduğu sahne ile başlar. Adnan Bey'in yeğeni olan Behlül Fransa'dan İstanbul'a amcasının yalısına dönmektedir. Aynı gün Behlül 'ün eski sevgilisi olan Peyker 'in düğün hazırlıkları vardır. Peyker, kocasına aldatırken yakalandığı için kalp krizi geçirip ölmesine sebep olan kadının iki kızından biridir. Peyker Behlül'le ayrıldıktan kısa süre sonra Hilmi Önal'ın oğlu Nihat'la evlenmek üzeredir. Çapkınlığı ile tanınan Firdevs Hanım kızı Peyker 'in Nihat'la evleniyor olmasına oldukça sevinmiştir. Nihat'ın zengin bir aileye mensup olması Firdevs hanımı heyecanlandırır. Peyker 'in düğün davetine Adnan Bey'in de geleceğini bilen Firdevs Hanım fazladan kendisine dikkat eder. Çünkü amacı Adnan Bey ile evlenip servetinden yararlanmaktır. Ancak Adnan Bey Firdevs Hanımdan değil diğer kızı Bihter'den etkilenmiştir. Bihter annesinin tavırlarından rahatsız olan, yaptığı yanlışları eleştirip onun gibi olmamak için kendine sınırlar

izen bir karakteri yansıtmaktadır. Babasının lmnn üstünden çok vakit geçmediği halde düzenlenen partiye de sinirlidir. Adnan Bey ve Bihter düğün organizasyonu vesilesiyle tanışmışlardır. Bihter, annesinin Adnan Bey'e olan ilgisini fark edince de Adnan Bey'e yakın davranmaya başlar. Amacı annesinin sinirlenmesini sağlamak ve isteklerinin önünü kesmektir.

Firdevs Hanım dizi boyunca lükse olan düşkünlüğü ile tanınır. Genç yaşta evlenip iki ocuk sahibi olmuş ancak beklediği zenginliği kocası sağlayamamıştır. Bu yüzden kocasını aldatmış ve ölümüne neden olmuştur. Ancak bu durumdan hiç pişmanlık yaşamak aksine özgürleştiğini düşünüp zengin işadama arayışına girer. Borçları ve alacaklıları giderek artan Firdevs Hanım Kendisi evlenemese bile kızı Bihter'in Adnan'la evlenmesine başta karşı ıkrsa da izin vermek zorunda kalır. Çünkü sırtını dayayabileceği zengin damat bir şekilde iini rahatlatmaktadır.

Adnan Bihter'le evlenme isteğini çocuklarının eğitmeni ve dadısı olan Deniz Hanım (Matmazel) vasıtasıyla kızı ve oğluna iletir. Matmazel Adnan Bey'e açıktır Ancak bunu hep içinde yaşar. Bihter'le evlenmek istediğini duyduğunda yıkılır, işten ayrılmak ister ama çocukları bırakamaz. Adnan Bey'in büyük kız Nihal bu evlilik kararını duyunca ağlama krizine girer. Babasını çok kıskanan Nihal, kk yaşta annesini kaybettiğinden babasını da kaybedeceğini düşünür. Ancak yine de babasının üzülmesini istemediğinden evliliğe onay verdiğini söyler. Diğer yandan Nihat'tan evlilik sözleşmesi karşılığında para alan Firdevs Hanım paraları bitirmiş ve maddi gelir kapısı olarak Bihter'i görmeye başlamıştır.

Bihter ve Adnan Bey evlenmişlerdir. Nihal Bihter'e mesafeli davranırken kk kardeşi Bülent Bihter'i annesi olarak görmeye başlamıştır. Bihter yalıya yerleşip ilk günden evin hanımı olduğunu herkese göstermiştir. Özellikle Behlül' görmek istemediğini Adnan Bey'e söylemiştir. Behlül'n geçmişte kız kardeşi Peyker'e yaşattığı acıları unutamamıştır ve ondan nefret eder. Aralarında birkaç tartışma çıkar ama zamanla bu nefret son bulur. Firdevs Hanım tüm servetini kaybetmiştir ve alkol alır. Alkol sonucu kaza yapan Firdevs hanımı kalacak yeri de olmadığı için Bihter yalıya alır. Bu durumdan hiç memnun olmasa da annesi ile aynı çatı altında yeniden buluşmuştur.

Samimi olması ve ilgisi sebebiyle Behlül yavaş yavaş Bihter'den etkilenmeye başlar. Bihter de Behlül'e karşılık vermiştir ve aralarında yasak bir aşk başlamıştır. Mutfak alışanları ve Firdevs Hanım arasında çıkan gerginlik yalıya yayılır. Bu sırada hamile olduğunu ğrenen Bihter bebeği aldırır. Bebeğin aldırılması Adnan Bey ve Bihter'in arasının açılmasına sebep

olur. Firdevs Hanım Behlül ve Bihter'in arasındaki yakınlaşmayı fark eder ve kızını uyarır. Çünkü bu olayın duyulması yalıdan beş kuruşsuz atılmalarına sebep olacaktır. Lüks yaşamı kaybetmemek için kızını Behlül 'den uzak tutmanın yollarını arar. Aklına Adnan Bey'in kızı Nihal'le Behlül 'ün bir ilişki yaşayabileceği fikri gelir ve yavaş yavaş bu fikri hayata geçirmeye başlar.

Firdevs Hanım her fırsatta Nihal ve Behlül'ün ne kadar birbirlerine yakıştıklarını dile getirir. Nihal bu durumdan memnun kalmıştır ve Firdevs Hanım'a yakın olmaya başlar. Ancak Behlül o sıralar sürekli Bihter'i düşünmektedir. Amcasına karşı ihanet içinde olduğunun farkında olan Behlül bu yasak ilişkiden uzaklaşabilmek için kız arkadaşı Elif'le nişanlanır. Bu nişan Nihal'i oldukça üzmüştür. Behlül ise bir yandan Bihter'den uzak durmaya çalışmakta diğer yandan yakın olmak istemektedir. Nişan uzun sürmez Elif Behlül 'den ayrılır. Ayrılıkla yeniden ümitlenme ye başlayan Nihal, Behlül 'ün de ona karşı bir şeyler hissettiğini düşünür. Firdevs Hanım'ın da yönlendirmesi ile Behlül de zamanla Nihal'e yakınlık duyar. Yakınlaşma Firdevs hanımı mutlu etse de Bihter durumdan rahatsız olduğunu belli eder. Adnan Bey ile sürekli tartışmaya başlamıştır ve onu Behlül'le arasındaki engel olarak görüyordur. Bir gün ayrılmak istediğini Adnan Bey'e söyler. Ayrılıp Behlül'le kaçmak niyetindedirler. Her şey hazırdı ancak Behlül son anda kaçmaktan vazgeçer ve yapamayacağını söyler. Bu durum karşısında üzülen Bihter Adnan Bey'den özür dileyerek yeniden yalıya döner.

Behlül artık Nihal'e karşı daha samimi hisler beslemeye başlamıştır. Ancak Behlül ve Bihter arasındaki ilişkiden şoför Beşir ve Matmazel haberdardır. Bu yüzden Nihal'i Behlül 'den uzak tutmak isterler. Nihal ise Behlül'le arasına girecek herkese ters davranmaya başlar, Matmazel ve Beşir'e cephe alır. Beşir Nihal'i Behlül 'den kurtarmak için Behlül ve Bihter arasındaki ilişkiyi Adnan Bey'e anlatmak ister. Böylece onlar hayatlarından çıkacak ve Nihal Behlül 'den ayrılacaktır. Ama istediği gibi olmaz. Adnan Bey'in Bihter'e olan aşkını gören Beşir anlatmaktan vazgeçer. Bihter'in giderek kendinden uzaklaştığını düşünen Adnan Bey bir gece Bihter'e tecavüz eder. Bihter evi terk edip boşanmaya karar verir. Çok sarhoş olmuştur ve o halde araba kullanır. Adnan ile konuşmaya giderken kaza geçirir. Adnan kazaya sebep olanın kendisi olduğunu düşünüp üzülür. Behlül de aynı şekilde kazaya sebep olduğu için kendini suçlamaktadır. Kazadan sonra yeniden yalıya dönen Bihter salonda Behlül ile karşılaşır. Behlül Bihter'e ne kadar âşık olduğunu söylemektedir ama o sırada gelen Adnan Bey bunu duyar. Bihter durumu kurtarmak için Behlül 'ün Nihal'i sevdiğini söyler. Nihal ve Behlül arasındaki ilişki giderek yayılmış ve ciddiyet kazanmıştır. Olan Bitene dayanamayan Beşir işi bırakıp

yalıyı terk eder. Şaka ile başlayan Behlül-Nihal ilişkisi gerçek olmuştur. Bihter'in ayrılmaları için uğraşması Behlül'ü daha da Nihal'e yakınlaştırmıştır.

Beşir, çalışmaya başladığı gemide hastalanır ve yalıya geri döner. Behlül Nihal'e evlenme teklifi eder ve hızlıca nişanlanmaya karar verirler. Behlül ve Bihter arasındaki gerilim giderek artmaktadır. Bu yüzden Behlül bir an önce Nihal'le evlenmek ister. İyice çıkmaza giren Bihter herkesle sorun yaşamaktadır ve sinirlerine hâkim olamaz. Tüm bunların üzerine Nihat'ın babası taş eve tuzak hazırlar. Behlül ve Bihter'in birlikte olduğunu söyleyip Adnan Bey'i taş eve yollar. Bihter'e ait eşyaları gören Adnan Bey Bihter'le kavga ederler ve Bihter yeniden evi terk eder. Bu sırada Bihter yeniden hamiledir ve Behlül 'ün çocuğunu taşımaktadır. Otel odasına yerleşen Bihter Behlül'e hamile olduğunu söyler ama Behlül inanmaz bunun bir oyun olduğunu düşünür. Bihter'i en nefret ettiği kişiye yani annesine benzetir. Bu benzetme Bihter'i adeta delirtir, Behlül ve Nihal'in evleneceğini duyar ve yalıya yeniden döner. Düğünün gerçekleşmemesi için elinden geleni yapar. Behlül 'ün peşini bırakmaz. Behlül ise artık gerçekten Nihal'le olmak istemektedir. Durumun daha da dayanılmaz olması Bihter'i annesinden yardım istemek zorunda bırakır. Bihter annesinden bu işi nasıl yaptıysa öyle bozmasını yoksa her şeyi Adnan Bey'e itiraf edeceğini söyler. Firdevs Hanım her şeyi bozacağını söz verir. Bihter yaşadığı olayların stresiyle sürekli insanlarla tartışmaya başlar kendine hâkim olamaz. Bülent bile Bihter'den uzaklaşmaya başlar. Nihat ta babasına inanmaya başlayıp Adnan Bey'in yanından ayrılır. Peyker ile yurtdışında yaşamaya karar verir. Beşir'in hastalığı ise giderek ağırlaşmıştır. Beşir'i Nihal'i sevdiğini ikna eden Behlül Bihter'le görüntülerinin olduğu CD nin yerini öğrenir. Diğer yandan Matmazel hala bu evliliği onaylanmamaktadır. Bu yüzden Nihal tarafından istenmeyen ilan edilir.

Düğüne bir gün kala Bihter hala Behlül'le bir gelecek hayal ettiğini söyleyip kaçmak için uçak bileti ayarlar. Son kez veda etmek için koruya gelir ve Bihter'e "bitti" der. Behlül tüm bu çırpınışların inat için olduğunu düşünür. Bihter'e karşı şüpheleri artan Adnan Bey Bihter'e ayrılmak istediğini söyler. Bihter sevinçle Behlül'ü arayıp boşanacaklarını haber verir ama Behlül artık hayatında Nihal'in olduğunu ve onunla evlenmek istediğini söyler.

Düğün sabahı Bihter kötü bir gün olacağı konusunda annesini uyarır. Firdevs Hanım yalıdan kaçmak için valizlerini toplar. Matmazel son çare Adnan Bey'e her şeyi anlatmak ister. Onu bulup Bihter ve Behlül 'ün bir ilişkisi olduğunu bunu da Beşir'in bildiğini söyler. Firdevs Hanım ise Bihter'den tedirgin olup Behlül'ü arar ve hemen gelmesi gerektiğini, Bihter'in her şeyi itiraf edeceğini söyler. Behlül hızla yalıya gelirken Nihal de itiraf edilecek şeyi merak edip

yalıya koşar. Behlül yolda Bihter'i arayıp yapmaması gerektiğini söyler. Bu itirafın hayatını mahvetmesini istemez. Ancak her şey için artık çok geçtir. Adnan Bey her şeyi Beşir'den öğrenir. Bihter çalışma odasından aldığı silahla odada Behlül'ü bekler. Adnan Bey'in de odaya koşarak girmesi ile Bihter kendini kalbinden vurur.

2.3. 1975 Yılına Ait Aşk-ı Memnu Dizisinin Yapısal Özellikleri

19 Nisan 1975- 24 Mayıs 1975 yılları arasında 33'er dakikalık toplam 6 bölümden oluşmaktadır. Reşat Nuri Güntekin'in aynı adlı eserinden uyarlanan dizinin senaryosu Halit Refiğ tarafından yazılmış, yine Halit Refiğ tarafından yönetmenliği yapılmıştır. Tamamen kitaba bağlı çekilen dizinin yapım şirketi ise TRT'dir. Başrollerini Salih Güney, Müjde Ar, Neriman Köksal ve Şükran Güngör'ün paylaştığı dizi ilk televizyon uyarlaması olarak TRT'de yayınlanmıştır.

2.4. 2008 Yılına Ait Aşk-ı Memnu Dizisinin Yapısal Özellikleri

4 Eylül 2008- 24 Haziran 2010 tarihleri arasında Kanal D'de yayınlanan Aşk-ı Memnu dizisi 2 sezon halinde 79 bölüm çekilmiştir. Başrollerini Beren Saat, Kıvanç Tatlıtuğ ve Selçuk Yöntem 'in paylaştığı dizinin senaryosu Ece Yörenç ve Melek Gençoğlu tarafından yazılmış, Hilal Saral tarafından da yönetmenliği yapılmıştır. Dizinin yapımını Ay Yapım üstlenmiştir. Her bölümü ortalama 90 dakikadan oluşan dizi İstanbul/Sarıyer'de Rahmi Koç'a ait yalıda çekilmiştir. İlk sezonu 38 bölümden, ikinci sezonu 41 bölümden oluşmaktadır. Final bölümü "Veda" adıyla yayınlanmış, Türk dizi tarihinin en yüksek izlenme oranına sahip dizi finali olmuştur. 2008 versiyonu Türkiye'den sonra 32 ülkede daha yayınlanmıştır.

2.5. 1975 Yılı Aşk-ı Memnu Dizisinin Toplumsal Değişim ve Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi

1975 yılında yayınlanan aşk-ı memnu dizisindeki kadınlar Osmanlı Dönemi'ndeki kadınları temsil etmektedir. Karakterler kadının toplumdaki yerini, yaşam biçimlerine örneklemektedir. TRT'de yayınlanan dizi 33 dakikalık 6 bölümden oluşmaktadır. İlk uyarlama olan bu dizide karakterlerin giyim tarzları ve seçimleri, batılı yaşamı kabul edilişleri, işleri ev ve sosyal hayatları açısından romanı tamamıyla yansıtmaktadır. Dizinin yönetmenliğini yapan Halit Refiğ kadını yalnızca kocasını aldatan biri gibi göstermenin ötesine götürmüş, kadının içinde yaşanan dönemi net olarak yansıtmayı da sağlamıştır. Dizide sadece aile olayları değil toplum sorunlarına da yer verilmektedir. Halit Refiğ birebir yaptığı uyarlamaya değişen ve

dönüşen toplumun modernleşmesini de yansıtmıştır. Dizi Batılılaşan bir aile örnekleri üzerinden izleyiciye toplumu göstermektedir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde kaleme alınan roman, devletin çöküşü ile halkın psikolojik boyutlarını harmanlayıp gerçekçi bir dille yazılmıştır. Aynı zamanda uyarlanan ilk Türk dizisi olma özelliğini taşımaktadır. Dizide kızını kıskanan ve evliliği sırasında yaşadığı yasak aşkla tanınan Firdevs hanımı ve annesine benzememek için çaba sarf eden kızı Bihter anlatılmaktadır. Bihter'in annesine inat kendinden yaşça büyük bir adamla evlenmesi olayların başlamasını sağlar. Bihter kendisinden hoşlanmayan üvey kızıyla sorun yaşarken bir yandan da annesinin kıskançlıkları ile uğraşır. Tüm bu karmaşaların içinde kocasının yeğenine âşık olan Bihter, kendinden de nefret ederek annesinin izinden gitmeye başlar. Ancak birden içine düştüğü bu çaresizlik Bihter'i büyük trajedilere sürükler.

Dizi, yayınlandığı dönemin izleyicisi tarafından büyük ilgiyle takip edilmiştir. Uyarlama romanın yazıldığı dönemin yansıması açısından 2008 versiyonundan farklıdır. Yapılan sandal gezileri, çarşafa girme sahneleri, gaz lambası ile aydınlatma gibi eylemler dizinin çekildiği döneme değil romanın yazıldığı döneme aittir. Bununla birlikte dizi romandan cümle cümle uyarlama yapılarak çekilmiştir. Ek olarak da yaşanan dönemi siyasetine atıf yapılmıştır.

Dizinin tamamına yakını yalıda geçmektedir. Konu edinilen aile üyelerinin sosyal yaşamları oldukça azdır. Bu haliyle içedönük aile yapısını anlatmaktadır.

1975 yılında edebi eserlerin tanıtımı amacıyla çekilen dizi ticari kaygı taşımamaktadır. Herhangi bir gelir beklentisi olmayan diziye oyuncular romana uygunluğu açısından dikkate alınıp seçilmiştir. Dizide dini değerlere yer verilmektedir. Pikniğe gidildiğinde ezan okunması, minare görüntüsünün ekrana verilmesi dönemin dini anlayışını temsil etmektedir. Ezanı duyan çalışanların namaz kılması dinine bağlı olduklarını gösterirken, sınıfça daha üstün yalı sahiplerinin eğlenmeye devam etmeleri dikkat çekmektedir. Ayrıca kadının eğitim ve çalışma hayatına yer verilmemektedir. Romanda ve 2008 yapımı dizide Matmazel çocukların dil ve müzik eğitiminden sorumlu eğitmen kimliğinde iken 1975 yapımı dizide dadı-bakıcı rolündedir. Türk olmayan kadın, çalışan kadın profilini taşımakta ancak yine de eğitim verebilecek kadar değer atfedilmemektedir.

Dizinin son sahnesi incelendiğinde ise Bihter'in reddedilmeyi hazmedemeyip, karşılıksız aşkına devam etmek istemediğinden intihar ettiği görülmektedir. Ancak romanda

toplumsal baskı yaşamaktan korktuğu için intiharı seçtiği yönünde ihtimaller vardır. Bu da dizinin yansıtıldığı dönemin aslında yaşanan dönemle karmaşa içinde olduğunu göstermektedir. Osmanlı dönemini anlatan 1975 çekimi dizi içinde yaşanan yani Cumhuriyet dönemini yansıtmaktadır. Cumhuriyet ile toplumsal baskılardan bir nebze uzaklaşan kadın profili dizinin kadın karakterlerine yansıtılmıştır.

2.6. 2008 Yılı Aşk-ı Memnu Dizisinin Toplumsal Değişim ve Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi

Diziler toplumun kadınları hakkında sosyolojik, psikolojik ve fizyolojik anlamda fikir verirler. İzleyici ise diziden kendine yakın gördüğü karakteri kendi ile özdeşirir ve örnek alır. Medya, kişinin tutum ve algılarını değiştirebilir, toplumsal rolleri pekiştirebilir. Diziler çoğunlukla kadın izleyiciler tarafından takip edildiğinden oyuncular da çoğunlukla izleyicinin örnek alabileceği kadınlardan oluşmaktadır. Aşk-ı memnu dizisinde de bu şekilde olmuştur. Bu bölüm 2008 yılında yayına başlayan aşk-ı memnu dizisinin dönemsel değişiklikleri ve kadının temsil edildiği hakkında bilgi vermek amaçlıdır.

2008 yılından itibaren yayınlanan ve 79 bölüm süren aşk-ı memnu dizisi döneminin modern yaşayış tarzını yansıtan bir dizidir. Dizide tüketim desteklenmekte, ekonomik güç evin erkeğinin elinde gösterilmektedir. Toplum tarafından yanlış olarak bilinen birçok öge dizide normalleştirilmiş, yanlış atfeden her izleyicinin evine bir şekilde girmeyi başarmıştır. Ekonomik olarak iyi olmak, imaj sahibi ve tanınan ünlü biri olmak çekici yönlerden sayılmıştır. Prestij, topluma ait olmak, kimlik ve sınıf atlamak kadınların erkekte aradığı özellikler arasındadır. İzleyici aşk-ı memnu dizisinde kendinde olmayan ama olmasını istediği şeyleri izlemiştir. İzleyicinin bu beklentisi Bihter ayakkabısı, Bihter yüzüğü, Bihter kolyesi gibi ürünlerin piyasaya çıkmasını sağlamıştır. Dizide, toplum tarafından yanlış kabul edilen davranışların vücut bulmuş hali olan Bihter, tarzı, inatçılığı ve hırsıyla toplum tarafından kabulde edilmektedir. Gerçek hayatta toplum tarafından dışlanmasına sebep olacak hareketleri, Bihter'in televizyonda yeniden üretimi ile sevilmesine neden olmuştur. İzleyici yapılanların yanlış olduğunu bile bile Bihter'i sevmiştir.

2008 versiyonu 1975'te TRT'de yayınlanan versiyona göre oldukça uzun ve oyuncu kadrosu daha geniştir. İstanbul'da çekilen dizide sosyetik mekânlar, moda, hırs, çıkar ilişkileri öne çıkmıştır. Karakterlerin giyimi, meslekleri, konuşma tarzları günümüze göre ayarlanmıştır. Adnan Bey'in holding sahibi olması, önemli işadamları arasında sayılıp sık sık yurt dışı

seyahatleri yapması onu talep edilen biri haline getirmiştir. Her iki versiyonda da Adnan Bey konumu itibariyle evlenilecek erkek rolündedir. Ayrıca evine sadık, çocukları ile ilgili, hoşgörü sahibi ve cana yakın oluşuyla da izleyiciye ideal erkeği göstermektedir. Kadın karakterlerde ise Matmazel dışında kimse meslek sahibi değildir. Mesleğini yapan kendi ayakları üzerinde duran Matmazel ise hiçbir zaman Adnan'ın dikkatini çekmemiştir.

Behlül 'ün düğün gününde eski sevgilisi Peyker'e çiçek yollaması da oldukça cüretkârdır. Bu davranışla Behlül Peyker'e kendince kendini ve eski günlerini hatırlatmış, evlendiği adamın hayatındaki tek erkek olmadığını, bu sebeple de masum bir evlilik yapılmadığını göstermeye çalışmıştır. Behlül 1975 versiyonunda Peyker'e evliyken yaklaştırmaya çalışmıştır. Ancak 2008 de Peyker ile evlenmeden önce bir ilişkileri olduğu gösterilir. Yani buradan anlaşıldığı gibi erkek karakter günümüz versiyonunda daha masumane gösterilerek ekranlara yansıtılmıştır.

Toplumsal değişimin etkileri en çok Nihal karakterinde belirgindir. Dizi başlarında lise öğrencisi genç bir kız olan Nihal'in çocuksu giyinişi ve tavırları çevresindekiler tarafından normal görülmemeye başlamıştır. Herkesin hemfikir oluşu Nihal'i tarz değişikliğine itmiştir. Lise mezuniyeti ile birlikte kadınlık hatlarını ortaya çıkaran daha vücudu belli eden kıyafetler tercih etmiş, makyaj ve topuklu ayakkabıyla yetişkin imajı vermiştir.

Dizideki kadınlar erkeklerin iktidarındadır. Kadınlar evin içini düzenler çoğunlukla evde vakit geçirirler. Adnan Bey de evi kadınların kontrolüne bırakmıştır. Olabildiğince az müdahale eder. Kadınlar evin temizliğinden, yemek seçiminden ve dekorasyonundan sorumludur. Varlıklı bir ailenin evi konu edildiğinden evin hanımı Bihter, tercihlerini hizmetindekilere bildirir. Evin erkeği Adnan Bey parayı temin etmekte Bihter harcamaktadır.

Dizinin izlenmesi reklam gelirini de arttırmıştır. Birçok marka dizi ile anlaşma yapmış ürünlerini diziye yerleştirmiştir. Kullanılan ürün yelpazesi zamanla gelişmiş, yalının koltuklarından perdelerine, Adnan Bey'in ve Behlül 'ün arabasına kadar uzanmıştır. İzleyiciler ürünlere sahip olarak o zengin havayı yaşadıklarını düşünmektedir.

2008 yılında yayınlanmaya başlayan dizide kullanılan dil İstanbul Türkçesidir. Yabancı kelimelere yer verilmez, döneme ait herkes rahatça anlayabilir. Kıyafetler günümüze uygun moderndir. Genellikle sadece yalıda televizyon izlerken bile şık gösterişli kıyafetler tercih edilmektedir. Ulaşım lüks arabalarda, uçak ve tekne ile sağlanmaktadır. Teknolojik tüm imkânlardan yararlanılmaktadır. Yalının çalışanları da sahipleri de cep telefonuna sahiptir.

İletişim modern teknoloji ürünleri ile sağlanır. Sık sık parti ve davet olur. Bu parti ve davetlerde kadınlar pahalı kıyafetleri ve takıları ile adından söz ettirmektedir.

Bu versiyonda 1975 yılında çekilen bölümlere göre birçok farklılık söz konusudur. Kadın karakterlerin günümüz şartlarına uygun olması da farklılığı netleştirmektedir. Kadınlar kendilerine çok dikkat etmekte, sağlıklı beslenmekte, dış görünüşlerine önem vermektedirler. Beklentileri hep mükemmel olmak olan kadınlar hizmet konusunda yardım almaktadırlar. Ekonomik dayanakları olmamasına rağmen erkekten bağımsız hareket eden serbest insanlardır. Erkek toplumsal olarak atfedilen görevini yapmakta yani evine ekonomik desteği sağlamakta ancak kadın evin hizmetçisi ve çocuk bakıcısı olarak gösterilmemektedir. Yalıda çocuklarla ilgilenen bir yardımcı, temizlikle ve yemekle ilgilenen birçok yardımcı bulunmaktadır.

Dizinin genel akışına bakıldığında kadının eylemleri, kendisi için alışverişe çıkması, spor salonunda vakit geçirmesi, kafe ve restoranlarda toplanmak ve entrikalarla uğraşmak denilebilir. Kadınlar soyadlarıyla, kocalarının adlarıyla içinde bulunmak istedikleri cemiyetlere girmektedirler. Kocalarının konumu ve soyadı kadına belirli bir sınıfın üstünlüğünü sağlamaktadır. Bir yandan geleneksel kadın görevlerini yerine getirmeyerek güçlü, itaat etmeyen kadın profili çizmekte diğer yandan bir zümreye ait olmak adına erkeğe muhtaç olduğu görülmektedir. Dizinin çalışan kadınları Adnan Bey'in ablası Ahsen Hanım ve çocuklarının bakıcısı Matmazel'dir. Ahsen Hanım Adnan Bey'in şirketinde Adnan Bey'e bağlı çalışmaktadır. Matmazel ise Adnan Bey'in çocuklarına bakmakta onlara piyano ve Fransızca dersi vermektedir. Dolayısıyla patronu Adnan Bey'dir. Diğer kadınlar çalışmamaktadır. Hizmetçi kadrosunda olan kadınlar ise baş kâhya Süleyman efendiye bağlı çalışmaktadırlar. Buradan da anlaşıldığı gibi dizide erkek egemenliği söz konusudur.

Dizinin çekildiği yalıda kapitalizmde söz konusudur. Ev sahipleri bitki çayları, sıkma meyve suları, taze meyve sebzeler tüketip, fit olmak adına spor yapmakta sık sık yürüyüşe çıkmaktadırlar. İyi görünmek, dinç olmak maddi olarak iyi olduklarının göstergesi haline gelmiştir. Çalışan kadro ise bunun tam tersini gösterir. Bol hamur işi tüketen, kilosu normal sınırların üzerinde sağlık problemleri olan kişilerden oluşmaktadırlar.

Bihter dizide kadının toplum gözünde nasıl görüldüğünü net şekilde ifade eder. Sıkı ve düzgün vücudunu belli eden dar kıyafetler tercih eder. Dekolteden kaçınmaz ve göz teması kurar. Sık sık ayna karşısında makyaj yaparken ya da makyajını silerken görülür. Kıyafetlerini giyip uzun uzun kendini inceler. Bihter'in karakteri kadını net şekilde izleyiciye sunar. Kadın

vücudu ile kendini gösterirken davranışlarıyla da toplumsal bir sorun olarak kendini gösterir. Kadının güzelliğe olan düşkünlüğü kendisi için gibi görünse de aslında toplum içindir.

Ece Yörenç ve Melek Gençoğlu tarafından senaryosu yazılan dizinin uyarlandığı romanda, soyadı kanunu olmaması sebebiyle karakterlere soyadı verilmiştir. Karakter isimleri aynı kalmıştır. Ancak soyadları için Adnan Bey ve ailesine yazarın soyadından esinlenerek "Ziyagil" soyadı verilmiştir. Firdevs Hanım ve ailesi için ise senaristlerin soyadları birleştirilip "Yöreoğlu" soyadı verilmiştir. Böylece dizi günümüz soyadı kanuna uygun hale getirilmiştir. Fakat kadının evlilik sonrası kendi soyadını kullanabilme hakkına dizide yer verilmemiş, evlenen kadınlar kocalarının soyadını almıştır. Bu da dönem ve kanunlar değişse de ataerkilliğin devam ettiğini göstermektedir. Dizi bir yönden güçlü ve hırslı kadını anlatırken, diğer yönden erkeğe muhtaçtır.

Tablo 1. Dizinin Modernlik ve Geleneksellik Açısından Değerlendirilmesi

	1975	2008
Kullanılan Dil	Eski Türkçe ve şive	İstanbul Türkçesi
Kılık-Kıyafet	Osmanlı geleneksel kıyafetleri	Günümüzdeki gibi modern giyim
Ulaşım	Fayton, sandal	Araba, uçak, tekne
Teknolojik erişim	yok	Kamera, bilgisayar, telefon
Sosyal Hayat	Sandal gezintileri, misafirlik, piknik.	Dernekler, parti, davet.

2.7. Dizinin Kadın Karakterlerinin İncelenmesi

Dizinin izlenmesindeki en etkili unsur karakterlerin seyirci tarafından sevilmesi ve toplumla bağdaştırılabilmesidir. Başarı diziye karakterlerin başarısıyla gelmektedir. 1975 ve 2008 yıllarında yayınlanan dizilerin karakterleri şöyledir;

Tablo 2. Kadının Kadın Karakterlerinin Karşılaştırması

	1975	2008
Bihter	Müjde Ar	Beren Saat
Firdevs Hanım	Neriman Köksal	Nebahat Çehre
Nihal	İtir Esen	Hazal Kaya
Matmazel	Çolpan İlhan	Zerrin Tekindor
Peyker	Suna Keskin	Nur Fettahoğlu

2.7.1. Bihter Yöreoğlu

Bihter karakteri 25 yaşlarında genç, güzel, bakımlı, yaşadığı döneme uygun modern giyinen kumral bir kadındır. Annesi Firdevs Hanım'la yaşadığı çatışmalar yaşamını şekillendirmiştir. Pahalı elbise tercihleri, lüks takıları ve trend olma isteği ne kadar benzemek istemese de annesi Firdevs Hanım'a benzetilmektedir. Ekonomik anlamda rahat olmasına rağmen annesiyle olan çatışmaları diziye yön vermektedir. Giyim kuşam ve lüks aktivitelerden kaçınmayan Bihter evin çalışanlarıyla da çatışmalar yaşamaktadır. Bihter Adnan'la evlendikten sonra Adnan Bey'in yalısında çocuklarıyla yaşamaya başlamıştır. Başlarda yalıda yaşayan herkese iyi davranmaya çalışıp kendini kabul ettirmek istese de zamanla Adnan Bey'e kendini bağlayıp diğerlerini önemsememeye başlamıştır. Bihter narsist kişilik özellikleri taşımaktadır. Aile bağları zayıf bir ailede yetişmiş olması evlendikten sonrada tam anlamıyla sağlam bağlar kuramamasına sebep olmuştur.

Bihter, babasını aldattığı için annesinden nefret etmektedir. Babasının ölümünden sonra toplum tarafından “Melih Bey ve takımı” olarak anılmakta Bihter'in annesine karşı nefretini körüklemektedir. Dizinin 2008 uyarlamasında Bihter 1975'e oranla oldukça baskın bir karakterdir. Hem kocası Adnan Bey'i hem de Behlül'ü yönlendirir. Kocasını aldatan, yasak aşk yaşayan bir karakter olmasına rağmen stili ile örnek alınır. Bihter dizinin baskın karakteridir. Baskın olduğu kadar da karmaşık duygular içindedir. Bir yandan kocasını Matmazel 'den kıskanır diğer yandan Behlül'ü kıskanarak sık sık sinir krizleri geçirerek etrafa saldırır. Bihter'in Adnan'la evliliği de annesine olan nefretiyle açıklanabilir. Bihter annesini hareketleri ve yaşam tarzıyla sürekli eleştirir. Onun gibi olmadığına kendini ikna etmeye çalışır ancak o da annesinin yaptığı hataları yapar. İstemeyerek annesi Firdevs Hanım'ın izinden giderek kocası Adnan Bey'i aldatır, Behlül'e âşık olur. Behlül 'ün Nihal'le olan ilişkisi beklediğinden uzun sürdüğünde de Firdevs Hanım'a yardım için gidip yalvarır.

2008- 69. Bölüm

“Senden aldığım terbiyeyi inkâr etmiyorum işte. Eğer sen engel olmazsan ben olacağım. Behlül ile olan ilişkimizi söyleyeceğim Adnan'a. Sonuçta o da Firdevs Hanım'ın kızı olduğumu biliyor. Sen de söylemiyor muydun hep, sen benim kızsın diye. Buyum işte! Senin kızınım! Ben de kocamı aldattım.”

Bu bölüme kadar Bihter annesini babasını aldattığı, ölümüne sebep olduğu ve paraya olan düşkünlüğü sebebiyle hep eleştirmişti. Ancak çevirdiği entrikalarla annesi gibi olduğunu izleyiciye göstermiştir.

2.7.2. Nihal Ziyagil

Nihal küçük yaşlarda kumral, kısa boylu, kıskançlığıyla dikkat çeken Adnan Bey'in kızıdır. Arkadaş sayısı az olduğundan günün çoğunu yalıda geçirir. Evin çalışanlarını ve ailesini fazlaca sahiplenir ve kıskanır. Yaşadığı dönemin genç giyimini temsil edemediğinden sık sık çevresi tarafından eleştirilir. Bu eleştirilere dayanamayan Nihal değişmeye karar verir. Yaşının gerektirdiği gibi giyinip, hal hareketlerini buna göre belirler.

Annesinin ölümünden sonra babasının yanına kimseyi yakıştırmayan Nihal, Bihter'e sıcak bakmamaktadır. Bihter'i sürekli kıskanmış ve babasını ondan uzak tutmaya çalışmış ancak bunun babasını üzdüğünü fark edince vazgeçmiştir. Hassas ve çok kırılgan olan Nihal'i Fransız mürebbiyesi Matmazel piyano ve Fransızca konusunda yetiştirmektedir. Nihal, hiç büyümeyen varlıklı ve modern bir aileye sahip olmasına rağmen onlara uygun davranmayan, giyinip süslenmeyi ve gezmeyi sevmeyen genç kızı temsil etmektedir.

Lise mezuniyetinden sonra birazda Behlül 'ün dikkatini çekebilmesi için Firdevs Hanım, Nihal'i modern giyim ve tavırlar konusunda desteklemiş, yardımcı olmuştur.

2008- 38.Bölüm

Bihter: Sen de çok güzelsin.

Nihal: Teşekkür ederim Firdevs Hanım mezuniyet hediyesi olarak gardırobumu yeniledi.

Bundan sonra böyle.

Firdevs Hanım: Evet, Lütfen. Eski kıyafetlerini görmek istemiyorum artık.

Dizide Nihal liseyi yeni bitiren genç bir kızı temsil etmektedir. Bu temsiliyet toplumsal gereklilik sayılmıştır. Çocuksu kıyafetleri bırakıp makyaj yapması ve özenli giyim tercihi Nihal'in artık yetişkin olduğunu göstermek amacıyla. Bu değişim konusunda Firdevs Hanım'ın Nihal'in üstündeki etkisi önemlidir. Topuklu ayakkabı, şık kıyafetler ve makyajla değişimi hemen fark edilen Nihal çevresi tarafından da çabuk kabul görmüştür.

Nihal iyi eğitilmiş, köklü ve varlıklı bir aileye ait olsa da eğitimini ilerletme fikrinden Behlül'le evlenme planları yüzünden vazgeçmiştir. Ancak Nihal Behlül 'den önce de sosyal bir

kişiliğe sahip değildi. Yalnız lise eğitimi için okula gitmekte diğer tüm eğitimleri evde almaktaydı.

2.7.3. Firdevs Yöreöğlü

Firdevs Hanım 2008 yılında yayınlanan diziye göre; ellili yaşlarının sonunda, dış görünüşüne ve sağlığına önem veren, pahalı kıyafetleri ve lüks takılarıyla bilinen, yaşına rağmen fit görünen iki kız annesi kadındır. 1975 yılında yayınlanan dizide ise fit görünümünden uzak, diz ve bacak ağrıları olan bir kadındır. Eşini kalp krizinden kaybeden Firdevs Hanım sosyeteden varlıklı bir iş adamıyla evlenme niyetindedir. İş adamlarından kendine uygun olarak seçtiği Adnan Bey'in kızı Bihter'i beğenmesi üzerine kızıyla ters düşmüştür. Kızlarının da kendisi gibi düşünmesi ve annelerine uymasını ister. Ancak kızları annelerinin yaptıklarını onaylamadığından sürekli bir çatışma halindedirler.

Eşinin aldatıldığını gördüğü için kalp krizi geçirmesi Firdevs Hanım'ın kızlarıyla arasının kötü olmasına sebep olan olaylardan biridir. Firdevs Hanım İstanbul'un tanınan kişiliklerindendir ancak eşinin ölümünden sonra kötü olmaya başlamıştır. "Melih Bey ve takımı" söylemi kötü anılmasının sonucudur.

Tanıdıkları tarafından eşini aldatıp ölümüne sebep olan Firdevs Hanım, kötü kadın imajı için araştırmada önem arz etmektedir.

Firdevs Hanım sahip olduğu mal varlığıyla adından söz ettirebileceğine inanır. Bazen olmayan parasıyla lüks alışverişler yapar, takılar takar. Kızlarını zengin ailelere vererek sözleşme imzalayıp haklarını koruma altına alacağını söyler. Kızı Bihter'in ısrarla kendisine benzemediğini söylemesine karşın tam tersini iddia eder. Sürekli kızıyla tartışma halindedir.

Hayatı boyunca hiç çalışmayan Firdevs Hanım evlilikle hayatını devam ettireceğine inanmaktadır. Ne kadar modern görünümlü olsa da erkek himayesine girmeyi ümit eder. İlerleyen yaşına rağmen güzel ve çekici olması en büyük silahıdır. Zengin iş adamlarından evlenilecek profile sahip olanları seçer ve evlenmek niyetiyle yaklaşır. Tıpkı diğer kadın karakterler gibi etkilemek için cinsel çekiciliğini kullanır. Kızları Firdevs Hanım'dan anne gibi davranmasını beklese de o özgürlüğüne düşkün, bencil bir kadındır. Kendi istekleri kızlarının beklentilerinin önüne geçmiştir.

Kızı Bihter'le arası kötü olmasına rağmen karakter olarak kendisine en yakını da odur. Kızına sürekli onunda bir gün kendisi gibi olacağını hatırlatır.

Firdevs Hanım 1975 yayınında bacak ağrıları sebebiyle dışarıya çıkamayan, yaşı ilerlemiş bir kadinken, 2008 yılında yayınlanan dizide spor yapan, atletik vücutlu, dinç ve sağlıklı bir kadındır. Eğlenceye, gezmeye ve alışverişe düşkündür. Yurtiçi ve yurtdışı seyahatler yapmaktadır. 1975 yılında yalnız bir hayat süren Firdevs Hanım, 2008 yılında sevgilisiyle gezip eğlenen biridir.

Firdevs Hanım 1975 ve 2008 yılları arasındaki 33 yılda kadının değişimini net olarak göstermektedir. Görüntü, konuşma, yaşam şartları ve aktiviteler değişime uğramışsa da kadının erkek himayesinde oluşu değişmemiştir.

2.7.4. Deniz Decourton (Matmazel)

Matmazel dizinin diğer kadın karakterlerinden farklıdır. Türk olmaması farklı olmasını biraz da olsa açıklayabilir. Sosyal ve ekonomik olarak erkeğe bağımlı olmaması yönünden ayırt edilebilir özelliklere sahiptir. Çalışır ve bir ekonomik geliri vardır. Kendi anadili olan Fransızca'yı ve Türkçeyi konuşabilmektedir. Adnan Bey'in çocuklarına da Fransızca ve piyano dersi vermekten sorumludur. Matmazel uzun yıllar yalıda yatılı olarak çalışmıştır. Adnan Bey'e içten içe platonik âşıktır. Sık sık memleketine özlem duyar ancak İstanbul'da Adnan Bey ve çocuklarının yanında da çok mutludur. Adnan Bey'in aşkına karşılık vermemesi sebebiyle aşkını kalbine gömmüş içinde yaşatmaktadır. Oldukça sessiz ve çekingen tavırları vardır. Küçük yaşta annesiz kalan Nihal ve Bülent'e anne şefkatiyle yaklaşmış, onları korumuştur. Yaşadığı toplumun dışına çıkmayan ve kurallara uygun davranmayı ilke edinen biridir. Aldığı eğitim sebebiyle olacak ki tartışmaya girmemeye, sesini yükseltmemeye dikkat eder. Dizinin son bölümlerine doğru Adnan Bey'e olan aşkı ortaya çıktığında bile itiraf etmek yerine toplumun ve çocukların hakkında ne düşüneceğine kafa yormuş, iyice kabuğuna çekilmiştir.

Deniz hanım kılık kıyafetinde dekolteyi tercih etmemektedir. Etekleri diz altındadır ve bluzları kapalıdır. Saç ve yüzüne diğer kadınlar gibi özen göstermez hep aynı tip giyinir. Bu yönüyle kadının cinsiyetçi yönünü kullanmadığını söyleyebiliriz. Çocuklara bağlılığı ve ev içindeki hâkimiyeti de ideal kadın imajını yansıtmaktadır.

Matmazel bir yandan iş sahibi olması ve ekonomik gücü elinde tutması açısından kadının erkeğe eşit olabileceğini gösterirken diğer yandan fedakâr anne ve sadık kadın profiline uygun davranıp sessiz kalarak ataerkilliği kabullendiğini göstermektedir.

2.7.5. Peyker Yöreoğlu

Peyker Firdevs Hanım'ın iki kızından biridir. Lükse ve şöhrete düşkün olmayışı açısından Bihter ve Firdevs Hanım'dan farklıdır. Geçmişte Behlül'le bir ilişkisi olan Peyker, dizinin ilk bölümünde Nihat'la evlenerek Behlül defterini kapatmış bir kadın olarak gösterilir. Ailesine düşkün, evine ve eşine sıkı sıkıya bağlı bir ev kadınıdır. Kocasına seven ve sevgisini gösteren Peyker, tıpkı Matmazel gibi içe kapanık ve duygusaldır. Peyker çoğunlukla çocuklarıyla ilgilenirken görüntülenir. Bu sebeple anne imajını iyi yansıtmaktadır. Dizide çok fazla yer almaması da entrikadan uzak oluşuyla açıklanabilir.

Peyker güzel sanatlar mezunu ve bu alanda sergi açılışı yapan biridir. Ancak bunu ekonomik iyileşme adına yapmamıştır. Eğitimini aldığı alanda hobi olarak ilgilenmeyi seçmiştir. Çalışmaya ihtiyacı olsa da çalışmayı tercih etmeyen bir karakteri yansıtmaktadır.

SONUÇ

Eski Türk toplumlarından itibaren Türkiye'deki toplumsal değişimlere ve toplumsal cinsiyet anlayışına baktığımızda kadının konumunun diğer toplumlarinkinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Eski Türk toplumlarında kadın ve erkek birçok konuda eşitken, diğer toplum kadınları köle olarak alınıp satılmakta, eşyalarla takas edilmekteydi. Kadının eski Türk toplumlarında yaşadığı eşitlik, Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi ile sarsıntıya uğramıştır. Kadının konumundaki bu değişim İslamiyet'in kadını erkeğin gerisinde görmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple İslamiyet'in egemen olduğu Osmanlı Devleti'nde Şer'i hukukun engellemesi sebebiyle kadınlar açısından bir ilerleme kaydedilememiştir. İslami anlayış aynı zamanda Osmanlı'nın çağdaşlaşmasını ve modernleşmesini de yavaşlatmıştır. Tüm bunlar kadının yalnızca evine ait olduğunun altını çizmiş, kadın ev kadını, sadık bir eş ve fedakârlık yapan anne kimliği ile toplumdan soyutlanıp eve hapsedilmiştir.

Osmanlı'nın toprak kaybı yaşamaya başlaması Avrupa'yı örnek almaya başlamasına neden olmuştur. O döneme kadar gelişen teknolojik ekipmanlara ve düzene uyum sağlamayan Osmanlı Tanzimat'ın ilanı ile yeniliklere açılmıştır. Tanzimat toplumsal değişimin temelini oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve toplumsal değişim ilk kez bu dönemde tartışılmaya başlanmıştır. Kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip olmak istediklerini dile getirmiş, bu konuda çalışmalar başlatmışlardır. Meşrutiyet'in de ilanı ile olumlu gelişmeler olmuştur. Kadının eğitimi önündeki engeller bir bir kaldırılmış, kadının da erkek kadar eğitim almaya hakkının olduğu konusu üzerinde durulmuştur. Gerçekleşen bu reformlar eğitilmiş ve meslek sahibi kadın sayısında artışa yol açmıştır. Birçok kadın örgütünün de kurulmasında rol oynayan kadınlar basını da kullanmış sesini herkese duyurmuştur. Osmanlı yenilenmek için yol ararken kadın kuruluşları ve destekçileri yenilenme hakkında fikirlerini açıklamış düşünce akımlarının belirleyicileri olmuşlardır. Osmanlı'nın artan savaş kayıplarının erkek nüfusunu azaltması da kadının yükselmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Türk kadını, hak ve eşitlik konularında Cumhuriyet'in ilanı ile kesin bir şekilde hukuken kazanç sağlamayı başarmıştır. Cumhuriyet Medeni Kanun başta olmak üzere birçok kanun getirmiş kadını ikincilikten kurtarmıştır. Çalışmaya başlayan kadın kamuda yer edinmiş, erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip olmuş ve siyasi ortamlarda bulunabilmişlerdir. Siyasi haklarını kullanan kadınlar seçme ve seçilme hakkı ile siyasette kendilerine yer edinmişlerdir. Ancak toplumsal açıdan kazanç sağlayan bu haklar kadını ev işlerinden muaf tutamamıştır. Bir yandan topluma uyum sağlayıp haklarının peşinden koşma isteği, diğer yandan ev içi

sorumlulukların yükü bastırmış, kadın geleneksel ve modern düzen arasında kalmıştır. Arada kalan kadın tercih yapmak zorunda bırakılmış, kadın yine istemeyerek eski ev düzenine dönmek durumunda kalmıştır.

Tarımda makineleşmenin başlamasıyla köyden kente göç hareketleri olmuştur. Göçler toplumsal değişimi etkileyen temel etmenlerdendir. Göç ile kente yerleşen kadın kentli kadınlara ayak uyduramamış yeniden eve kapanmıştır. Ayak uydurabilen kadınlar ise ev ve ev dışını dengede tutamayıp birini seçmek zorunda kalmıştır. Bu şekilde aile yaşamı da tehlikeye girmiş toplumun en küçük biriminde meydana gelen değişimin etkileri topluma yansımıştır. Türkiye'nin toplumsal yapısı zaman içinde değişime uğrasa da toplumsal cinsiyet kalıpları işlemeye devam etmiştir. Verilen eğitim, çalışma ve meslek edinme haklarına rağmen kadınlar ev işlerinden sorumlu tutulmaya devam etmiştir. Çocuğu doğuran kadın olduğundan çocuğa bakması gerekeninde kadın olduğu konusunda bir fikir kabul görmüştür. Kadın tıpkı erkek gibi çalışmış ancak eve geldiğinde erkek yorgun olduğu için dinlenmeye çekilmiş, kadın ev işlerine kaldığı yerden devam etmiştir. Bu durum kadının işini daha da zor hale getirmiş, kadın sosyalleşememiştir.

60'lı yıllar itibari ile hayatımıza giren televizyonla toplumun cinsiyetçi yapısı yeniden üretilmiştir. Tek kanal döneminde yalnızca değerlendirme amacı taşıyan televizyon, kanal yayınlarının artmasıyla rekabet ortamına dönüşmüş, her amaçlı yayınlar başlamıştır. Rekabet izlenilebilirliği artırmanın yollarını aramaya yönlendirmiştir. Televizyon bu dönem itibarıyla izlenmek ve diğerlerinin önüne geçmek adına kadını sövmeye ve kadın üzerinden reklam yapmaya başlamıştır. Televizyonun topluma yansıttığı hayat özenilen, sahip olunmak istenen hayattır. İzleyici kitle satılanı olarak ya da uygulananı uygulayarak bu hayata sahip olabileceğini düşünür.

Kadının özgür birey olmasını engelleyen cinsiyetçi yaklaşımın değişmesi için kitle iletişim araçları büyük önem taşımaktadır. Bunun nedeni kitle iletişimin toplumsal gerçekleri alıp dönüştürerek yeniden topluma sunmasıdır. Kitle iletişimin topluma sunduğu mesajlar kültürel değişimin yaşanması açısından önem taşımaktadır. Sunulan mesajlar içinde toplumsal cinsiyet hakkında da imgeler vardır. Televizyon bu imgelerin geniş kitle ve topluma yayılması açısından diğer kitle iletişim araçlarının üstündedir. 1990'lardan sonra artan kanal sayısı ile ticari bir rekabet alanı haline gelen televizyon için diziler değer kazanmıştır. Diziler üzerinden kar amacı güden kanallar diğer kanallardan daha fazla dikkat çekici öğeler araştırmaya başlamışlardır. Kadının dizi içinde cinselliği ile yer alması reytingleri arttırmış yani bir anlamda

aranan kan bulunmuştur. Kadın, izleyicinin görmek istediği şekilde televizyonda yer almıştır. Geleneksel kalıpların ve vücudunun sınırları dışına çıkamayan kadın olması gerekeni yansıtıyor gibi gösterilmektedir. Türk dizilerinde yer alan kadın idealize edilmiş ve topluma sunulmuş, kabul görmüştür. Namusuna sahip çıkan, tek bir erkeği kabul edip himayesine giren, sadık bir eş, her derde göğüs geren bir anne rolü tam Türk dizilerindeki kadın imajını yansıtmaktadır. Aynı şekilde şiddete maruz kalan kadın ve şiddet olayları da dizilerde normalleştirilmektedir. Şiddet uygulayan cinsiyetin hep erkek oluşu da erkek egemenliğinin altını çizmektedir.

Türkiye'de yaşanan toplumsal değişim ile gidilen modernleşme ve toplumsal cinsiyet diktelerinin dağılmaya başlaması yerli dizilerdeki kadın karakterlere de yansımıştır. Meslek sahibi, eğitilmiş ve başarılı kadın karakterler artış göstermiş bu da geleneksellik ve modernlik sınırlarını zorlamıştır.

Çalışmanın örneklemini oluşturan 1975 ve 2008 yıllarına ait aşk-ı memnu dizisi, 1899 yılında yazılan bir romanın uyarlamasıdır. Cumhuriyet'in ilanından önce yazılan romanın Cumhuriyet'in ilanı sonrası iki kez diziyeye uyarlanması diziyi önemli bir araştırma konusu yapmaktadır. Dizinin 45 yıl arayla iki kez çekilmiş olması da aynı dönem içindeki toplumsal değişimi ve toplumsal cinsiyetin farklılığını anlamamız açısından değer kazanmaktadır. Dizideki kadın karakterler çoğunlukla çalışma hayatını tercih etmemeleri ve ataerkillik himayesinde olmalarıyla gelenekselliği yansıtırken, modern giyimleri, üslupları ve bağımsızlıkları ile modernleşme etkilerini yansıtmaktadır. Kadınlar dizide özgür gösterilse de erkeklerin iş ve konum sahibi olmaları ataerkilliği göstermektedir. 1975 yılına nazaran 2008 yılına ait dizide geleneksel kalıpların dışına çıkmıştır. Ancak ekonomik anlamda erkeğe bağımlı kalma durumu aşılamamıştır. İşe ve eve sahip olan erkek, çalışanların maaşlarının ödemesi, evin ihtiyaçlarının görülmesi, lüks ve zorunlu alışverişlerin maddi kaynağı olsa da ev içine son ana kadar müdahale etmemesi ataerkillik yaşam biçiminin kabul edildiğini gösterir. Dizideki kadınların çoğunun nihai amacı varlık sahibi olmak ve bunu herkese gösterebilmektir. Bu amaç için evlilik yaparlar ve erkeğin himayesi altına girip onlar da varlık sahibi olurlar. Ancak sahip olunan bu lüks ve şöhret onları anne ve eş gibi tanımlamaların dışına çıkaramamaktadır. Dizideki kadınlar ne kadar modern görünümlü olursa olsunlar birilerinin hep eşi, kızı, bakıcısı ve annesi sıfatlarıyla anılmaktadırlar.

1975 ve 2008 yıllarına ait dizilerdeki temel farklılık giyim ve yaşam standartlarında belirgindir. 1975 yılında yetişkin bir genç kız olmak çarşaf giyerek ve kapanarak kabul edilebilirken, 2008 yılında tam tersi şekilde açık kıyafetler, giyip vücut hatlarını belli eden dar

giysiler ile kabul görmektedir. Her iki dizide de kadın artık yetişkin biri olduğunu ilan etmek istemektedir. Bu ilan ediş bir şekilde artık "evliliğe hazırım, bir erkeğin himayesine girebilirim" demek olarak da algılanabilir. Dizinin baş kadın karakterlerinden olan Firdevs Hanım her iki dönemde de maddi çıkmazdan kurtulabilmek amacıyla zengin biriyle evlenmesi gerektiğine inanmaktadır. Çünkü ekonomik olarak erkeğin kadından üstün olduğuna, kadının ancak bundan yararlanabileceğine inanmaktadır. Bir köşke, pahalı takılara, hizmetçilere sahip olmanın yolu zengin bir kocaya sahip olmaktan geçmektedir. Erkek egemenliği değişmese de iki dizi arasında geçen 45 yılda birçok durum değişim göstermiştir. Örneğin kocası ile birtakım tartışma yaşayan Bihter evi terk etmiş otel odasında kalmaya başlamıştır. Kısa bir ayrılık ve otelin masraflarının yine kocasından çıkmış olması dikkat çekse de kadının özgürce evden ayrılıp otele yerleşmesi değişen toplumla kadının da cesaretlenmesini ve ses çıkarabilmesini göstermektedir. Buradan kadının isterse kendi başına ayakta durabilme ihtimalinin olduğunu ve kendine ait bir yaşam alanı oluşturabileceği anlaşılmaktadır.

Dizi her ne kadar esere bağlı kalmaya çalışsa da uzayan sahneler ve bölümlerin çok olması karakterlere ve mekânlara yeni anlamlar katılmasını zorunlu hale getirmiştir. Ana hatlarda bağlılık kesin olsa da değişen ve dönüşen toplum yapısı iki dizi arasında farklılık olduğunu gözler önüne sermektedir. 1975 versiyonunda toplumca kabul görmeyecek müstehcen sahneler gösterilmeden olduğu anlatılmaya çalışırken, 2008 yılında açıkça gösterilmesinde sakınca görülmemiştir.

Dizide namus kavramı baskın değildir. Yalnızca Firdevs Hanım dul bir kadın olduğundan ona kötü gözle bakılacağını dile getirmiştir. Ancak bu da zengin bir adamla evlenebilmek için söylenmiş bir cümle olabilir. Çünkü kızı evlenip zengin damat sahibi olunca zaten istediği hayatı yaşamaya başladığından evlilik fikrini unutmuştur. Ayrıca eşinin kalp krizi geçirmesine neden olan aldatma olayı hakkında da üzüntü ve pişmanlık yaşamamış olması namusa önem vermediğini göstermektedir. Onu kınayan ve izinden gitmeyeceğini söyleyen kızı da kocasını aldatmıştır. Bihter'in kocası Adnan'ı aldatıp Behlül'le olması izleyici tarafından da desteklenmiştir. Hatta dizide kadının kocasını aldattığı erkek için intihar etmesi izleyiciyi yasa boğmuştur. 1975 yılında yayınlanan aşk-ı memnuya göre daha etkileyici efekt ve müziklerin kullanılması dizideki aldatma olaylarının romantik bir aşk gibi görülmesini sağlamıştır. Bu da izleyicinin olayları normal görmesine hatta yaşananların onaylanmasına sebep olmuştur.

Dizi kadının hırsları sebebiyle her türlü kötülüğü yapabileceğinin sonucu kendini öldürmek bile olsa amacına ulaşacağını göstermektedir. Kadın para için evlenen, kocasını

aldatan hatta bundan haz duyan, evlilik içinde yaşamaması gereken şeyleri yaşayan, bile isteye çocuk aldırان, eğlence ve lüks düşkünü, şöhretin her şey olduğunu düşünen kişidir. Erkek ise arkasından iş çevrilen, parası sebebiyle sevilen, mağdur, aldatılan, kadın karşısında adeta bir melek olarak gösterilmektedir. Kadın, lükse düşkünlüğü dizide gösterilmeyen mutfak çalışanları arasında da dedikoducu imajı ile dikkat çekmektedir. Yani kadın maddi hırsı olsun ya da olmasın muhakkak kötü alışkanlık sahibidir.

2008 yapımı dizi de Cumhuriyet'in getirdiğı haklar da kullanılmıştır. İlk bölümünden başlayan evlilik sözleşmesi olayı dizinin ilerleyen bölümlerinde de dikkat çekmiştir. Kadın evlilik sözleşmesi ile haklarını garanti altına almak istiyor gibi görünse de aslında erkek olmadan nasıl hayatını devam ettirebileceğinden şüphe duyduğunu da göstermektedir. Erkek ise aldığı eğitim ve gösterdiği başarılarla güvenerek "*fakir*" olacağına ihtimal vermemektedir.

Dizide kadın geleneksel görevlerini yerine getirmemektedir. Bir anne ya da eş olsalar da yemek yapmak, temizlik işleri ve çocuk büyütmek gibi geleneksel işler kadınlar tarafından yapılmamaktadır. Ancak evin reisi ve son söz sahibi evin erkeğı gerçeğı de sabittir. Sorunları çözüme kavuşturmak, tartışmaları uzamadan sonlandırmak gibi hâkimiyet gerektiren işlerden erkek sorumludur. Aynı zamanda erkek sık sık yurt dışı seyahatleri yapabilir, gece istediğı vakit dışarı eğlenmeye çıkabilir ve rahatça kız arkadaşlarından bahsedebilirken, kadının böyle bir özgürlüğü söz konusu değildir. Kadın izin verilmeyeceğini bildiğinden evden arkadaşında kalmak için izin alıp eğlenmeye öyle çıkarken, erkek rahatça çıkabilmektedir. Bu da 2008 yılında modern hayatı temsil etse de kadının erkek kadar özgür olmadığını altını çizmektedir.

Sonuç olarak, Cumhuriyet öncesinden süregelen anlatı 1975 yılına ait dizide nasıl yaşanan dönemi yansıtıyorsa, 2008 yılına ait olanda da günümüzü yansıtmaktadır. Kılık kıyafet, teknolojik ilerleme ve yetişkinlik göstergeleri dışında değişen pek bir durum yoktur. Ekonomik özgürlük ve söz hakkı erkekte olduğundan ataerkillikten bahsedilmektedir.

KAYNAKÇA

Sürekli Yayınlar

- Akalın, T, Baş, R. (2018). **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sanatçılara Yansıması**. Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 2 (2) , 112-128.
- Akbulut, N. (2006). **Televizyonda Kadın**, Kadın Çalışmaları Dergisi, 1 (1), 100-105.
- Akyol, O. (2014). **Ana Haber Bültenlerinde Kadının Sunumu**, Atatürk İletişim Dergisi, (7), 15-38.
- Akyüz, Y. (1997). **Türk Eğitim Tarihi**. Kültür Koleji Yayınları, İstanbul.
- Altuntaş, N., Karaçay, Ç. H. (2009). **Kesişen Mikro Farklılıklar: Feminizm ve Dayanışma**. Sosyolojik Araştırmalar Dergisi, 12 (2), 35-50.
- Arslan, M., Demir, Z. (2017). **Yaşam Boyu Öğrenmede Televizyonun Rolü Bağlamında Bir Gündüz Kuşağı Programı: Gülben**. Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 1 (1), 32-44.
- Atak, Ü. (2007). **Çocukların TV'den Öğrendiği Ahlak**. Gerçek Hayat Dergisi, (326), 18.
- Bal, S. (2014). **Reklamların Eskimeyen Yüzü “Muhteşem Annelik” Anneler Günü Reklamları Örneği**. Ankara Üniversitesi İlef Dergisi, 1 (2), 59-87.
- Baştürk Akça, E., Ergül, S. (2014). Televizyon Dizilerinde Erkeklik Temsili: Kuzey Güney Dizisinde Hegemonik Erkeklik ve Farklı Erkekliklerin Mücadelesi. Global Media Journal: TR Edition 4 (8).
- Bingöl, O . (2014). **Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık**. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, (3) , 108-114.
- Buss, D.M. (1995). **Psychological Sex Differences. Origins Through Sexual Selection**. American Psychologist, 50(30), 164-171.
https://www.researchgate.net/publication/15471658_Psychological_Sex_Differences_Origins_Through_Sexual_Selection

- Büyükbaykal, C. I. (2005). **Kitle İletişim Araçları ve Toplumsal Yaşam**. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (21), 71.
- Caporael, R. L. (2001). **Evolutionary Psychology: Toward a Unifying Theory and a Hybrid Science**, Annual Review Psychology. Vol 52, 608-609.
<https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.psych.52.1.607>
- Cangöz, İ. (2013). **İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı ve Cinsiyetçi Şiddetle İlgili Görüşleri**. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi , (19) , 41-64
- Çakır, S. (1996). **Osmanlı Kadın Hareketi**. Metis Yayınları, İstanbul.
- Çavdar, C. (2019). **Gündüz Kuşağı Kadın Programlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadın Temsili**, Selçuk İletişim Dergisi, 12, 368-383.
- Çaylı Rahte, E. (2010). **Kamusallık, Toplumsal Katılım ve Medya: Kadın Programları Etnografisi**. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 13, 55-84.
- Donuk, A. (1982). **Çeşitli Toplumlarda ve Eski Türklerde Aile**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S: 33, Mart, 147-168.
- Dökmen, Z. Y. (1995). **İlkokul Ders Kitaplarının Cinsiyet Rollerini Açısından İncelenmesi**. 3P Yayıncılık, 3(2), 38-44.
- Dündar, S. (2011). **Televizyon Haberlerinde Kadının Temsili**, Erciyes İletişim Dergisi, 1(4). Kayseri.
- Esen, Y., Bağlı, M. (2003). **İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35 (1-2), 143-154.
- Eşel, E. (2005). **Kadın ve Erkek Beyninin Farklılıkları**. Klinik Psikofarmakoloji Bülteni. 15. 138-152.
- Etiler, N., Zengin, Ü. (2015). **Televizyon Kanallarında Gündüz Programlarında Kadın Sağlığı ve Toplumsal Cinsiyete Bakışın Değerlendirilmesi**. Turk J Public Health, (13)2, 137-146.

- Eyüboğlu, A., Tufan Tanrıöver, H. (2000). **Popüler Kültür Ürünlerinde Kadın İstihdamını Etkileyebilecek Öğeler**, (50), Ankara
- Feyzioğlu, M. (2001). **Terbiye ve İnzibat Vasıtalarını Kötüye Kullanma ve Aile Bireylerine Karşı Fena Muamelede Bulunma Suçları**. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 50 (1).
- Geçer, E. (2015). **Türk Dizileri Üzerine Kültürel ve İdeolojik Bir Değerlendirme: “Made in Turkey”**. Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi: Mütefekkir. 2 (3), 13-23.
- Gökalp, E., Ergül, H., Cangöz, İ. (2010). **Türkiye’de Yoksulluğun ve Yoksulların Ana Akım Basında Temsili**. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 13 (1), 145-182.
- Güven, İ. (2001). **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadın Eğitimi Düşüncesinin Gelişimi (Osmanlı Düşünürlerin Kadın Eğitimine Bakışları)**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 34(1).
- İlgaz Büyükbaykal, A. C., (2007). **Medyada Kadın Olgusu**. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, 19-30.
- İnan, A.(1964). **Eşit Hak Eşit Görev**, Sümerbank Dergisi, 4 (41), 134-135.
- Kalay, A. (2007). **Tüketim Kültürü İçinde Müziğin Görselleştirilmesi: Klipler**. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 30, 79-96.
- Kale, N. (1996). Kadın-Erkek Eşitliği Sorunsalı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi (JFES) , 29 (1).
- Karakılıç, M., Alay, S., Koçak, S. (2008). **Kadın ve Yönetici: Aday Yöneticiler Yönetimsel Becerilerde Cinsiyete Özgü Kalıplara Sahip midirler?.** Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi, 19(4), 220-237.
- Karatekin, K., Topçu, E., Kuş, Z. (2018). **Bir Medya Okuryazarlığı Çalışması: Ulusal Yayında Kadının Yeri**. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s. 39, (397-430), Van.

- Korhan, J. (2017). **“Doritos Fritos Shots” Televizyon Reklamlarında Kadın Cinselliğinin ve Bedeninin Kullanımının Göstergebilimsel Yöntemle Çözümlemesi**. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (5)44, 251-266.
- Kuzu, A., Özveren, H. (2011). **Tüketilen Tüketici**. Sakarya üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, (1), 65.
- Küçük Durur, E., Bandaş, K. (2018). **Kültürel Tüketim Ürünü Olarak Kadın Bedeni: Video Klipler Örneği**. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (6) 79, 188-207.
- Özdemir, L., Batga, B, Uçar, B . (2019). **Öğrencilerin Toplumsal Cinsiyet Algılarını Etkileyen Demografik Niteliklerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma** . Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi , 10 (24).
- Parlar, H. (2012). **Bilgi Toplumu, Değişim ve Yeni Eğitim Paradigması**. Yalova Sosyal bilimler Dergisi, (4), 193-209.
- Penpece, D., Yılmaz, E. (2014). **Demografik Değişkenler ve Dizi Türünün Dizi Tanıtım Mecralarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma**. İşletme ve İktisat Çalışanları Dergisi, 2(1), 1-10.
- Pesen, A., Kara, İ., Kale, M., Abbak, B. (2016). **Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algısı İle Çatışma ve Şiddete İlişkin Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi** . OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , 6 (11) , 325-340.
- Rahte, E. Ç. (2010). **Kamusallık, Toplumsal Katılım ve Medya: Kadın Programları Etnografisi**, İleti-şim / Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, (13), 55-84.
- Sağlam, M. A. (2020). **Feminist Kuramda Kadının Politik Ekonomisi ve Dönüşümü**. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 46, 394- 412.
- Sarısamam, S. (1998). **Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Kadın Kıyafeti Meselesi**. Atatürk Yolu Dergisi, 6 (21).
- Savcı, İ. (1999). **Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji**. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 54(1), 123-142.

- Sever, M. (2019). **1980 Sonrası Türkiye’de Kültürel ve Toplumsal Değişme**. Uluslararası Halk Bilimi Dergisi. 2(3), 2-10.
- Soykan, F. (2004). **Cinsel Kimlik ve Türk Sinemasına Yansımaları**, Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma “1-4 Mart 2004 Sempozyum Bildiri Metinleri” III.Cilt, Ed. Ayşegül Güçhan, Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul
- Sungur, S. (2011). **Evlilik ve Televizyonda Yayınlanan Evlilik Amaçlı Tanışma Programları: İstanbul Aydın Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Betimsel Bir Çalışma**, E- Journal Of New World Sciences Academy Humanities, 6 (3), 578-605.
- Taş, K. (2002). **Tanzimat ve Batılılaşma Hareketlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım**. İlahiyat Fakültesi Dergisi, (7). 87-94.
http://isamveri.org/pdfdrg/D02364/2002_7/2002_7_TASK.pdf
- Tat, N., Toker, H. (2009). **Televizyon Programlarında Cinsiyetçi Söylem ve Beden Dili**, 2. Uluslararası Bir Bilim Kongresi Olarak “Kadın” Edebiyet, Dil ve Kültür Çalışmalarında Kadın Sempozyumu, Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, no:35, Aydın.
- Tekvar, S. O. (2017). **Türkiye’de Feminist Alternatif Medyanın İşlevselliği: Bir Alternatif Medya Örneği “Kadınların Postası” Projesinin İncelenmesi**. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6 (1), 537-552.
- Terzioğlu, E. (2007). **Mevlana’nın Kadın- Erkek Değerlendirmesi ve İnsana Bakışı**. İstem Dergisi, 5(10), 29-41.
- Terzioğlu, F., & Taşkın, L. (2008). **Kadının toplumsal cinsiyet rolünün liderlik davranışlarına ve hemşirelik mesleğine yansımaları**, Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi,12(2), 62-67.
- Tunç, M. (2013). **Feminist Grup Çalışması: Temeli, Kapsamı ve Süreci**. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 24 (2) Ekim.

- Tunç, H. (2014). **Toplumsal Cinsiyet Farklılaşması Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Erkeklerin Küpe Takması Örneği**. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 7(33), 608-625.
- Vatandaş, D . (2011). **Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı** . İstanbul Journal of Sociological Studies , 0 (35) , 29-56
- Yazıcı, M. (2013). **Toplumsal Değerler ve Sosyal Değişim**. Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Litarature and History of Turkish of Turkic, (8), 1486-1501
- Yücebaş, S. (2019). **Kadının İmkansız Tamlığı Olarak Annelik: Reklamlarda Anneler**. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (31), 577-600.
- Yüksel, N. A (1999). **Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’deki Toplumsal Cinsiyet Kalıplarının Televizyon Dizilerindeki Yansımaları**. Kurgu Dergisi, (16) 67-81.
- Zavalsız, Y. S., Soydaş Dağcı, Y. (2019). **Televizyon Dizilerinin Toplum Üzerindeki Etkisi (Karabük Örneği)**. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (19), 1.

Kitap

- Abisel, N. (1994). **Türk Sineması Üzerine Yazılar**, (126), 1.bs. İmge Kitabevi, Ankara.
- Acar Savran, G., Demiryontan, N. (2016). **Kadının Görünmeyen Emeği**. Yordam Yayınları, İstanbul.
- Akdoğan, H. (2004). **Medyada Kadın**. Ceylan Yayınları, 2.bs. İstanbul.
- Akçura, Y. (1876/1936) (2000). **Son İnkılab ile Sevabı ve Netayici**. Ed. Ferhat Koca, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Siyaset ve Değer Tatışmaları. Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Aktaş, G. (2013). **Yoksulluğu Ev İçinden Tanımlamak: Kadın Bakış açısından Yoksulluk**. Uluslararası Katılımı 7. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı. Ed. Muammer Tuna; yard.ed. Ünal Bozyer, Ebru Açık Turguter. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- Alpkaya, F. (2014). **Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme**. Der. Faruk Alpkaya, Bülent Duru, 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim. Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Altındal, A. (1991). **Türkiye'de Kadın**. Anahtar Kitaplar, İstanbul.
- Ansal, H. (1996). **Teknolojik Gelişmelerin Sanayide Kadın İstihdamına Etkileri: Türk Tekstil ve Elektronik Sanayilerinde Teknolojik Değişim ve Kadın İstihdamı**. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Arat, Y. (1998). **Modernleşme Projesi ve Türkiye'de Kadın**, Edt. Bozdoğan, S. ve Kasaba, R., Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, 82-98, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Arat, N. (2010). **Feminizmin ABC'si**. Say Yayınları, İstanbul.
- Arın, T., Ergin, B. (1998). **Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Kadınlar: Yasal Çerçeve ve Uygulama**. Der. N.Arata, Aydınlanmanın Kadınları (235-238), Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul.
- Arsalan, E. (2016). **Cosmopolitan ve Esquire Örneklerinde, Kadın ve Erkek Moda Dergisi Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet Sunumları**. Der. Şahinde Yavuz, Toplumsal Cinsiyet ve Medya Temsilleri, Heyamola Yayınları, İstanbul.

- Aslantürk, Z. M., Amman, T. (1999). **Sosyoloji**. İFAV Yayınları.
- Arıkan, G. (1994). **Osmanlılarda Tanzimat Döneminde Kadınlarla İlgili Gelişmeler**. Opr. Aşkın Koyuncu, Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Ankara.
- Atay, T. (2004). **Erkeklik En Çok Erkeği Ezer: Toplum ve Bilim**, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- Ayata, A. G. (1995). **Womens Political Participation in Politics in Turkey**. Ed. Şirin Tekeli, Women in Modern Turkish Society. 46-60. Zed Books, London.
- Aydın, M. A. (1996). **Osmanlı Toplumunda Kadın ve Tanzimat Sonrası Gelişmeler**. Sosyal Hayatta Kadın, İslami İlimler Vakfı, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Aziz, A. (1981). **Radyo ve Televizyona Giriş**. Ankara.
- Bal, H. (2016). **Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri:Uygulamalı-Örnekli**. Sentez Yayınlar, İstanbul
- Baş, T., Akturan U. (2008). **Nitel Araştırma Yöntemleri:Nvivo ile Nitel Analizi, Örneklem, Analiz, Yorum**. Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Baştürk Akça, E., Tönel, E. (2011). **Erkek(lik) Çalışmalarına Teorik Bir Çerçeve: Feminist Çalışmalardan Hegemonik Erkekliğe**. Ed. İlker Erdoğan, Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil. Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Bayram, N. (2002). **Toplum ve İletişim**, Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Belen, F. (1973). **XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti**. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Berkes, N. (2017). **Türkiye’de Çağdaşlaşma**. 24.bs, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Berktaş, F. (2004). **Tarihin Cinsiyeti**, Metis yayınları, İstanbul.
- Bora, A. (2011). **Feminizm Kendi Arasında**. Ayizi Yayınları, Ankara.
- Bora, A. (2011). **Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası**. İletişim Yayınları, İstanbul.

- Burton, G. (1995). **Medya Analizlerine Giriş. Görünenden Fazlası.** Çev. N. Dinç. Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Brzezinski , Z. (1996). **Kontrolden Çıkmış Dünya.** Çev. Haluk Menemencioğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Caporal, B. (1999). **Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını I,** Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. (2012). **Felsefe Sözlüğü.** Say Yayınları, Ankara.
- Connel, R. W. (1998). **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika.** Çev. Soydemir, C. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çankaya, Ö. (1986). **Türk Televizyonunun Televizyon Yapısı,** Mozaik Yayınları, İstanbul.
- Çankaya, Ö. (2016). **Eğlence Programlarının Değişimine Kısa Bir Bakış.** TRT Akademi Yayınları (1)1, Eğlence Endüstrisi Sayısı.
- Çeçen, A. (1986). **Türk Devletleri.** İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Çelenk, S. (2005). **Televizyon Temel Kültür: 90’lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri,** 1.bs. Ütopya Medya İletişim, Ankara.
- Çiftçi, O. (1982). **Kadın Sorunu ve Türkiye’de Kamu Görevlisi Kadınlar.** Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.
- Çulhaoğlu, M. (1998). **İdeoloji Alanı ve Türkiye Örneği,** Öteki Yayınevi, Ankara.
- Demir, B. (2012). **Alternatif Kadın Medyası Örneği: Pazartesi Dergisi,** Kadın Odaklı Habercilik, Ed. Sevdalankuş, BİA, İstanbul, 211-218.
- Doğan, İ. (1995). **Sosyoloji Kavram ve Sorunlar,** Sistem Yayıncılık, Ankara.
- Doğan, M. S. (2011). **Sosyalleşme, Sosyal Değişme ve Siyasal Sosyalleşme.** İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları, (32), 21-40.
- Doğramacı, E. (1982). **Türkiye’de Kadın Hakları,** Universal Kitabevi, Ankara.

- Doğramacı, E. (1993). **Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını**. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Dökmen, Zehra Y. (2004). **Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar**, Sistem Yayınları, İstanbul.
- Dökmen, Z. Y. (2015). **Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Döne (1998). **Cinsiyetin Kurgusu ve Kadına Yönelen Şiddet. Ütopiya Mevsimlik Hayat Bilgisi Kitabı: Dosya Yabancılaşma 4 Ocak**, Piya-Zed Yayın, İstanbul.
- Ecevit, Y. (2011). **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç**. Ed. Y. Ecevit, N. Karkıner, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Enver, Ö. (2000). **Davranış Bilimlerine Giriş**, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi Ders Kitabı, Eskişehir.
- Er, İ. (1998). **Din Sosyolojisi**, Akçağ Yayıncılık, Ankara.
- Erdentuğ, N. (1972). **Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Erdentuğ, N. (1977). **Sosyal Adet ve Gelenekler**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, İ., Alemdar, K. (2010). **Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**. Pozitif Matbaacılık, Ankara.
- Ergin, O. N. (1977). **Türk Maarif Tarihi**, c.5, Eser Matbaası, İstanbul.
- Ergun, D. (1995). **Sosyoloji ve Tarih : Sosyolojide Yöntem Sorunu**, İlke Yayınları, Ankara.
- Ergül, H. (2000). **Televizyonda Haberin Magazinleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erkal, M. E. (1978). **Orta Teknik Eğitim- Sanayi İlişkileri**. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Erkal, M. E. (1998). **Sosyoloji (Toplumbilimi)**. 9.bs, Der Yayınevi, İstanbul.
- Erol, M. (1991). **Televizyonu Anlamak**, (197), Gündoğan Yayıncılık, Ankara.

- Eröz, M. (1977). **Türk Ailesi**. Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul.
- Evrin, S. (1972). **Şahsiyet Alanında Psikososyolojik Bir Kavram Olarak Rol Sorununa Giriş**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Eyüboğlu, A., Özar, Ş., Tanrıöver, H. T. (2000). **Kentlerde Yaşayan Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyoekonomik ve Kültürel Boyutları**. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Cem Web Ofset, Ankara.
- Eser, G. (2017). **Duygular, Toplumsal Cinsiyet ve Stres**. Beta Yayınları, İstanbul.
- Fidan, F., Yılmaz, T. (2008). **Kadının Değeri: Kadınlık, Çalışma, Annelik**. Ed. Fidan, F., Yılmaz, T., Kadın, Çalışma ve Toplum. Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Firestone, S. (1993). **Cinselliğin Diyalektiği**. Payel Yayınları, İstanbul.
- Gönenç, A. Y. (2006). **Türkiye'de ve Fransa'da Dergicilik ve Kadın Dergileri**. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Görgün Baran, A. (2012). **Toplumsal Cinsiyet İçinde Davranış Bilimleri**. Ed. N. Güngör-Ergan, B. Kütük ve R. Coştur, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Gültepe, N. (2008). **Türk Kadın Tarihine Giriş**. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Günay, Ü. (2000). **Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Din**. Din Sosyolojisi. Türk Yurdu (Nisan- Mayıs) 1997) c.XVII (116-117).
- Güzel, Ş. (1985). **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişim ve Kadın**. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, 3-4. Cilt (858-874), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Groombridge, B. (1976). **Televizyon ve Toplum**. Çev. Ayseli Usluata. Reklam Yayınları, İstanbul.
- Helvacıoğlu, F. (1996). **Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik**. Kaynak Yayınları, 1.bs. Ankara.
- Heywood, A. (2010). **Siyasi İdeolojiler**. 2.bs. Adres Yayınları, İstanbul.
- İmançer, D. (2006). **Medya ve Kadın**, 1. bs. Babil Yayıncılık, Ankara.

- İnal, A. (2005). **Medyanın Etkisi Sorunsalına Başka Bir Bakış**. Der: Sevda Alankuş, Medya ve Toplum, (65-80), IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İşçi, Ö. (2008). **Türkiye’de Meslek Gruplarına Göre Çalışan Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı**. Ed. Fidan, F., Yılmaz, T., Kadın, Çalışma ve Toplum. Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Kalyoncu, H. (2017). **Kadını Yönetme Sanatı**, 2. bs. Yediveren Yayınları, İstanbul.
- Kale., M., Özgün, Ö. (2016). **Cinsiyet Rol Gelişimi ve Bu Gelişimi Etkileyen Faktörler**, Erken Çocuklukta Cinsel Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet .Eğiten Kitap , Ankara
- Kaplan, L. (1998). **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Kaplan, Y. (1992). **Öykü Anlatma ve Mit Üretme Aracı Olarak Televizyon**, (54), Ağaç Yayıncılık, İstanbul.
- Karahan, U. Z. (2000). **Televizyon ve Kadın**, Alfa Yayınevi, İstanbul.
- Kaygı, A. (1992). **Türk Düşüncesinde Çağdaşlaşma**. Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Kaypakoğlu, S. (2004). **Medyada Cinsiyet Stereotipleri: Toplumsal Cinsiyet ve İletişim**. Naos Yayıncılık, İstanbul.
- Kırkpınar, L. (2001). **Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Koçer, H. A. (1975). **Eğitim Sorunlarımız Üzerine İncelemeler ve Düşünceler**. Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları, no.3, Şafak Matbaası, Ankara.
- Kongar, E. (1979). **İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**. Bilgi Yayınevi, 3.bs, Ankara.
- Kongar, E. (1979). **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, 2.bs. İstanbul.

- Köse, A. (2011). **Türk Basınında Kadın: 2010 Türkiye'sinde Sosyal Haklar Açısından Kadınların Temsili**. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu III, Kocaeli Üniversitesi, 25-26 Ekim 2011, (401-418), Petrol- İş Yayınları, İstanbul.
- Kula Demir, N. (2016). **Erkek Dergilerindeki Reklam Fotoğraflarında (Yeniden) Üretilen Metroseksüel Kimlik**. Ed. Huriye Kuruoğlu, Erkek Kimliğinin Değişemeyen Halleri. Nobel Yaşam Yayınları, 2.bs., İstanbul.
- Kurnaz, Ş. (1990). **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839- 1923)**. Ankara, T.C. Başbakanlık Aile araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Bilim Serisi no:4.
- Kutanis, Ö. (2008). **Yönetici ve Kadın Olmanın Zorlukları**. Ed. Fatma Fidan, Tuncay Yılmaz. Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Sakarya.
- Kuzgun, Y. (2000). **Meslek Danışmanlığı**. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kuruoğlu, H. (2016). **Erkek Kimliğinin Değişmeyen Halleri**, 2. bs. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Mackinnon, C. A. (2015) **Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru**. Çev. Türkan Yöney, Sabir Yücesoy. Metis Yayınları, İstanbul.
- Marx, Karl (2015). **Kapital**. Cilt III. Çev. Mehmet Selik. Yordam Kitap, İstanbul.
- Marx, Karl (2015). **Kapital**. Cilt I. Çev. Mehmet Selik. Yordam Kitap, İstanbul.
- Mc Quail, D., Windahl, S. (1994). **Temel Modeller, Kitle İletişim Çalışmaları İçin İletişim Modelleri**. Haz. Banu Dağtaş Emiray. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Etam A.Ş. Yayınları.
- Merter, F. (1996). **1950-1988 Yıllarında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Arşivi Kurumu Bilim Serisi, İstanbul.
- Mies, M. (2012). **Dünya Ölçeğinde Ataerki ve Birikim**. Çev. Yıldız Temurtürkan. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Minibaş, T. (1998). **Türkiye'nin Kalkınma Sürecinde Kadın İşgücü**. Der. N. Arat, Aydınlanmanın Kadınları (331), Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul.

- Mutlu, E. (1991). **Televizyonu Anlamak**. Gündoğan Yayıncılık, Ankara.
- Mutlu, E. (1995). **Televizyonda Program Yapımı**, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, No.4.
- Mutlu, E. (1999). **Televizyon ve Toplum**, 1. bs. TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayım Müdürlüğü Ofset Tesisleri.
- Mutlu, E. (2005). **Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya**, Ütopya Yayınları, Ankara.
- Nazlı, O. A. (1997). **Çalışan Evli Kadınlarda Aile ve Çalışma Yaşamına İlişkin Rol Çatışması**. 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı. 19-21 Kasım 1997 Poster Bildiri. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Okumuş, E. (2003). **Toplumsal Değişme ve Din**, İnsan Yayıncılık, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2000). **Osmanlı Toplumunda Aile**. Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Öktem, N. (1985). **Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi**, (1405-1985), Der Yayıncılık, İstanbul.
- Özalp, E. (2000). **Davranış Bilimlerine Giriş**. Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi Ders Kitapları, Eskişehir.
- Özgen, M. (2006). **Tüm Yönleriyle Medya ve İletişim: Türkiye’de Televizyon Yayıncılığı Olgusu ve Toplumsal Etkileri**, Edt. Işık, M. Ve Erdem, A. Eğitim Yayınları, Konya.
- Özkan, Z. Ç. (2016). **Geleneksel Türk Sinemasında Erkeğin Değişen İmgesi**. Ed. H. Kuruoğlu Erkek Kimliğinin Değişme(Meye)N Hâlleri. Nobel Yayınevi, İstanbul.
- Öztürk, R. (2000). **Sinemada Kadın Olmaz**, Alan Yayınları, İstanbul.
- Parsa, S. (1993). **Televizyon Haberciliği ve Kuramları**. Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Postman, N. (1994). **Televizyon: Öldüren Eğlence Gösteri Çağında Kamusal Söylem**, Çev. Osman Akinhay. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Püsküllüoğlu, A. (1971). **Öz Türkçe Sözlük**. 2.bs. Bilgi Yayınevi, Ankara

- Sancar, S. (2012). **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar**, Meta Yayınları, İstanbul.
- Sarıkaya, N. (2008). **Alışveriş Bağlamında Kadın Gözüyle Reklamlar: Demografik Özelliklere Göre Reklamların Etkisi Değişiyor mu?** Ed. Fatma Fidan, Tuncay Yılmaz. Kadın, Çalışma ve Toplum. Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Sakarya.
- Savcı, K. (1973). **Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadını**. Cihan Matbaası, Ankara.
- Sayılğan, E. (2010). **Medya İşletmelerinde Pazarlama Yönetimi**, Beta Yayınları, İstanbul.
- Solmaz, B. (2009). **Sosyoloji ve Din Sosyolojisi Tarihinde Din Odaklı Yaklaşım ve Yöntem Tartışmaları**, 1-22, Edt. Çapçioğlu, İ. ve Solmaz, B., Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar, 2. bs. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Sözen, E. (1999). **Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite**. Paradigma Yayınları, Ankara
- Suğur, N., Aşkın, F. (2011). **Toplumsal Değişme Kuramları**. Anadolu Üniversitesi 2.bs.
- Sunar, L. (2018). **Değişim Sosyolojisi. Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar**. Nobel Akademik, İstanbul.
- Şahin, A. (2011). **Eleştirel Medya Okuryazarlığı**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Şeker, N. T. (2016). **Türkiye’de Televizyon Yayıncılığında Eğlencenin Egemenliği**. TRT Akademi Yayınları, (1)1. Eğlence Endüstrisi Sayısı.
- Şener, G., Çavuşoğlu, Ç., İrki, H. İ. (2016). **Medya ve Toplumsal Cinsiyet**. Haz. Feryal Saygılıgil, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Tan, M. (2000). **Eğitimde Kadın-Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği**. Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset (23-114). TÜSİAD Yayınları, Ankara.
- Tanrıöver, H. U. (2012). **Medyada Kadınların Temsil Biçimleri ve Kadın Hakları İhlalleri**. Der: Sevdâ Alankuş, Kadın Odaklı Habercilik, (151-168), IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Tanrıöver, H. U., Öztürk, M. (2004). **Kimliklerin ve Toplumsallıkların Televizyon Pratikleri Aracılığıyla Oluşturulması: Göçmen Türkler ve Televizyon Dizileri**. Bölüm Çev. Bockel, E. ve Karakaş, I., Diversite Culturelle en Turquie et en Europe. 151-171.
- Taşkıran, T. (1973). **Cumhuriyet'in 50.Yılında Türk Kadın Hakları**. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.
- Tayanç, F., Tayanç, T. (1977). **Dünyada ve Türkiye’de Tarih Boyunca Kadın**. Toplum Yayınevi, Ankara.
- Tekeli, Ş. (1982). **Kadınlar ve Siyasal-Toplumsal Hayat**. Birikim Yayınları Yerli Araştırmalar Dizisi. İstanbul.
- Tekeli, Ş. (1996). **1980’ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Timur, S. (1972). **Türkiye’de Aile Yapısı**. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Timisi, N. (1996). **Medyada Cinsiyetçilik**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Kadının Statü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Timisi, N. (1997). **Medyada Cinsiyetçilik**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Titley G., Ohana, Y. (2014). **Toplumsal Cinsiyet Konu(şma)ları**. Çev. Şehnaz Kıymaz Bahçeci, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Tolan, B. (1980). **Çağdaş Toplumun Bunalımı**, (213), AİTİA Yayıncılık, Ankara.
- Tolan, B. (1991). **Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller**. Türk Aile Ansiklopedisi, c.2, (208-214), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.
- Tolan, B (1996). **Toplum Bilimlerine Giriş**. Murat& Adım, Ankara
- Toker M. (1966). **İsmet Paşayla 10 Yıl: 1954 - 1964**, Akis Yayınları, Ankara.
- Toprak, Z. (2015). **Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm 1908 – 1935**. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

- Tufan Tanrıöver, H., Eyüboğlu, A. (2000). **Popüler Kültür Ürünlerinde Kadın İstihdamını Etkileyebilecek Ögeler**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları, (50). Ankara.
- Turhan, M. (1987). **Kültür Değişimleri**, İFAV Yayıncılık, İstanbul.
- Tümer, G. (1994). **Din.Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, TDV Yayınları, İstanbul.
- Türkoğlu, N. (2000). **Görü-yorum: Gündelik Yaşamda İmgelerin Gücü**, (82), İstanbul Der Yayınları, İstanbul.
- Uçan, G. (2016). **Toplumsal Cinsiyetin Öteki Yüzü: Erkek**. Der. Derya Şaşman Kaylı, Fatih Şahin, Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri: Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet. Nika Yayınları, Ankara.
- Urhan, B. (2016). **Kadın Emeği ve Toplumsal Cinsiyet**. Ed. Saygılıer, F., Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları. 1.bs. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Üçok, B., (1981). **İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları - İslam Tarihi, Ankara.
- Üçok, C., Mumcu, A., Bozkurt, G. (2016). **Türk Hukuk Tarihi**. 18.bs. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Ülken, H. Z. (1969). **Sosyoloji Sözlüğü**. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ünlü, S. (2001). **Psikoloji**. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir.
- Üşür, S. (1995). **İslamcı Kadınların Yaşam Alanı: Tepkisel İndirgemecilik mi?** Yay. Haz. Necla Arat, Türkiye’de Kadın Olgusu, (131-150), Say Yayınları, İstanbul.
- Zaidman, C. (2015). **Eğitim ve Sosyalizasyon**. Çev. Gülnur- Acar Savran. Ed. Helene Hirata, Françoise Laborie, Helene Le Doare. Eleştirel Feminizm Sözlüğü. Dipnot Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

<https://ailevecalisma.gov.tr/ksgm>

Akınerdem, F. (2016). **Türkiye’de Evlilik Programları ve Makbul Aile Hayali.**

https://www.academia.edu/6342309/T%C3%BCrkiyede_Evlilik_Programlar%C4%B1_ve_Makbul_Aile_Hayali

Altun, H. (2015). **Cinsiyetin Toplumsal İnşası ve Ötekilerin Temsilinde Karşı-Hegemonik Bir Olanak Olarak Sinemanın Protez Belleği.**

https://www.academia.edu/12049479/Cinsiyetin_Toplumsal_%C4%B0n%C5%9Fas%C4%B1_ve_%C3%96tekilerin_Temsilinde_Kar%C5%9F%C4%B1_Hegemonik_Bir_Olanak_Olarak_Sineman%C4%B1n_Protez_Belle%C4%9Fi_Social_Construction_of_Sex_Gender_and_Prosthetic_Memory_of_Others_as_a_Counter_Hegemonic_Possibility_in_Turkish_New_Politic_Cinema

Ergul, S. (2013). **Boşluğu Dolduran Boşalma Sesleri: Acconi ve Queer Sanatı**, Der. Güçlü, Ö., Yardımcı, S., Queer Tahayyül. 383-400, Sel Yayınları, İstanbul.

https://www.academia.edu/2559906/Bo%C5%9Flu%C4%9Fu_Dolduran_Bo%C5%9Falma_Sesleri_Acconci_ve_Queer_Sanat

Gökkaya, V. B. (2015). **Ahtapot Kadınlar: Aile ve İş Yaşamı Kışkacındaki Kadınlar ve Karşılaştıkları Sorunlar.** İnternational Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish of Turkic, Volume 10 (10), 233- 248.

https://www.researchgate.net/publication/283564351_Ahtapot_Kadinlar_Aile_ve_Is_Yasami_Kiskacindaki_Kadinlar_ve_Karsilastiklari_Sorunlar

Günay, Ü. (1997). **Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Din.** Türk Yurdu Dergisi (Nisan-Mayıs 1997). c.xvii. 81. <https://www.turkyurdu.com.tr/dergi-pdf.php?id=223>

RTÜK (2014). **Yayınlarda Program Türleri Kod, Tanım ve Sınıflandırmaları**, T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Ankara. <https://www.rtuk.gov.tr/program-turleri-kod-kitapcigi/3734/3034/program-turleri-kod-kitapcigi.html>

Topbaş, S. (2008). **Kitle İletişim Araçlarının Söylem Biçiminde Kadının Yeri.** Erişim: 22.09.2020. <https://m.bianet.org/biamag/kadin/106699-kitle-iletisim-araclarinin-soylem-biciminde-kadinin-yeri>

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/71749/mod_resource/content/0/sosyal%20de%C4%9Fi%C5%9Fme.pdf

https://www.dersimiz.com/ders_notlari/toplumsal-degisme-sosyoloji-oku-22824.html

<https://www.sozcu.com.tr/hayatim/kultur-sanat-haberleri/evlilik-programlari-bir-bir-yayindan-kaldiriliyor/>

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/4-nisa-suresi>

<https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/nisa-suresi-4/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1>

[https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dizi_\(televizyon\)](https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dizi_(televizyon))

Tezler

Akyüz, S. (2005). **Erken Cumhuriyet Dönemi Erkeklik Kurgusu: Akbaba Dergisi Üzerinden Karikatür İncelemesi.** Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dulum, S. (2006). **Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitim Ve Çalışma Hayatı (1839-1918).** Yüksek Lisans Tezi. Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Turan, H. (2013). **Belediyelerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uygulamaları: Büyükşehir Belediyelerinin Stratejik Planları Üzerine Bir Araştırma,** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Küçükkırsoy, D. (2016). **Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.

